UURING

SAAREMAA VALLA

ÜLDHARIDUSE VALDKONNA ARENDAMISEKS

2022–2045 (2026)

KURESSAARE 2020/2021

Sisukord

Sisukord ... 2
Sissejuhatus ... 4
Uuringu kokkuvõte ... 6
1. Uuringu koostamine ... 9
1.1. Uuringu eesmärk ... 9
1.2. Metoodiline lähenemine, piirangud ja riskid ... 10
2. Haridusvaldkonna olukorra analüüs ... 11
2.1. Riiklikud suundumused haridusmaastikul ja neid arvestav hariduspoliitika ... 11
2.2. Saaremaa vallas toimuvad suundumused ... 15
2.3. Rahvastiku muutused ... 16
3. Hariduse valdkonna arenduse vajadused ... 25
3.1. Koolide ja laste paiknemine ... 25
3.2. Õppijad ja nende vajadused ... 26
3.3. Õppija arengu toetamine ... 31
3.3.1. Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine erinevat tüüpi põhikoolides ... 31
3.3.2. Tugisüsteemid Saaremaa vallas ... 34
3.4. Õpetajad ... 35
3.4.1. Haridustöötajate motiveerimine ja palgakorraldus ... 38
3.5. Vara haldus ... 41
3.5.1. Haridusasutuste ruumikasutus ... 41
3.5.2. Investeerimisvajadused ... 42
3.5.3. Asutuste majandamine ... 44
3.6. Rahaliste vajaduste kokkuvõte ... 45
4. Haridusvaldkonna muudatuste põhimõtted ja arendamise alternatiivid ... 47
4.1. Ümberkorraldamise põhimõtted ... 47
4.2. Ümberkorraldamise alternatiivid ... 48
4.2.1. Alternatiiv I – hetkeolukorra ... 49
4.2.2. Alternatiiv II – kooliastmete vähendamine 6 ... 49
4.2.3. Alternatiiv III – kooliastmete vähenemine 4 ... 49
4.2.4. Alternatiiv IV – kooliastmete vähendamine koos uuenduslike mudelite ja majandustoimingute tsentraalse juhtimisega ... 50
4.2.5. Alternatiiv V - koondumised ... 52

4.3. Alternatiivide realiseerimisel teostatavad tegevused ja investeeringud 55
4.4. Majandamise põhimõtted 58
Lisa 1. Tegevuskava 60
Lisa 2. Alternatiivide võrdlused koolide lõikes 61
Lisa 3. Kooliastmete uuring: õppijate arengu toetamine erinevat tüüpi põhikoolides ja koolipersonali kogemused õppijate koolivahetuse toetamisega 63
Lisa 4. Tabel 40. Õpilaste arv Saaremaa valla koolides 1993–2021 (allikas: haridus- ja noorsootööosakond) 64
Lisa 5. Tabel 41. Uuendatud andmed oktoober 2022 seisuga (allikas: haridus- ja noorsootööosakond) 65
Lisa 6. Tabel 42. Õpilaste arvud lähiaastateks ja etapilise ülemineku võimalused. Uuendatud andmed oktoober 2022 seisuga (allikas: haridus- ja noorsootööosakond) 66

Sissejuhatus

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab, et linna ja valla ülesandeks on korraldada oma territooriumil koolieelsete lasteasutuste, põhikoolide, gümnaasiumide ja huvikoolide ülalpidamist ning noorsootööd. Eesmärgiks on kindlustada kõigile õppijatele parimad võimalused õppimiseks ja õpioskuste omandamiseks elukoha lähedases õppijasõbralikus keskkonnas. Haridusvaldkonna olulisust Saaremaa vallas rõhutab asjaolu, et valla haridusasutustes töötab 2021. aasta septembri seisuga 1155 inimest, mis on üle 55% kõigist valla süsteemi töötajatest. Haridus- ja noorsootöö kuludeks koos investeeringutega on Saaremaa valla 2021. aasta eelarves 30,6 miljonit eurot, mis moodustab valla põhitegevuse kuludest ja investeerimistegevusest 52,9%. Sealjuures on kulud alusharidusele 6,8 miljonit eurot, üldharidusele 20 miljonit eurot ning noorte huviharidusele, huvitegevusele ja noorsootööle 2,5 miljonit eurot. Hariduse tugiteenuste tsentraalseks korraldamiseks (tugiteenused, koolitransport, IT ja avariiremondid jms) on planeeritud 1,3 miljonit eurot.

Saaremaa vald on 2718 km² suurune ja 31 435 elanikuga omavalitsusüksus (seisuga: 01.01.2021). Asustustihedus on 11,6 elanikku km² kohta. Saaremaa vald moodustati 2017. aasta sügisel toimunud kohalike omavalitsuste ühinemise tulemusena, kui omavahel liitusid Kuressaare linn, Lääne-Saare vald, Pihtla vald, Valjala vald, Laimjala vald, Pöide vald, Orissaare vald, Leisi vald, Mustjala vald, Kihelkonna vald, Lümanda vald, Torgu vald ja Salme vald. Esimesena Eestis liitusid ühendvalla koosseisu pea kõik maakonna kohalikud omavalitsused. Iseseisvate omavalitsusüksustena jätkasid maakonnas vaid saarelised vallad – Ruhnu ja Muhu.

Valla haridusvõrk on kujunenud endiste omavalitsusüksuste olemasolevatest haridusasutustest. Alusharidust pakub Saaremaa vallas kakskümmend kaks lasteasutust, millest kaheksateist on Saaremaa valla hallatavad asutused ja neist omakorda viis sellised, kus lasteaed ja kool töötavad ühe asutusena. Üldhariduskoole on Saaremaa vallas kokku kakskümmend, sh üks erakool, üks riigi omandis olev üldhariduskool ja viis kooli, mille juures tegutseb ka lasteaed. Gümnaasiumiharidust on alates sügisest 2021 võimalik omandada kolmes koolis: riigile kuuluvas Saaremaa Gümnaasiumis, munitsipaalomandis olevas Orissaare Gümnaasiumis ning mittestatsionaarses õppevormis Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasiumis. Kokku õpib valla üldhariduskoolides 10. septembri 2021. a seisuga 3 550 õpilast, lasteaias ja lastehoiuga on hõlmatud 1487 last.

Uuring keskendub eelkõige üldharidust puudutavate andmete analüüsile kui kõige mahukamale haridusvaldkonnale vallas. Alus- ja huviharidust on kajastatud üksnes sedavõrd, kui see täiendab ja toetab uuringuga seatud põhiküsimustele vastamist. Tugisüsteemide ja noortekeskuste töö ümberkorraldamise otsused on Saaremaa vallas juba varem vastu võetud, otsustele eelnes vastavate valdkondade analüüs.

Saaremaa valla üldhariduse valdkonna uuringu eesmärgiks on tuua välja erinevad haridusasutuste arengute alternatiivid ning sõnastada nende poolt- ja vastuargumendid. Uuringu tulemuste alusel soovitakse leida optimaalne tasakaal hariduse kvaliteedi, kättesaadavuse, hariduskulude tõhususe ning kogukonna vajaduse vahel. Kõiki tegureid vaadatakse koosmõjus, et tagada kvaliteetse ja jätkusuutliku hariduse ühtlane kättesaadavus kogu Saaremaal. Uuringus käsitletakse Saaremaa valla rahvastiku dünaamikat, sh on koostatud rahvastikuprognoos aastani 2045. Seejärel kirjeldatakse praegust haridusasutuste võrku ja sõnastatakse võimalikud arengustsenaariumid koos haridusvaldkonna ümberkorralduse finantsanalüüsiga. Hinnatud on haridusvõrgu jätkusuutlikkust tulenevalt õpilaste

arvust ja valla finantsvõimekusest. Lisades on esitatud täiendavat informatsiooni kaartide, jooniste ja tabelite näol.

Uuringus käsitletavad alternatiivid on põhimõttelised arengusuunad, samas iga struktuurse muudatuse kohta peab volikogu langetama eraldisesisva otsuse.

Aastatel 2019-2021 tehtud ja realiseeritud hariduspoliitilised otsused (Kallemäe kooli ülevõtmine ja riigigümnaasiumi rajamine, mis nõuavad täiendavate lisavahendite kaasamist või vähendavad valla tulubaasi) on vastu võetud kui eelarve prioriteedid, mis nõuavad ka otsustele vastavat rahastamist. Omavalitsuse haridusevaldkonna kohustused peavad saama katte valla eelarve mahu üldisest kasvust. Jätkuvalt peab jääma prioriteediks valdkonna spetsialistide palgataseme võrreldav kasv riigi poolt kehtestatud õpetaja töötasu alammääraga. Osalist katet palgatõusule võimaldab ka uuringus välja toodud neljanda ja viienda alternatiivi realiseerimine.

Muudatused leiavad toetust ja neid on võimalik ellu viia, kui raskete otsustega paralleelselt saavutatakse kogu haridussüsteemis kvaliteedi tõus.

Käesolev uuring koostati haridus- ja noorsootööosakonna poolt ajavahemikul august 2020 kuni oktoober 2021. Lisad 5 ja 6 lisati 2022 aasta oktoobris. Erinevate peatükkide koostamisel on konsulteeritud mitmete hariduse valdkonna ekspertide ja töötajatega Saaremaalt, Haridus- ja Teadusministeeriumiga ja teiste omavalitsusüksustega. Uuringus on tuginetud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste rakendusuuringute keskuselt tellitud uuringule „Kooliastmete uuring: õppijate arengu toetamine erinevat tüüpi põhikoolides ja koolipersonali kogemused õppijate koolivahetuse toetamisega“.

Uuringu kokkuvõte

Saaremaa valla haridus- ja noorsootööosakonna poolt koostatud üldharidusvaldkonna uuringus analüüsitakse valdkonna tänast olukorda ning pakutakse hilisemateks aruteludeks ja otsustamiseks välja erinevad alternatiivid haridusmaastiku tuleviku kujundamiseks vallas.

Tänast olukorda mõjutavad tegurid:

- Viimase 20 aasta jooksul on kooliealiste laste arv vallas vähenenud üle 45%. Õpilaste arvu vähenemine on valdavalt toimunud maapiirkondades, kus vähenemine ületab 60%. Prognoosi põhjal sünnib alates 2030. aastast Saaremaa vallas tänasega võrreldes üle 25% vähem lapsi. 2021. aasta sündimuse trendi jätkudes algab lasteaiaealiste laste arvu vähenemine juba 2022. aastal.
- Väga väikese laste arvuga koolides puudub võimekus tagada mitmekesiseid võimalusi huvihariduseks ning ei jätku tugispetsialiste, kes saaksid lapsi nende erivajadustes kohapeal toetada.
- Pisikeste koolide hoidmine ei ole kaasa aidanud laste arvu säilimisele maakoolides ja jätkusuutliku koolivõrgu kujunemisele. Arvestades laste paiknemist ja osade haridusasutuste ebamõistlikku ruumikasutust ei ole mitme maakooli pidamine tänastes amortiseerunud ruumides kahaneva laste arvu juures jätkusuutlik.
- Kõikides koolides ei ole tagatud laste arenguks oluline sotsialiseerumine ning sellest tulenev võimalus iga lapse võrdseks arenguks. Koolides, kus on rohkem lapsi ja suurem sotsialiseerumine, on edasiõppimise ja õpilaste keskhariduse omandamise tase oluliselt kõrgem. Lapsed ise soovivad suuremat sotsialiseerumist ja rohkem kaaslasi kui väikekoolid seda pakuvad.
- Tänase hariduskorralduse jätkudes ei ole ette näha, et pidurduks kvalifitseeritud õpetajate ja tugispetsialistide arvu vähenemine. Järgneva kümne aasta jooksul kasvab üle 60 aastaste õpetajate osakaal Saaremaa valla õpetajaskonnas tänaselt 25%-lt kõrgemale kui 50%.
- Hoonete investeerimisvajaduste hindamisest nähtub, et mitme koolihoone käigushoidmine ületab uue, kaasaaegse ja optimaalse hoone ehitusmaksmust. Sellest tulenevalt tuleb hinnata, kas uut hoonet on vaja samas asukohas, kus laste arv on oluliselt kahanenud, või kaaluda haridusasutuse uut asukohta.
- Saaremaa koolivõrgu viimased suuremad muudatused enne Saaremaa Gümnaasiumi õppetöö alustamist 2021. aastal toimusid aastail 2003/2004 ja 2011/2012 (Kuressaare Põhikooli sulgemine 2011, Kaarma Põhikooli sulgemine 2012). Peale seda pole arutelusid koolivõrgu korrastamiseks toimunud. Saaremaa valla haridusvõrgus on mitmeid koole, mis erinevad õpilaste arvu poolest üle 10 korra. Laste arvu kahanemine on viinud mitmete väikekoolide majandamise võimekuse alla kriitilise piiri. Ühendvalla moodustamisega on tekkinud võimalus käsitleda koolivõrku Saaremaal tervikuna, võttes arvesse rahvastiku arengus ja ruumilises paiknemises toimunud muudatusi ning rahvastiku prognoosi.
- Valla eelarve võimalustest lähtuvalt ei suuda vald tagada tänase haridussüsteemi jätkusuutlikkust järgmistes aspektides:
    - investeerimisvõimekuse tagamine;
    - mitmete haridusteenuste osutamine ja töötasud (huvijuhid, ringijuhid, sotsiaalsed tugiteenused, IT tugi, majanduspersonal, juhtimine) on alarahastatud;

    - haridusasutuste tegevus on killustunud eri kohtade vahel, väikekoolid ei suuda pakkuda aineõpetajatele täiskoormust, sageli peab õpetaja andma ka aineid, milles tal puudub kvalifikatsioon. Killustatus ei võimalda pakkuda noortele võrdselt kvaliteetseid võimalusi vaba aja ja pikapäeva sisustamiseks nii noorsootöö kui ka huvitegevuse osas;
    - puuduvad vahendid valla hariduse arengukavas kirjeldatud hariduse kvaliteeti parandavatele tegevustele, nagu töötajate motiveerimine ja õpetajate järelkasvu tagamine (näiteks uute pedagoogide motivatsioonipaketi rakendamiseks).
- Eesti Vabariigi riigieelarve strateegias 2022–2025 (RES) välja toodud olulisemad tegevused haridusvaldkonnas:
    - Olulisemalt suuremat rõhku pannakse järgmisel perioodil koolivõrgu korrastamisele, mille laiem eesmärk on leida raha ka õpetajate palga tõstmiseks.
    - Üldhariduse õpilaste arvu piirkonniti ebavõrdsed muutused nõuavad koolivõrgu jätkuvat reformimist ning pinnakasutuse optimeerimist.
    - Toetatakse kohalikke omavalitsusi koolivõrgu korrastamisel nii sisuliselt (oskusteave, nõustamine, andmed) kui ka rahaliselt kestliku kahanemise põhimõttel.
- Hariduse ümberkorraldamise edutegurid on koosmõjulised. Eesmärgiks on tagada erinevates koolides pakutava hariduse kvaliteedi võimalikult ühtlaselt kõrge tase.

Uuringus jõutakse järelduseni, et tänane Saaremaa valla üldhariduse korraldus ja olemasoleva taseme säilitamine ei ole jätkusuutlik. Sama taseme säilitamiseks ja ka tõstmiseks vajalikud vahendid on süsteemi sees olemas ning ümberkorraldused tagaksid jätkusuutliku ja ka tulevikus konkurentsivõimelise haridussüsteemi.

Uuringu avalikustamisele järgneva arutelu eesmärk on jõuda kokkuleppeni, milline valik võimaldab tagada kõige paremini kõikidele lastele ühtlaselt kvaliteetse hariduse. Valik peab arvestama kõiki järgmisi aspekte:

- Kaasaegsed õpitingimused.
- Erivajadustega lastele paremad tugiteenused.
- Senisest sisukam huviharidus ja noorsootöö võimalused üle kogu saare.
- Suurem investeerimisvõimekus.
- Õiglane haridustöötajate palgatase erinevate ametikohtade võrdluses.
- Rahastamise erisuste ning mahajäämuste likvideerimine haridusvaldkonnas ja -asutustes.
- Hariduse omandamise kvaliteedi parandamiseks suunatavate vahendite suurendamine, sh võimalused töötajate motiveerimiseks ja andekate õpilaste arendamiseks ning õppetöö mitmekesistamiseks.
- Mõistlik tasakaal asutuste majandustoimingute teostamisel tsentraalselt osutatavate ja asutuse poolt teostavate toimingute osas, eesmärgiga tagada varade kvaliteetsem hooldamine ja haldamine.
- Asutuse juhi töö keskendumine haridusasutuse sisulisele juhtimisele.

Koolivõrgu kujundamisel lähtutakse samadest printsiipidest üle kogu valla. Haridusasutusi puudutavaid otsuseid käsitletakse lähtuvalt eri huvigruppide (kogukond, lapsevanemad, õpetajad, töötajad) koosvaatest, seades keskmesse lastele parimate haridusvõimaluste pakkumise:

- Lastele võrdsete võimalustega ja kvaliteetne arengukeskkond, eesmärgiga tagada kõigile lastele parim haridus.
- Lapsevanematele suurem kindlustunne, et nende laps saab võimalikult parima hariduse.
- Inimesed – kvalifitseeritud pedagoogid ja tugispetsialistid.

- Regionaalne aspekt ja kohalik kogukond – õpivõimaluste kaasajastamine elujõuise kooliga maapiirkondades, ökonoomsed ruumilahendused kogukonnale oluliste teenuste osutamiseks.

Uuringus on välja pakutud viis erinevat alternatiivlahendust. Alternatiivide sisulise kaalutluse võrdluses on välja toodud ka rahalised arvestused, mis näitavad erinevate lahenduste realiseerimisel tekkivaid võimalusi. Iga järgnev alternatiiv nõuab eelnevast suuremaid muutusi, kuid pakub samas ka paremaid võimalusi Saaremaa haridussüsteemi terviklikumaks arendamiseks.

I alternatiiv – Hetkeolukorra säilitamine tähendab, et midagi ei muutu ja probleemid ei leia lahendust.

> Investeeringuteks ja hariduse kvaliteedi parandamiseks vajaminevaid vahendeid saab vaid süsteemi väliselt valdkondade vaheliste proportsioonide muutmisel. Lõpptulemusena hariduse kvaliteet langeb ja ebaühtlus suureneb. Hooned amortiseeruvad.

II alternatiiv - Kooliastmete vähendamine 6 tähendab, et klasside arv muudetakse liitklassidega koolides kuue klassini, hallatav asutus jätkab iseseisva hallatava asutusena.

> Muutused minimaalsed. Peatükis 3 kirjeldatud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 51% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 14%.

III alternatiiv - Kooliastmete vähendamine 4 tähendab, et klasside arv muudetakse liitklassidega koolides nelja klassini, hallatav asutus jätkab iseseisva hallatava asutusena.

> Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 58% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 26%.

IV alternatiiv – Kooliastmete vähendamine koos uuenduslike mudelite ja majandustoimingute tsentraalse juhtimisega tähendab, et klasside arv muudetakse liitklassidega koolides nelja klassini, suure investeerimisvajadusega ja liitklasside põhimõttel tegutsevate väikekoolide asemel ehitatakse ökonoomsed väikekoolid, asutuse majandamine tsentraliseeritakse.

> Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 76% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 55%.

V alternatiiv – Koondumised tähendab, et lähestikku asuvatest asutustest üks haridusasutus lõpetab iseseisva sisulise tegevuse ning olemasolevat hoonet enam ei vajata. Õpilased jätkavad lähimas või lähikonda rajatavas koolis, liitklasside põhimõttel tegutsevate väikekoolide asemel ehitatakse ökonoomsed väikekoolid, asutuse majandamine tsentraliseeritakse

> Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 88% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 90%.

Haridussüsteemi jätkusuutlikkuse tagamiseks ning kvaliteedi tõstmiseks tuleb ellu viia muutused. Saaremaa valla üldharidusvaldkonna arendamise alternatiivsed lahendused ning nende poolt- ja vastuargumendid on täpsemalt kirjeldatud peatükis 4.

1. Uuringu koostamine

1.1. Uuringu eesmärk

Uuringu eesmärgiks on välja töötada erinevad alternatiivid Saaremaa valla üldharidusvaldkonna arendamiseks, et tagada lapse arengu võimalikult parem toetamine.
Ülesanded eesmärgi saavutamiseks:

- Analüüsida haridusvaldkonna korraldust Saaremaa vallas.
- Selgitada välja Saaremaa valla üldharidusvaldkonna korralduse kitsaskohad ja arendusvajadused ning koondada vajalikud alusandmed ühtseks tervikuks.

Alternatiividena pakutakse välja võimalikke muudatusi koolivõrgu ja majandamise osas. Alternatiivid sisaldavad rahalisi arvestusi ja kirjeldavad, milliseid eesmärke on võimalik erinevate alternatiivide korral saavutada.

Uuring käsitleb järgmisi küsimusi:

- Millised on demograafiliste muutuste mõjud haridusvõrgule?
- Milline on laste paiknemine ja kas tänased haridusasutuste asukohad on optimaalsed?
- Kas on tagatud kvalifitseeritud õpetajate ja tugispetsialistide olemasolu ja järelkasv?
- Kas laste haridustase Saaremaa vallas on ühtlaselt kvaliteetne ja lapsed saavad valla kõigis koolides võrdselt heal tasemel haridust?
- Kas valla võimekus hallata tänast haridusruumi on jätkusuutlik?
- Kas haridusasutuste võrk on jätkusuutlik ja kestlik?

Uuring koondab teabe, mis vastab püstitatud küsimustele ja aitab teha valikuid sobivaima alternatiivi elluviimiseks. Valik peab tagama hariduskorralduse jätkusuutliku kvaliteedi kõikide koolikomponentide koosmõjus.

Saaremaa valla haridusvaldkonna otsuste elluviimise perioodiks on valitud aastad 2022–2026, mille jooksul on võimalik langetada hariduspoliitiliselt vajalikud otsused koolivõrgu korrastamiseks.

Hariduse kvaliteeti on võimalik tõsta üksnes siis, kui muudatustega vabanev ressurss jääb valdkonda ja läheb laste haridustingimuste parandamisse. Haridusvõrgu ümberkorraldamise edutegurid on koosmõjulised.

1.2. Metoodiline lähenemine, piirangud ja riskid

Käesolev uuring tugineb Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt haridusstatistika veebiportaalis Haridussilm (http://www.haridussilm.ee) ning Eesti hariduse infosüsteemis (EHIS http://www.ehis.ee) avaldatud avalike andmete ja Saaremaa vallavalitsuse haridus- ja noorsootöö osakonna poolt koondatud alusandmete analüüsile. Kasutatud on Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt Saaremaa valla kohta koostatud üldhariduskoolide ülevaadet ning Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt läbi viidud riiklike rahulolu- ja koolikeskkonna küsitluste tulemusi. Statistilise materjali analüüsimisel on välja toodud pikema perioodi trendid ning võimalusel võrdlus Eesti samade näitajatega.

Rahvastikuprotsesside analüüsimisel ja prognoosimisel on kasutatud nii rahvastikuregistri kui ka statistikaameti andmeid ning koostatud prognoose. Valdavalt on kasutatud Saaremaa valla kohta käivaid statistilisi andmeid. Kui statistika kirjeldab ainult Saare maakonda ja Saaremaa valla andmeid eristada ei ole võimalik, siis on aluseks võetud Saare maakonna info. Kuna Muhu ja Ruhnu valla õpilaste osakaal on kuni 5% maakonna õpilaste üldarvust, siis üldjäreldusi see ei muuda.

Haridusasutuste tehnilise seisundi hindamisel ning investeeringuvajaduste prognoosimisel on kasutatud Saaremaa vallavalitsuse tellimusel aastatel 2020 ja 2021 osaühingu Ösel Consulting poolt koostatud haridusasutuste insenerikommunikatsioonide ehitustehnilise seisundi ja investeerimisvajaduste auditi materjale.

Erineval ajal on haridusvaldkonna andmeid kogutud erinevate isikute poolt ning erineva metoodika alusel. Sellest tulenevalt ei ole kõik andmed võrreldavad või on andmetes lünki. See kõik on seadnud analüüsile omad piirangud, mis ei moonuta siiski üldtendentse ja ei ole takistuseks järelduste tegemisel.

Uuringu põhirõhk on täna kõige kriitilisemal valdkonnal – hariduse korraldamine maapiirkondades, sest just maal asuvates haridusasutustes on suurim õpetajate ning tugispetsialistide vajadus, ebaühtlane rahastamine ja suurim investeeringute puudujääk.

Uuringu koostajad on teadlikud, et ükskõik millise tulevase tee valikul jäävad ohuna püsima välised riskid, mis võivad mõjutada lõpptulemust. Olulisemateks välisteks riskiteguriteks on:

- Sündimuse prognoosi muutumine (nii positiivses kui negatiivses suunas).
- Rändekäitumise muutumine.
- Oht, et vajalikke muudatusi ei suudeta piisavalt põhjendada ning ettepanekud ei leia kogukonna toetust.
- Võimalikud muudatused Eesti riiklikus hariduskorralduses ja finantseerimises (kas omavalitsuste kohustused jäävad ka edaspidi samaks näiteks keskhariduse osas).
- Võimalikud muudatused omavalitsuste hariduskulude finantseerimisalustes.
- Omavalitsus ei suuda tagada riigiga samaväärset haridustöötajate palgatõusu, mille tulemusena süveneb veelgi lõhe riigi poolt kehtestatud palgamäärade ja omavalitsuse otsustada olevate palkade osas.
- Poliitiline risk, et muudatustega saavutatav kokkuhoid ei jää haridusvaldkonda, langetatud otsused pole jätkukindlad.

2. Haridusvaldkonna olukorra analüüs

2.1. Riiklikud suundumused haridusmaastikul ja neid arvestav hariduspoliitika

Rahvastiku arenguga kaasnev muutuv haridusnõudlus

Eesti elanike arv on alates 2018. aastast tõusuteel, seda tänu positiivsele rändesaldole. Samas on elanike loomulik taastootmine jätkuvalt negatiivne, surmasid on rohkem kui sünde. Kaks kõige olulisemat tegurit, mis mõjutavad sündimust Eestis eelseisval 15-20 aastal, on sünnitusea jätkuv tõus ja pereloomeeas rahvastiku suuruse vähenemine.[1] Statistikaameti rahvastikuprognoosi põhistsenaariumi järgi, mis kirjeldab praeguste sündimustrendide jätkumist koos tasakaalus välisrändega, on Eestis aastal 2080 1,18 miljonit inimest, mis tähendab rahvaarvu vähenemist *ca* 145 tuhande inimese võrra[2,3].

Rahvastiku areng piirkondlikul tasandil toimub erineva kiiruse ja suunaga. Elanike arv maakondades, v.a Harjumaa ja Tartumaa, väheneb prognoosi kohaselt aastaks 2045 15-35 protsenti[4]. Tallinnas elas 2021. aasta alguse seisuga 438 341 elanikku, mis moodustab 32,9% Eesti elanikest. Harjumaal tervikuna elab 45,8% riigi rahvastikust ja 2020. aastal sündis 48,9 % kõigist lastest. Rahvastiku kahanemine mõjutab negatiivselt enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. Samas on märkimisväärne, et COVID on linnastumise trendi kõrval toonud päevakorda tasakaalustava tagasirände – suuremate linnade inimeste suundumise väiksematesse linnadesse ja maapiirkondadesse. Pole selge, kas COVIDi puhang tõi maapiirkonna eelistamise pilti lühiajaliselt või on sellel kaugemaleulatuv mõju. Hinnanguliselt kasutas 2020. aastal Eestis maale siirdumise võimalust ligi 60 tuhat inimest[5].

Tulevikku vaadates tuleb arvestada, et demograafiliste muutustega kaasnevad muutused inimeste eelistustes ja eluviisides, mis eeldavad ümberkorraldusi ka haridussüsteemis. Haridusvõrgu üle otsustamisel tuleb keskmesse seada väärt haridust omandav õppija.

Vajadustele ja võimalustele vastav koolivõrk ja hariduse mitmekesisus

Kohalikel omavalitsustel on kohustus tagada kõigile 1,5- kuni 7-aastastele lastele võimalus käia oma teeninduspiirkonnas lasteaias, kui lapsevanemad seda soovivad. Samuti on linnal ja vallal kohustus tagada põhihariduse omandamise võimalus kõigile oma haldusterritooriumil elavatele koolikohustuslikele lastele. (joonis 1).

---

[1] Puur, A., Põldma, A. (2014). Eesti sündimusareng ja sündimuse mõjutamise võimalused: lühianalüüs. Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Perehuvitised/puur_poldma_sundimus_ja_selle_mojutamise_voimalused_28022014.pdf

[2] https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvastikuprognoos

[3] http://andmebaas.stat.ee/?lang=et#

[4] Prognoositav rahvaarv aastani 2045 maakonna ja vanusrühma järgi (aluseks 1. jaanuari 2019 rahvaarv). Statistikaameti andmebaas RV087.

[5] Raagmaa, G. Õnnelikuna hallis koroonanovembris. Postimees, 24.11.2020. https://leht.postimees.ee/7116725/garri-raagmaa-onnelikuna-hallis-koroonanovembris

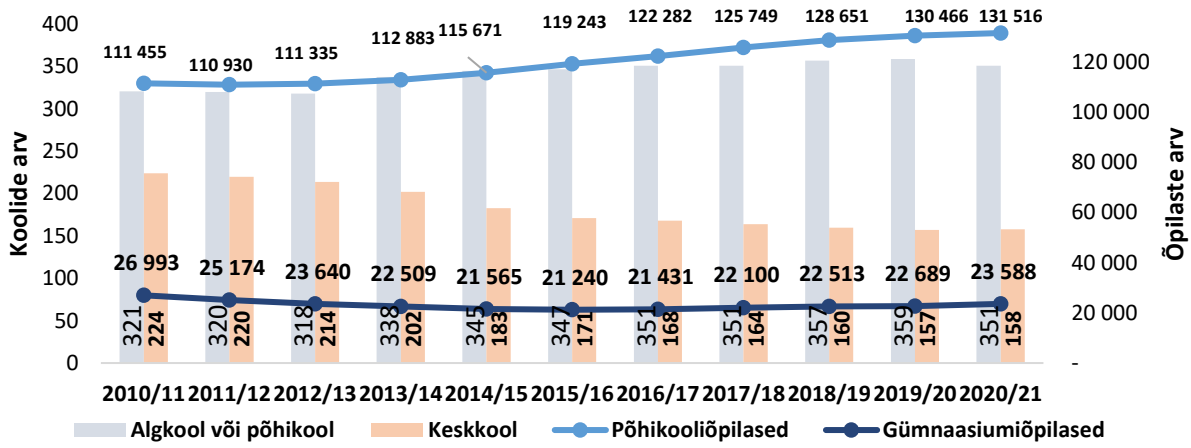

Joonis 1. Õpilaste ja koolide arvu muutud üldhariduse statsionaarses õppes (allikas: EHIS)

Kui koolides on oluliselt rohkem kohti kui õpilasi, siis on see signaal muutusteks. See paneb paljud maakoolid tugeva surve alla, millest väljatulek eeldab koolipidajalt erilahendusi, et viia koolivõrk kooskõlla õpilaste arvu ja selle prognoosiga. Muutunud demograafilistes oludes tuleb koolide arv ja struktuur üle vaadata ning muudatusi teha. Sellega võib kaasneda vajadus pakkuda õpilastele tuge transpordi või majutusega seonduvalt Haridusvõrgu ümberkorraldamist tuleb käsitleda mitte üksnes ühe omavalitsuse piires (joonis 2,3) vaid suurt pilti vaadates, vältida haridusliku kihistumist ja õppest väljalangemist.

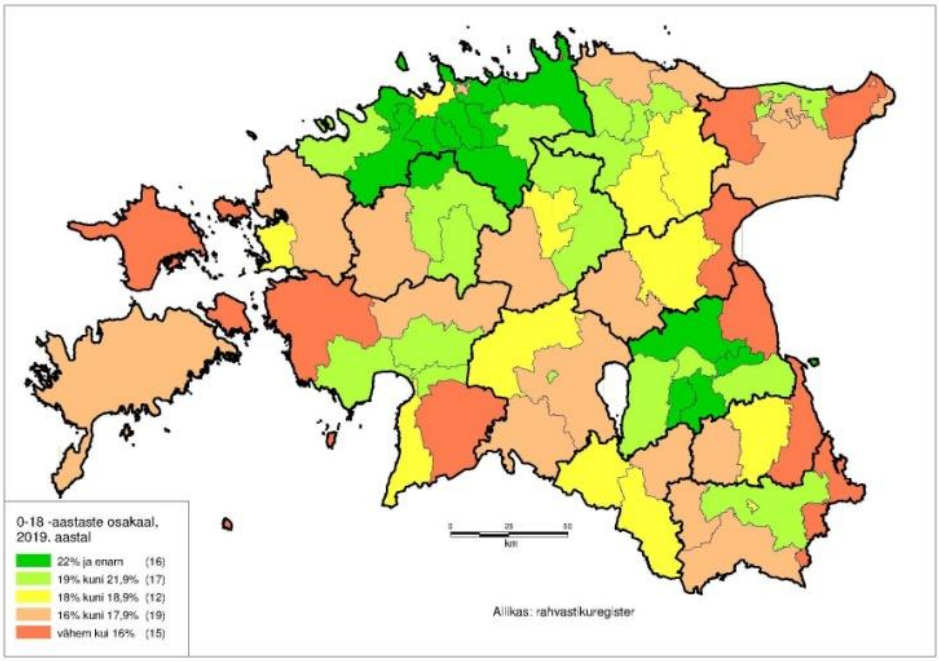

Joonis 2. Vanusrühma kuni 18 osakaal elanikkonnas, 2019 (allikas: Rahvastikuregister)

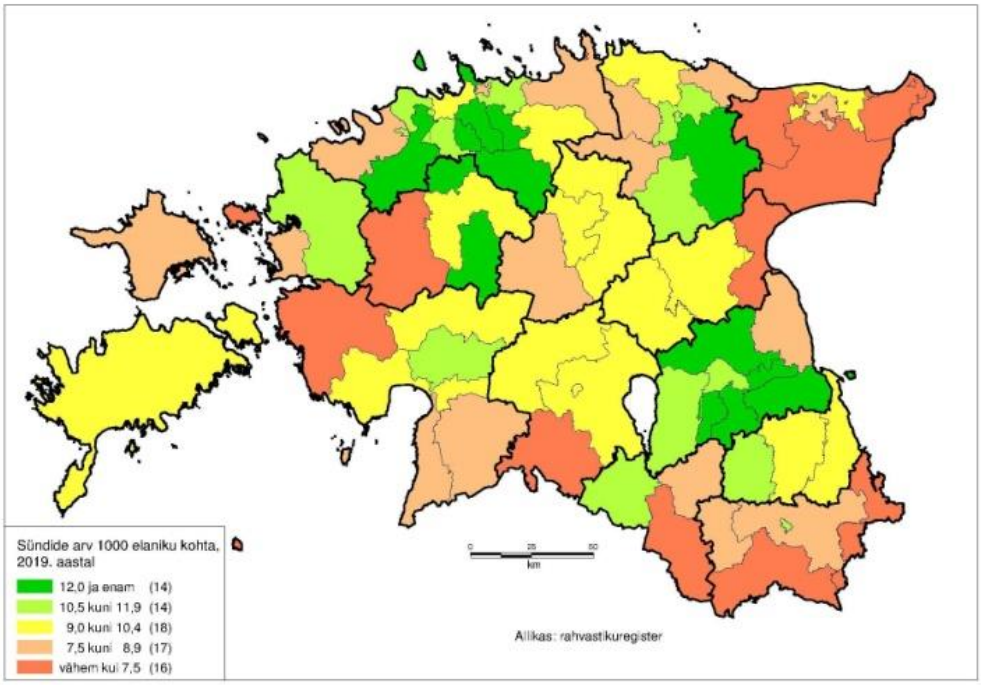

Joonis 3. Sündide arv 1 000 elaniku kohta, 2019 (allikas: Rahvastikuregister)

Eesti haridusvaldkonna arengukava eelnõus 2021–2035[6] peetakse oluliseks säilitada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes. Õpilastel peab olema võimalus paindlikult valida endale sobiv kool, mis võtab arvesse kaugust kodust, kooli suurust, õppevormi jms. Maakonnakeskustes ja hajaasustusega piirkondades ei saa koolivõrku lahendada samadest mõõdupuudest lähtudes. Vajalik on luua selgus koolipidaja vastutuse jagunemises riigi, kohaliku omavalitsuse ja erasektori vahel ning korrastada hariduse rahastamissüsteem, samuti kvaliteediraamistik. Arvestama peab, et regionaalpoliitiliselt on koolivõrgu kujundamisel väga oluline roll eriti maapiirkondade tulevikule ja turvalisusele.

Haridus- ja Teadusministeerium jätkab riigigümnaasiumite loomisega, mille sihiks on, et igas maakonnas on vähemalt üks tugev riigigümnaasium, kus toimub õpe 10.-12. klassis. Saaremaal alustas riigi omandis olev gümnaasium õppetööga 2021. aasta septembris Kuressaares. Sellega seoses on oluline, et koolivõrgu korrastamisega kaasnev õpilaste kodust kaugel asuvatesse õppeasutustesse liikumine ei seaks takistusi haridusvalikuteks ning tagatud oleks kodu ja kooli vaheline sujuv transpordiühendus ja vajadusel õpilaskodu. Viimasel ajal on hakatud looma **hariduskeskusi Eesti erinevates piirkondades, mis koondavad enda alla antud omavalitsusüksuses toimivad haridusasutused. Seeläbi soovitakse luua** paindlik mudel, et lihtsustada hariduslikke üleminekuid haridusasutuste ja haridustasemete vahel. Oluline on õpivõimaluste valikurohkus ja kättesaadavus kõigis Eesti maakondades.

Õpetajate järelkasvu tagamine

Õpetaja roll ühiskonnas on liigub enam väärtuskasvatajaks olemisele ja õppija juhendamisele. Õpetajaskond vananeb ja feminiseerub. Suur osa õpetajatest ei ole rahul ametikohale vastava töökoormuse ja selle sisu ning väärtustamisega. Õpetajate järelkasvu tagamiseks tuleb jätkata

[6] haridusvaldkonna_arengukava_2035_29.10.2020_riigikokku.pdf (hm.ee)

õpetajaameti populariseerimist, et tõsta õpetaja staatust ühiskonnas. Samas töötab õpetajatena üha enam inimesi, kellel puudub pedagoogiline ettevalmistus. Võimalik kvaliteediprobleem vajab muutusi õpetajakoolituse süsteemis.

Õpetajate nappusega paralleelselt on maakohtades probleemiks, et paljud õpetajad on sunnitud töötama osaajaga. Tulenevalt laste vähesusest ja koolide väiksusest ei ole võimalik neile kohapeal täiskoormust pakkuda ning tuleb rakendada õpetajate jagamist haridusasutuste vahel ja roteerimist.

Kohalikud omavalitsused saavad koolipidajatena mõjutada nii õpetajate palga kui töötingimuste kujundamist ja seeläbi aidata tagada õpetajate kutsekindlust ning leida ametisse uusi õpetajaid. Samuti on koolipidajate vastutada koolijuhid – tagamaks, et koole veaks eest nüüdisaegseid juhtimispõhimõtteid valdavad inimesed, kes oskavad toetada oma inimeste arengut ning kujundavad oma organisatsiooni ka tööandjana.

Hariduslike tugiteenuste kättesaadavus

Riigikontrolli poolt läbi viidud analüüs näitas, et lastele on neile vajalikud hariduse tugiteenused – eripedagoogide, logopeedide ja teiste spetsialistide abi – kättesaadavad vaid kahes kolmandikus munitsipaallasteaedades ja kolmveerandis põhikoolides[7]. Suur osa lapsi jääb vajaliku abita, sest tugispetsialiste ei ole piisavalt. Auditi käigus korraldatud lasteaedade ja koolide küsitlusest selgus, et tugispetsialistidest on ühtmoodi puudus nii maakohtades kui ka suuremates linnades. Ühtekokku on puudu ligikaudu 1 000 täiskohaga spetsialisti.

Eelnevast tulenevalt on probleemi leevendamiseks mõõdapääsmatu võtta kasutusele eakohaseid e-lahendusi, nt e-psühholoogi või e-logopeedi eeskujul. Samas tuleb tagada, et lapse ja tema pere vajadusi käsitletakse tervikuna ja abi pakutakse vajadustest lähtudes ja kaasava hariduse põhimõtetega kooskõlas. Silmas tuleb pidada, et kõige tundlikum sihtgrupp haridusvaldkonnas on erivajadustega lapsed.

Hariduse omandamise läbipõimitus

Õpitee pikenemine ja mobiilsuse kasv koolide vahel tingib vajaduse suurendada kõigi õppeastmete ja -suundade paindlikkust ning käsitleda õppimist ühtsena inimese elukaare jooksul. Sealjuures on oluline tähelepanu pöörata formaalse ja mitteformaalse hariduse lõimimisele, näiteks laste huviringis osalemist arvestada lasteaia ja kooli õppekavas.

Digipädevused ja haridustehnoloogiline tugi

Haridusasutustes on oluline kujundada terviklik lähenemine digipädevuse arendamiseks ja kasutamiseks õppeprotsessis. Digioskuste õpetamine on täna ebaühtlane ja on vaja saavutada digiõppe ühtlustumine parimate eeskujul. Selleks on vaja kooli juhtkonna tugevat eestvedamist ning koolipidaja tuge. Küsimus pole üksnes digipöördes, vaid laiemalt uuendusliku kooli- ja õppimiskultuuri arendamises. Hädavajalik on tagada õpetajatele haridustehnoloogiline tugi.

Pädevad haridusspetsialistid ja koolijuhid

Üha enam tõuseb päevakorda haridusmaastikku korraldavate kohalike omavalitsuste võimekus haridusvaldkonda pädevalt juhtida. Haridusasutused on muutumas multifunktsionaalseteks kogukonnakeskusteks, kus õppimiseks ja koostööks saavad kokku erinevad inimesed. See on suur

[7] https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/557GetPage/1/557Year/1/ItemId/1306/amid/557/language/et-EE/Default.aspx

potentsiaal, mida nutikad haridusametnikud ja koolijuhid on hakanud kasutama, et luua organisatsioonis õpikultuur, mis toetub koostöistele tegevustele. Keskseks muutub võrgustikutöö, millesse on kaasatud haridus-, noorsootöö-, sotsiaal- jt valdkondade esindajad. Vajalik saavutada piirkondlikke vajadusi, võimalusi ja eripärasid arvestavad kokkulepped, kuidas jaguneb vastutus koolielu korraldamisel riigi ja kohaliku omavalitsuse, kooli, õppija, lapsevanema jt partnerite vahel.

2.2. Saaremaa vallas toimuvad suundumused

Saaremaa hariduskorralduse kujunemine oli kuni 2017. aastani iga ühinenud iseseisva kohaliku omavalitsuse otsustada. Seoses demograafiliste muutustega, elanike mobiilsuse kasvuga ja töökohtade ümberpaiknemisega on toimunud pidev õpilaste osakaalu suurenemine Kuressaare koolides. Lisas 4 on kirjeldatud Saaremaa linna- ning maakoolide õpilaste arvu dünaamikat.

Viimased olulisemad muutused põhikooli astmes toimusid aastatel 2010–2012. Samal ajal on õpilaste arv põhikooli astmes vähenenud ligi 40% ja seda eelkõige maapiirkondade arvelt.

2020. aasta märtsis vallavolikogus vastu võetud Saaremaa valla hariduse arengukava 2020-2030 olulisemaks strateegiliseks eesmärgiks on:

- „Terviklik, kestlik ja optimaalne haridusruum“ (valla hariduse arengukava p 2.2.), mis sisaldab:
    - pikaajalise koolivõrgu koostamist (p 2.2.2.)
    - suunda autonoomsetele ja arukale majandamisele motiveeritud haridusasutustele (p 2.2.3.)
    - ühisressursikasutust, tsentraalsed tegevused majandamise osas vastavalt vajadusele ja võimekusele (p 3.2.)

Arengukava koostamise käigus hindasid kõigi töögruppide ja teemagruppide liikmed kavandatavaid tegevusi. Selgus, et Saaremaa hariduse jaoks on olulisem ja kõige kiireloomulisem tegevus tervikliku, kestliku ja optimaalse haridusruumi kujundamiseks pikaaegse koolivõrgu kava koostamine“ (vt tabel 1).

Tabel 1. Saaremaa hariduse jaoks olulisemad ja kiireloomulisemad tegevused.

	Kiire-loomulisem	Olulisem
Terviklik, kestlik ja optimaalne haridusruum - pikaaegne koolivõrgu kava	28	**61**
Tõhus infojuhtimise süsteem	20	**59**
Ühisressursikasutus, tsentraalsed tegevused majandamise osas vastavalt vajadusele ja võimekusele	21	**58**
Õpetajate ja spetsialistide vajadus / õpetajate ja spetsialistide järelkasv	10	**57**
Regulaarne rahulolu uuring	18	**42**
Selged palgakorralduse alused	17	**35**
Andekuse ja eripärade märkamine ning arendamine	7	**32**
IT standardi määratlemine – baastase riistvaras, tarkvaras, oskustes	17	**29**

Arengukava heakskiitmisega lepiti kokku „Tagada olemasoleva haridusvõrgu osas kindlustunne aastani 2028 – alusharidus/lastehoid ja põhiharidus vähemalt 4 klassi ulatuses“.

2.3. Rahvastiku muutused

Saaremaa vallas elas rahvastikuregistri andmetel 1.01.2021 seisuga 31 435 inimest. Saaremaa vallas on viimastel aastakümnetel analoogselt paljude piirkondadega Eestis aset leidnud rahvastiku vähenemine ja vananemine, mis väljendub eeskätt laste osakaalu vähenemises, elanikkonna keskmise vanuse tõusus ning pensioniealiste elanike osakaalu suurenemises.

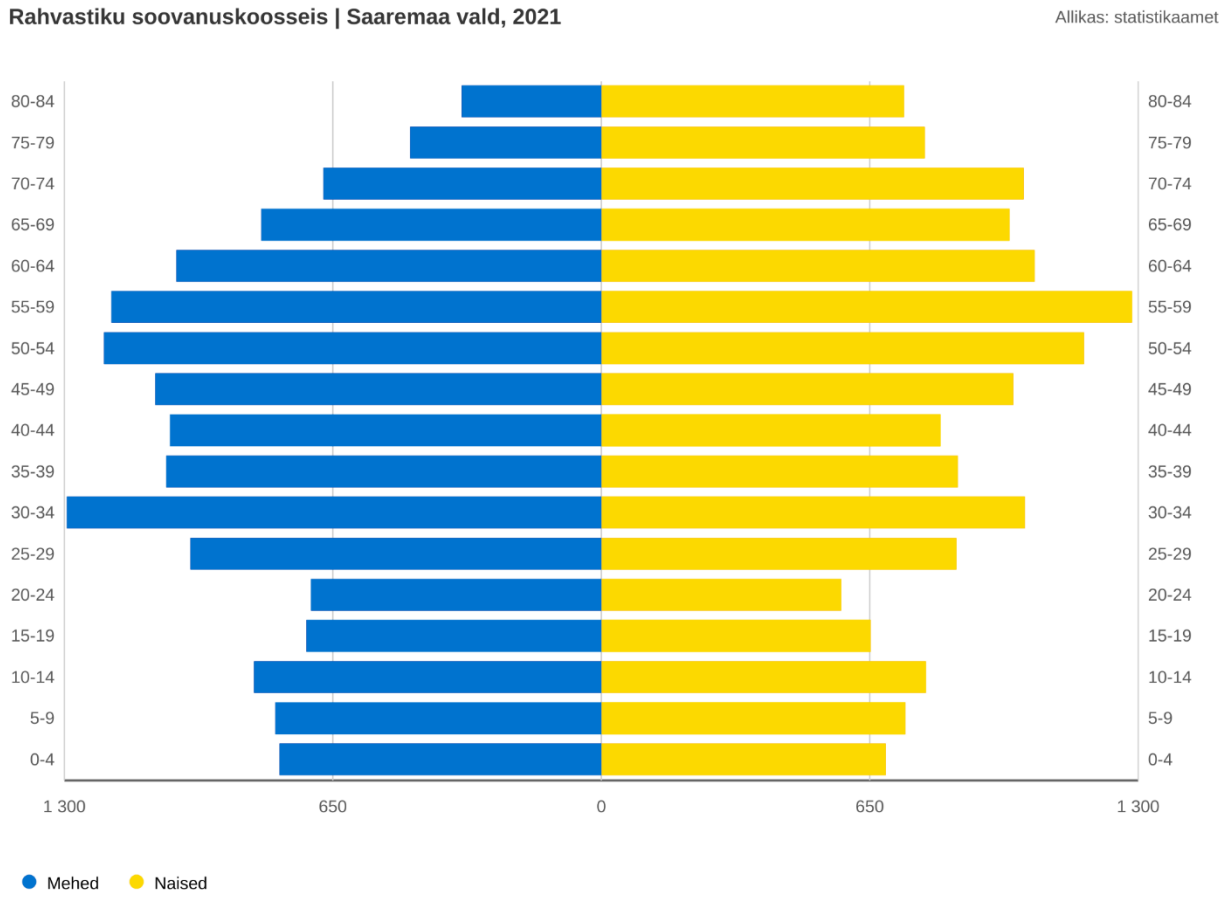

Joonis 4. Saaremaa valla rahvastikupüramiid 2021 (allikas: Statistikaamet)

Rahvastiku vähenemine ja vananemine Saare maakonnas on olnud siiski väiksemamahulisem võrreldes teiste maapiirkondade omavalitsustega. Saare maakonna rahvastiku vähenemist prognoositakse väiksemana kui enamikus Eesti maakondades. Statistikaameti andmetel on positiivsem prognoos vaid Harjumaal, Tartus ja Pärnus (allikas: Statistikaamet).

Möödunud sajandi kaheksakümnendate lõpuaastatel, laulva revolutsiooni ajal, toimus nn beebibuum ehk sündide arvu suurenemine. Sellele järgnes 90-ndatel järsk sündimuse langus, mille käigus langes sündide arv pea poole võrra. Sellest tulenevalt on viimase 20 aasta jooksul kooliealiste laste arv vähenenud üle 45%, (vt joonis 4 ja 5). Valdav osa õpilaste arvu vähenemisest puudutab eelkõige maapiirkondi, maal on õpilaste arv viimase 20 aasta jooksul vähenenud üle 60% (vt joonis 5). Saaremaa koolivõrgu viimased suuremad muudatused põhikooli astmes toimusid aastail 2010–2012 (vt lisa 4). Samuti pole viimase 20 aasta jooksul toimunud sisulisi arutelusid koolivõrgu korrastamiseks ja vastavusse viimiseks laste arvu muutustega. Vähenenud laste arvuga koolide hoidmine ei ole kaasa aidanud laste arvu säilimisele maakoolides ja jätkusuutliku koolivõrgu säilimisele.

Rahvastiku vanuselisest koostisest tulenvalt on Eestis tervikuna lähiaastatel ees ootamas sündimuse üldine langus. Sünnitamiseas naiste arv väheneb märgatavalt (vt joonis 5 punane märgistus) ja prognoositav sündide arv väheneb 2030-ndatel Saare maakonnas ligi 40% võrreldes viimaste aastatega (vt joonis 5). Analüüsi kohaselt jõuab lasteaiaealiste laste arvu vähenemine lasteaedadesse 2025.–2027. aastal ja koolidesse 2030.–2032. aastal. 2021. aasta esimese poolaasta sündimus näitab järsku langust. Kui see tendents jätkub, siis lasteaiaealiste laste arv hakkab vähenema juba 2022.-2023. aastal ja jõuab koolide esimesse astmesse 2027.–2028. aastal. Samas võib eeldada, et 2021. aasta sündimuse langus on tingitud esimesest koroonalainest ja sündimus taastub prognoositud tasemel.

Demograafiliste sündmuste prognoosimisel aastani 2045 on lähtutud Statistikaameti rahvastikuprognoosi baasstsenaariumist ja Saaremaa hariduse arengukava 2020-2030 koostamise käigus teostatud analüüsidest.

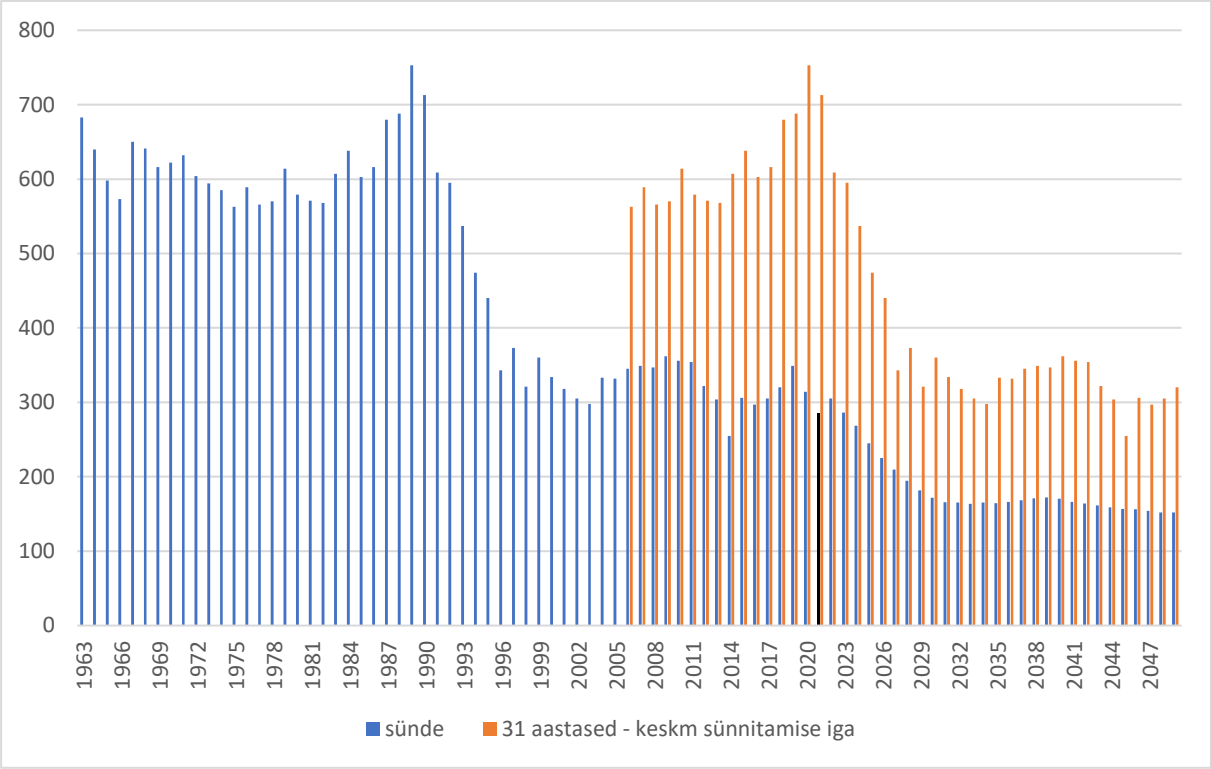

Joonis 5. Sündimus aastani 2021 ja sündimuse prognoos aastani 2045 Saaremaa vallas (allikas: Statistikaamet)

Vaadeldes sündimust endise haldusterritoriaalse jaotuse lõikes Saaremaal võib välja tuua tõusu trendi vaid Pihtla piirkonnas. Ülejäänud piirkondade kõikumised aastate lõikes on küll suured, aga mingit selget trendi välja tuua ei saa. Seega võib kõikide piirkondade laste arvu muutuse prognoosiks võtta valla tervikprognoosi.

Tabel 2. Registreeritud sünnid Saaremaa vallas aastatel 2010 – 2021 endiste haldusjaotuse alusel (allikas: Saaremaa vald)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Kihelkonna	7	2	4	4	4	7	5	8	6	4	5	8
Laimjala	6	7	5	15	6	7	0	5	5	6	7	8
Leisi	25	21	21	25	19	21	23	21	15	23	19	20
Lääne-Saare/Kaarma	39	55	51	57	49	49	56	35	55	61	47	54
Lääne-Saare/Kärla	16	18	14	21	11	12	15	9	16	17	12	17
Lääne-Saare/Lümanda	4	9	11	9	8	13	9	9	6	7	8	10
Mustjala	11	9	6	5	4	1	1	3	3	9	5	6
Orissaare	12	15	12	15	18	19	11	16	12	9	15	7
Pihtla	14	14	9	16	6	10	10	13	15	17	18	17
Pöide	15	8	14	6	11	7	7	8	11	9	12	4
Salme	16	8	14	5	15	12	13	10	12	10	8	5
Torgu	2	3	4	2	2	1	2	1	1	5	1	1
Valjala	10	16	13	9	19	19	16	18	15	17	15	12
Kuressaare linn	164	148	130	131	124	115	105	134	136	157	141	116
Aadressita									0	0	1	
Kokku vald	**341**	**333**	**308**	**320**	**296**	**293**	**273**	**290**	**308**	**351**	**314**	**285**

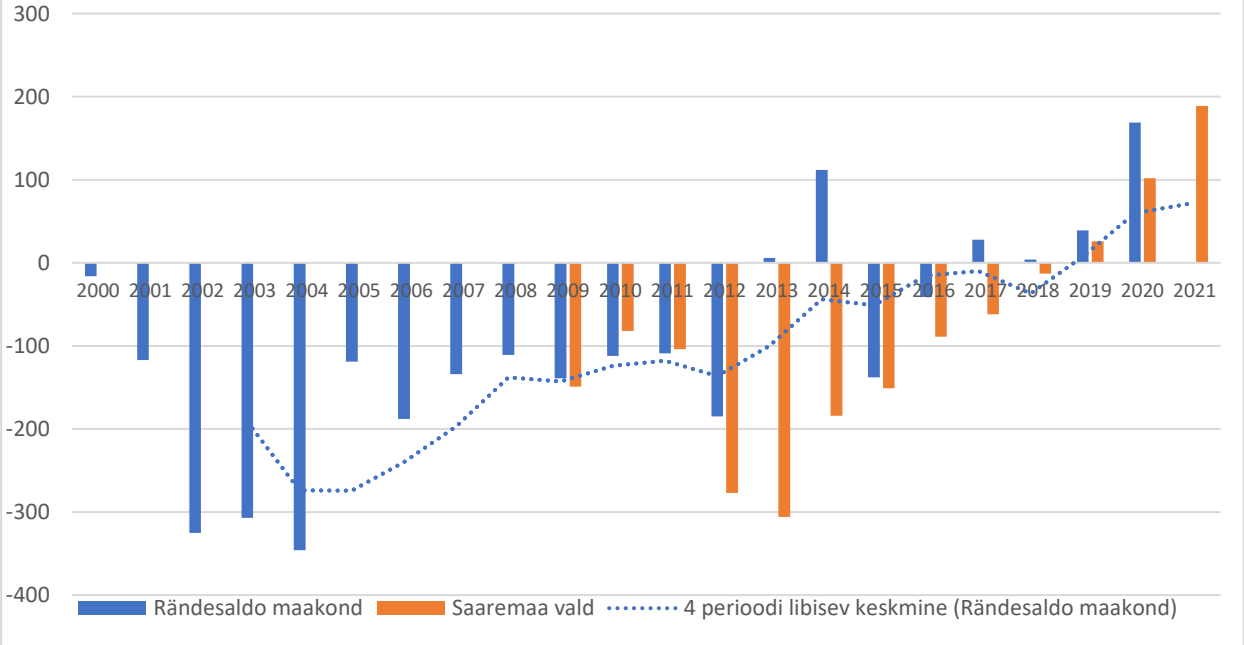

Joonis 6. Ränne Saare maakonnas ja Saaremaa vallas 2002–2020 (allikas: Rahvastikuregister)

Maakonna rändesaldo on aastaid olnud negatiivne, samas viimase seitsme aasta jooksul on negatiivne saldo aasta-aastalt ühtlaselt vähenenud ja jõudnud aastatel 2018-2019 nulli ning 2020. aastal juba plussi (vt joonis 6). Siiski ei suuda ka mitu korda kõrgem rändesaldo katta sündimuse vähenemisest tulenevat laste arvu langust. Laste arv maal on viimase 20 aasta jooksul vähenenud üle 60%. Statistikaameti prognoosi kohaselt väheneb järgneva 15 aasta jooksul sündimus Saaremaa vallas veel 40% (võrreldes tänase tasemega). Juhul, kui siiski toimub mõnes piirkonnas mõningane rahvastiku arvu kasv, ei kompenseeri see senist ülisuurt langust ja ei muuda tausta, mille alusel tuleks otsused koolivõrgu osas langetada.

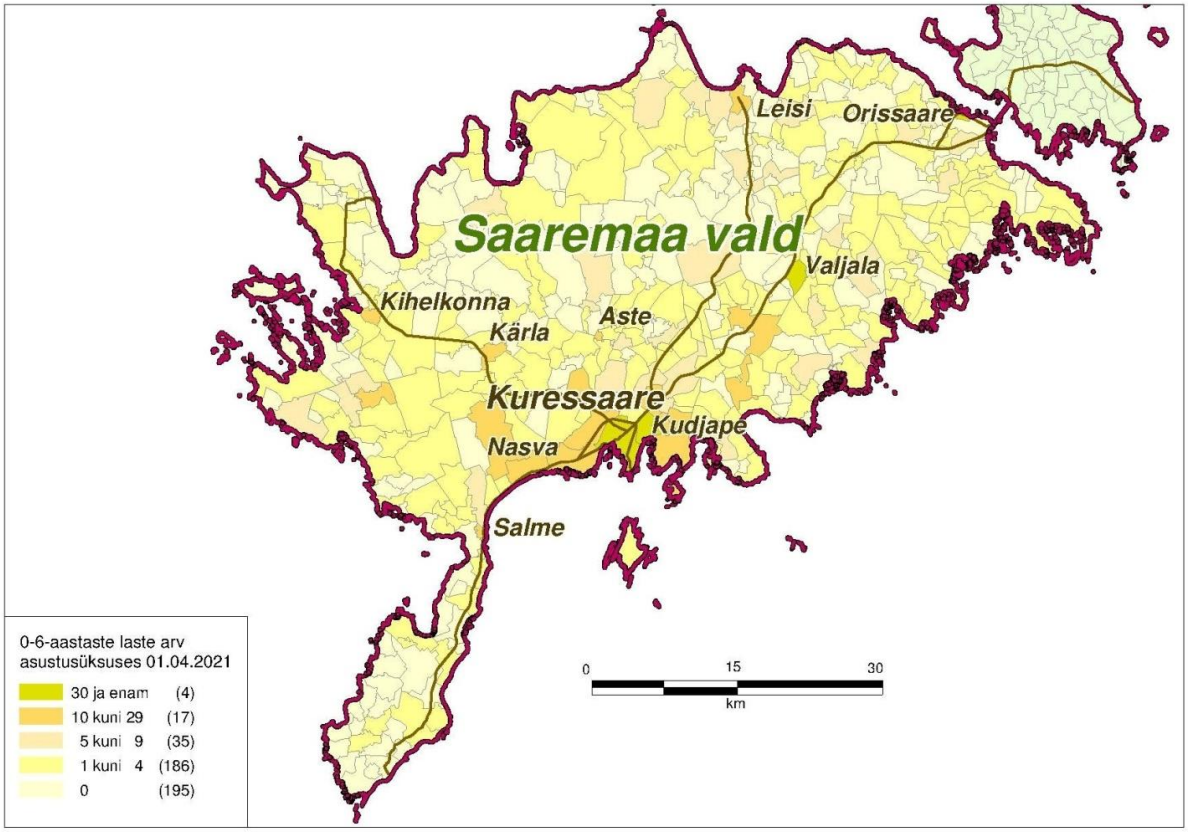

Joonis 7. Vanusgrupi kuni 6 aastat arv asustusüksustes

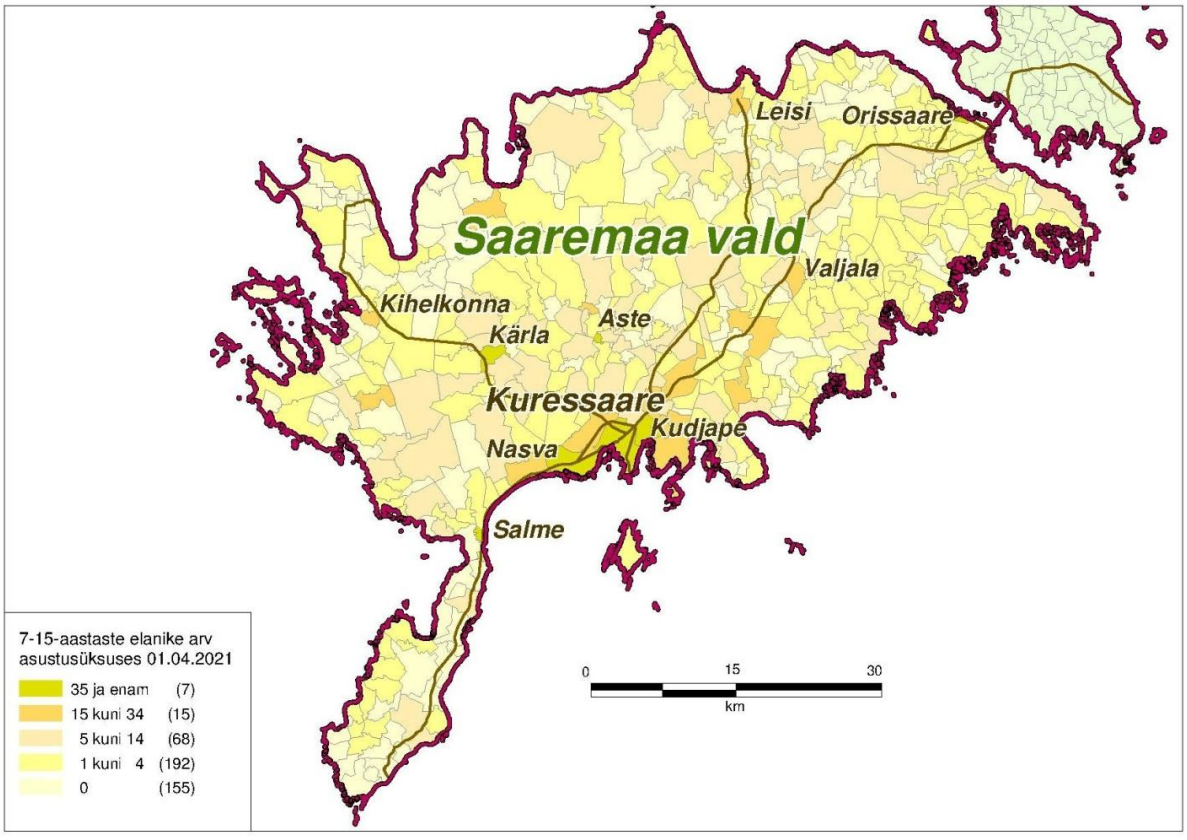

Joonis 8. Vanusgrupi kuni 7-15 aastat arv asustusüksustes

Joonistes 4 ja 5 toodud rahvastiku prognoos on üle kantud järgmistesse joonistesse 9 ja 10. Prognoositav sündimuse vähenemine peaks lasteaedades käivate laste arvule mõju avaldama juba paari aasta pärast.

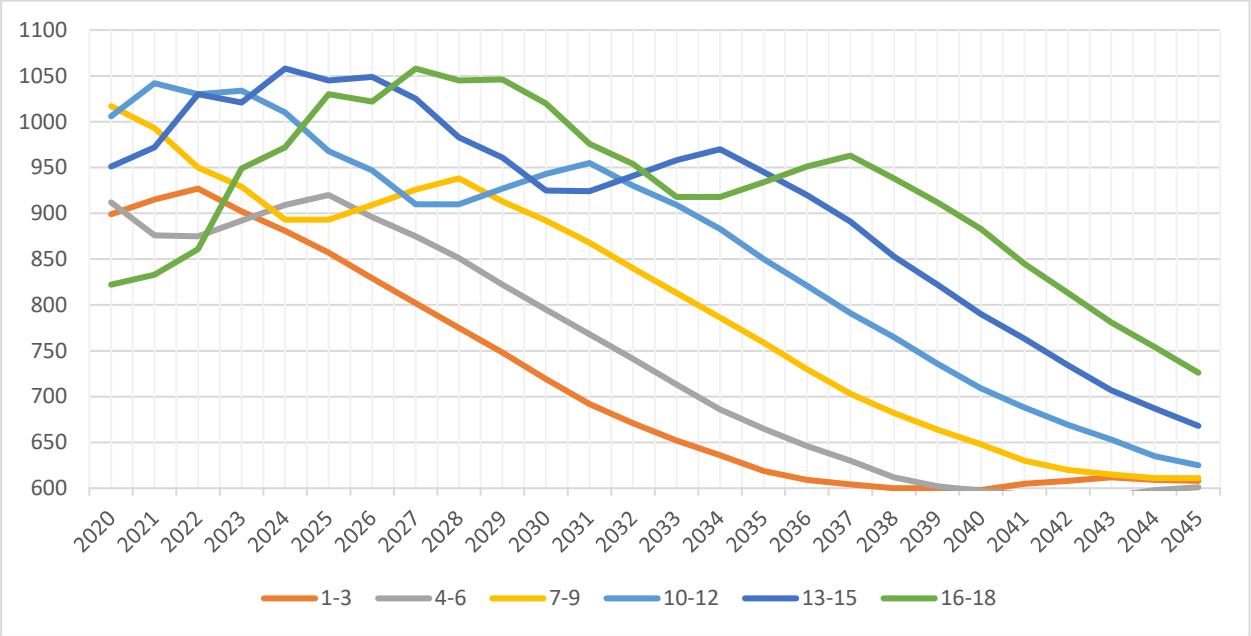

Joonis 9. Vanuseastmetes lapsi Saare maakonnas 2020 seisuga. Allikas: Statistikaamet

Laste arvu vähenemine jõuab kooli I vanuseastmesse orienteeruvalt peale 2030/31. aastat, II astmesse peale 2033/34. aastat ja III astmesse peale 2036. aastat.

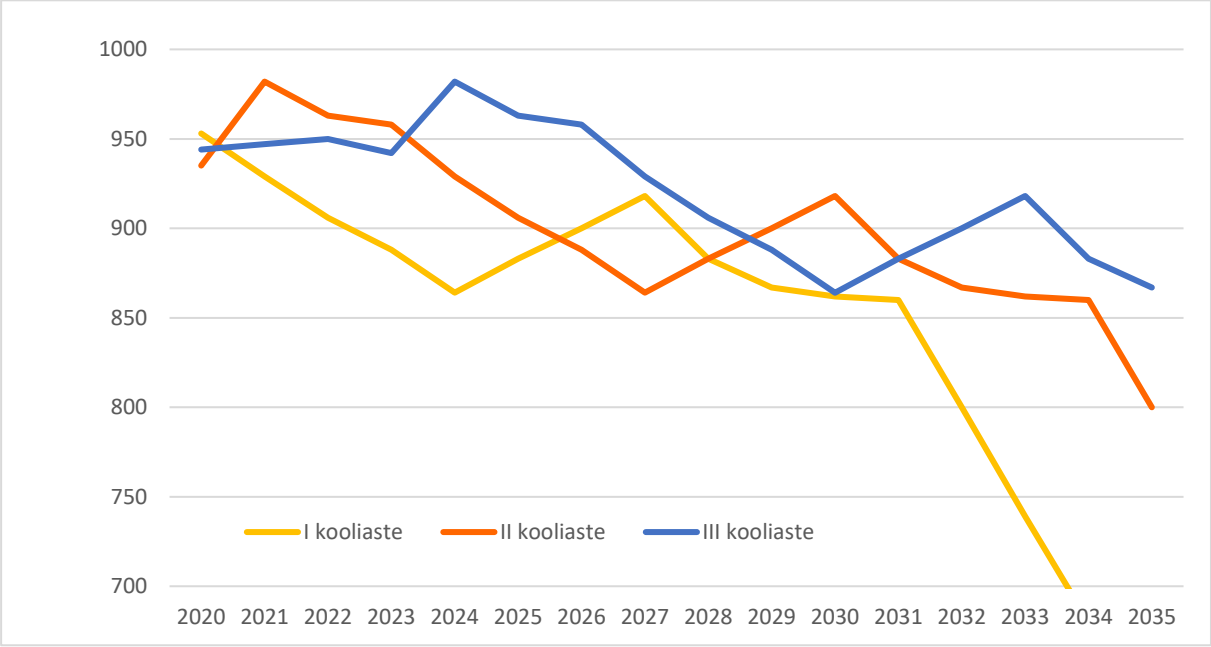

Joonis 10. Põhikooli vanuseastmes Saaremaa valla koolides õppivate laste arvu prognoos astmete kaupa

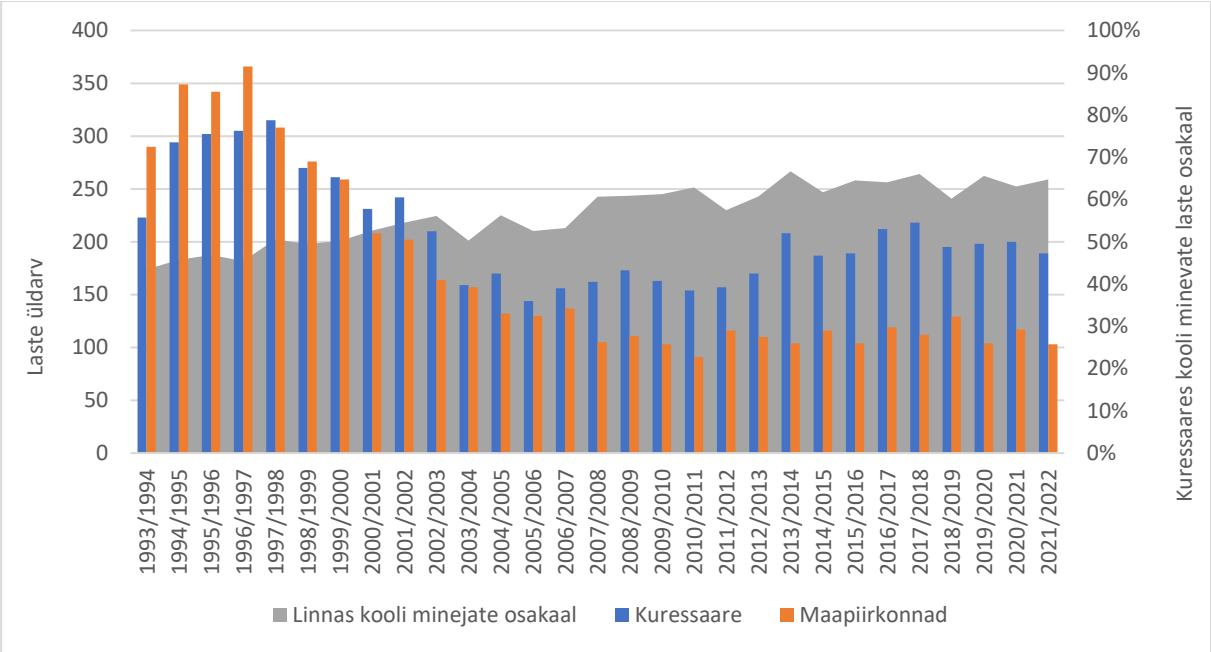

Joonis 11. Esimeses klassis õpingut alustavate laste arvu muutus aastatel 1993–2021

Viimase sajandi jooksul on toimunud pidev Kuressaares õppivate õpilaste arvu osakaalu suurenemine. Näiteks õppis 1954. aastal Kuressaare koolides veerand kõikidest maakonna õpilastest (allikas: koguteos Saaremaa 2). Linnastumine on viimastel aastakümnetel pigem hoogustunud. Joonise 12 vasakul teljel on õpilaste arvu muutus maal, linnas ja kokku võrreldes 1993. aastaga, paremal teljel on linna õpilaste osakaal.

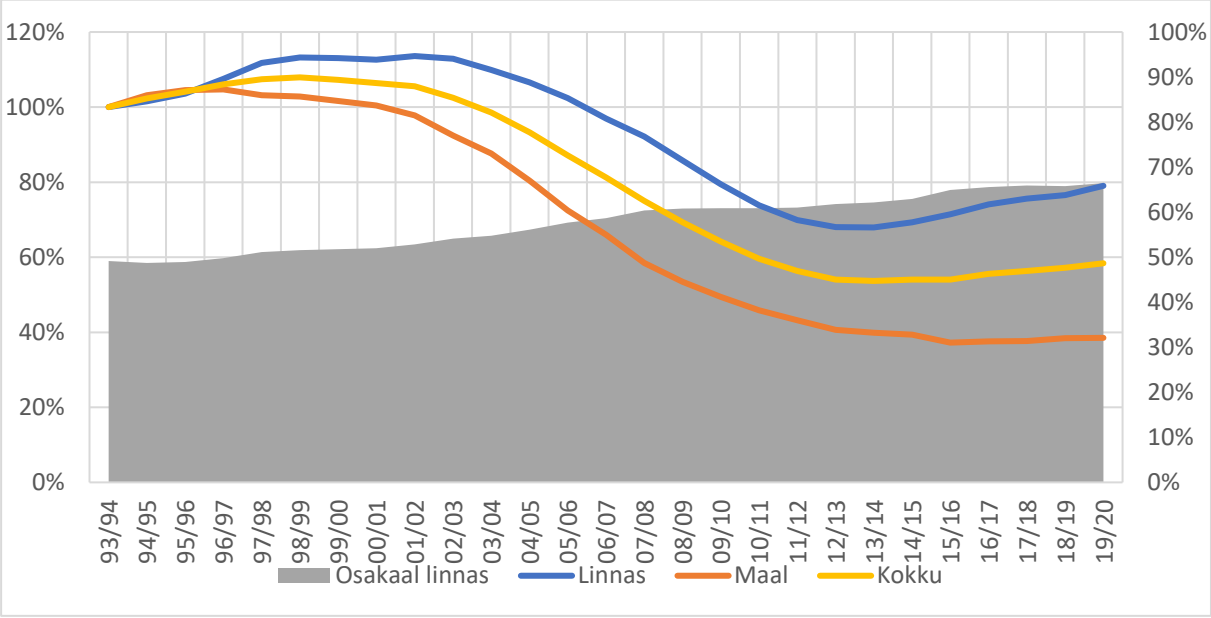

Joonis 12. Kooliõpilaste arvu muutus ja õpilaste suhe maal ja linnas perioodil 1993–2020

Õpilaste üldarv oli kõige suurem õppeaastal 1998/1999, mil Saaremaa valla tänasel territooriumil tegutses 31 kooli ja õppurite koguarv oli 6019 (vaata lisa 4). Sealt edasi on toimunud õpilaste arvu pidev vähenemine, mis jõudis madalaimale tasemele õppeaastal 2013/2014, mil oli õpilaste arv juba poole

väiksem – 3014 õpilast. 2013/2014. õppeaastast pöördus õpilaste arv uuesti tõusule, kuid sügiseks 2021 toimunud õpilaste arvu kasv ligi 300 võrra jääb ikka oluliselt madalamaks kõrgperioodi baastasemest.

Kõige suurem on õpilaste arv langus võrreldes maksimumaastaga 1998/1999 olnud Kihelkonna, Kahtla, Kaali ja Tornimäe koolides, mis on kaotanud üle 65% oma õpilaskonnast. Sealjuures jätkavad Kahtla ja Tornimäe kool ka praegu 9-klassiliste põhikoolidena, kuna Kaali ja Kihelkonna on vahepealsetel aastatel korraldatud ümber 6-klassilisteks (vaata lisa 4).

Maakoolide õpilaste arv on vähenenud viimase 25 aasta jooksul pea kolm korda. Kõikides, täna tegutsevas 12 maakoolis, on toimunud oluline õpilaste arvu vähenemine. Kaheksas koolis on õpilaste arv vähenenud 2–8 korda (vt joonis 13). Kihelkonna, Tornimäe ja Kahtla koolides on toimunud oluline õpilaste arvu vähenemine viimasel kahel aastal.

Enamik maapiirkondade koole teenindasid oluliselt suuremat laste arvu ja seisavad täna suure küsimuse ees, kas nii suurt hoonet on vaja vähenenud õpilaste arvu teenindamiseks ja kas olemasolevad ruumid on kõige funktsionaalsemad ja pikaajaliselt jätkusuutlikud. Sellel taustal tundub õigustatuna küsimus – milline on valla võimekus korrastada ja ekspluatatsioonis hoida mitu korda vajalikust suuremaid pindu?

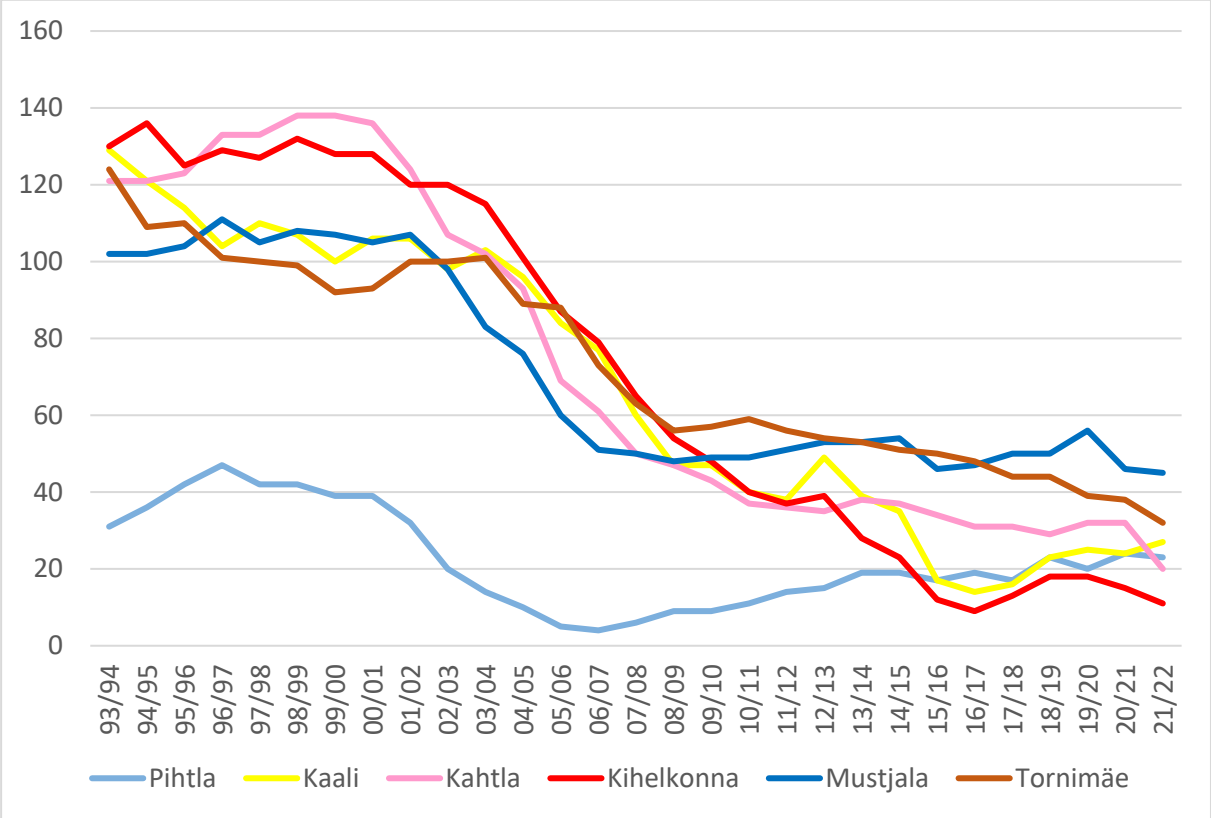

Joonis 13. Õpilaste arvu muutus Saaremaa valla väiksemates liitklassidega koolides 1993 kuni 2021

Tabel 3. Õpilaste arvu muutus Saaremaa valla koolides 1998/1999–2020/2021 (allikas: Saaremaa valla haridus- ja noorsootööosakond)

Kool	***98/99***	***21/22***	**Muutus 98->21**	
Pihtla Kool	**42**	23	-19	-45,2%
Aste Põhikool	**152**	116	-36	-23,7%
Kaali Kool	**107**	**27**	-80	-74,8%
Kahtla Põhikool	**138**	**20**	-118	-85,5%
Kihelkonna Kool	**132**	**11**	-121	-91,7%
Kärla Põhikool	**212**	**122**	-90	-42,5%
Lümanda Põhikool	**115**	**73**	-42	-36,5%
Mustjala Põhikool	**108**	**45**	-63	-58,3%
Salme Põhikool	**168**	**86**	-82	-48,8%
Tornimäe Põhikool	**99**	**32**	-67	-67,7%
Valjala Põhikool	**250**	**115**	-135	-54,0%
Leisi Kool	**290**	**144**	-146	-50,3%
Orissaare Gümnaasium	**495**	**221**	-274	-55,4%

Tabel 4. Õpilaste arv Saaremaa valla koolides 2021/2022. õppeaastal klasside kaupa seisuga 10. september 2021 (allikas: EHIS)

	Õpilaste arvud 2021/2022 õppeaastal															
	Kool/klass	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**Lisa**	**PK kokku**	**10**	**11**	**12**	**G**
1	Aste Põhikool	8	11	14	14	12	13	14	16	14		**116**				
2	Kaali Kool	4	5	2	7	5	4					**27**				
3	Kahtla Lasteaed-Põhikool	1	1	3	1	3	1	3	3	4		**20**				
4	Kihelkonna Kool	1	2	3	3	1	1					**11**				
5	Kuressaare Nooruse Kool	72	71	69	75	75	99	98	97	102		**758**				**0**
6	Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasium								9	8		**17**	57	58	59	**174**
7	Kuressaare Vanalinna Kool	44	42	45	48	45	41	38	45	44		**392**				**0**
8	Kärla Põhikool	14	15	7	18	16	9	10	17	16		**122**				**0**
9	Leisi Kool	14	18	23	13	10	16	14	18	18		**144**				**0**
10	Lümanda Põhikool	9	7	7	6	6	10	8	11	9		**73**				**0**
11	Mustjala Lasteaed-Põhikool	1	1	7	7	8	4	4	6	7		**45**				**0**
12	Orissaare Gümnaasium	18	23	18	22	24	25	14	16	16		**176**	18	14	13	**45**
13	Pihtla Kool	5	7	6	5							**23**				**0**
14	Kuressaare Hariduse Kool	63	77	72	74	75	77	50	62	61		**611**				**0**
15	Salme Põhikool	10	10	8	8	12	8	12	8	10		**86**				**0**
16	Tornimäe Põhikool	3	5		4	4	4	4	5	3		**32**				**0**
17	Valjala Põhikool	15	15	9	14	12	12	11	19	8		**115**				**0**
18	STHK/Kallemäe Kool	5	4	6	1	10	5	6	3	6	9	**55**				**0**
19	Luce Kool	10	8	11	6	9						**44**				**0**
	Saaremaa vald kokku	**297**	**322**	**310**	**326**	**327**	**329**	**286**	**335**	**326**	**9**	**2867**	**75**	**72**	**72**	**219**
20	Muhu Põhikool	12	16	13	9	20	12	15	7	12		**116**				**0**
21	Ruhnu Põhikool			1	2	1	1	1	2	1		**9**				**0**
	Saaremaa Gümnaasium											**0**	170	158	142	**470**
	Saare maakond kokku	**309**	**338**	**324**	**337**	**348**	**342**	**302**	**344**	**339**	**9**	**2992**	**245**	**230**	**214**	**689**

Tabel 5. Klassikomplekti täituvus põhikoolis 2010 – 2020

Õppeasutus	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Aste Põhikool	9	9,8	9,9	9,6	10,2	11,2	11	9,8	8,6	9,3	7,9
Kaali Kool	5,7	5,6	6,6	5,6	5	5,7	5	4	7,7	6,3	6
Kahtla Lasteaed-Põhikool	9,3	9	7	6,5	7,4	8,3	8	7,8	7,3	6,4	6,4
Kihelkonna Kool	8,2	7,6	7,6	5	5,8	4	3	3,3	9	3,6	3,8
Kuressaare Gümnaasium	25	20,9	21,4	22,2	23,5	23,6	25	23,9	24	24,4	24,4
Kuressaare Vanalinna Kool	21,9	20,8	19,7	18,1	18	17,2	18	19,1	19,6	20,6	20,5
Kärla Põhikool	11,6	10,9	11	10,3	11,3	10,5	10	9,4	8,6	9,3	10,1
Leisi Kool	17,1	16,7	15,6	14,7	13,6	15,8	17	14,2	15,3	16,6	11,1
Lümanda Põhikool	9,7	7,1	7,7	7,5	6,3	6,5	6	5,4	5,4	5,6	5,4
Mustjala Lasteaed-Põhikool	9,8	10,2	8,8	7,6	10,6	7,8	8	8,2	12,3	8	11,5
Orissaare Gümnaasium	16,5	15,9	14,2	13,2	12,3	13,5	14	11,7	12,8	18	18,4
Pihtla Kool	5,5	7	7,5	9,5	9,5	8,5	10	4,5	5,8	5	8
Saaremaa Toetava Hariduse Keskus	6,2	5	5,1	5,6	6	6,6	6	6,1	5,7	6	5,6
Saaremaa Ühisgümnaasium*	24,4	24,3	23,9	23,4	23,3	24,2	24,1	24,5	23,6	23,6	22,9
Salme Põhikool	10,6	9,9	9,1	9,3	7,9	9,4	9	9,6	7,7	8,5	8,1
Tornimäe Põhikool	8,4	7	6	5,8	5,7	4,2	5	5,6	4,4	4,9	4,8
Valjala Põhikool	12,2	11,7	10	8,2	8,3	7,8	8	10,4	9,5	9,4	9,5
Saaremaa vald	15,1	13,9	13,8	13,3	13,4	13,5	13,6	12,9	12,9	13,3	12,8
EESTI	17,2	16,6	16,3	16	16	16,2	16	15,7	15,7	15,6	15,6

*Saaremaa Ühisgümnaasiumi puhul on klassitäituvust arvestatud tavaklassides

Klassikomplekti keskmist täituvust koolis mõjutab liitklasside (tabelis eristatud helesinise taustaga) olemasolu ning haridusliku erivajadusega laste jaoks moodustatud eriklasside arv ja suurus.

Saaremaa vallas on palju koole, kus laste arvu vähenemisega on koolis olevate laste arv langenud väga madalale. Eesti Vabariigi keskmisest klassikomplekti täituvusest on rohkem lapsi vaid linna koolides ning Orissaare ja Leisi koolis, 14s koolis on see madalam. Sisuliselt on kõik valla maakoolid väikekoolid või mikrokoolid (sellist ametlikku jaotuskaalat küll ei ole).

Tabelist 6 nähtub, et 2020/21. õppeaastal oli Saaremaa vallas viis kooli, kus ühes vanuseastmes oli kuus või vähem õpilast. Mustjalas 5, Tornimäel 3,6, Kaalis 4,5, Kahtlas 2,2 ja Kihelkonnal 1,8 õpilast. Eestis oli vastav näitaja Haridussilma andmetel keskmiselt 15,6 õpilast ja Saaremaal 12,8 õpilast.

Tabel 6. Õpilaste keskmine arv ühes aastakäigus

Õppeaasta	Kaali Kool	Kahtla Lasteaed-Põhikool	Kihelkonna Kool	Mustjala Lasteaed-Põhikool	Pihtla Kool	Tornimäe Põhikool
2017/2018	2,7	3,4	3,25	5,6	4,3	4,9
2018/2019	3,8	3,2	3	5,4	5,8	4,9
2019/2020	4,2	3,6	3	6,2	5	4,3
2020/2021	4	3,6	2,5	5,1	6	4,2
2021/2022	4,5	2,2	1,8	4,8	5,3	3,8

3. Hariduse valdkonna arenduse vajadused

3.1. Koolide ja laste paiknemine

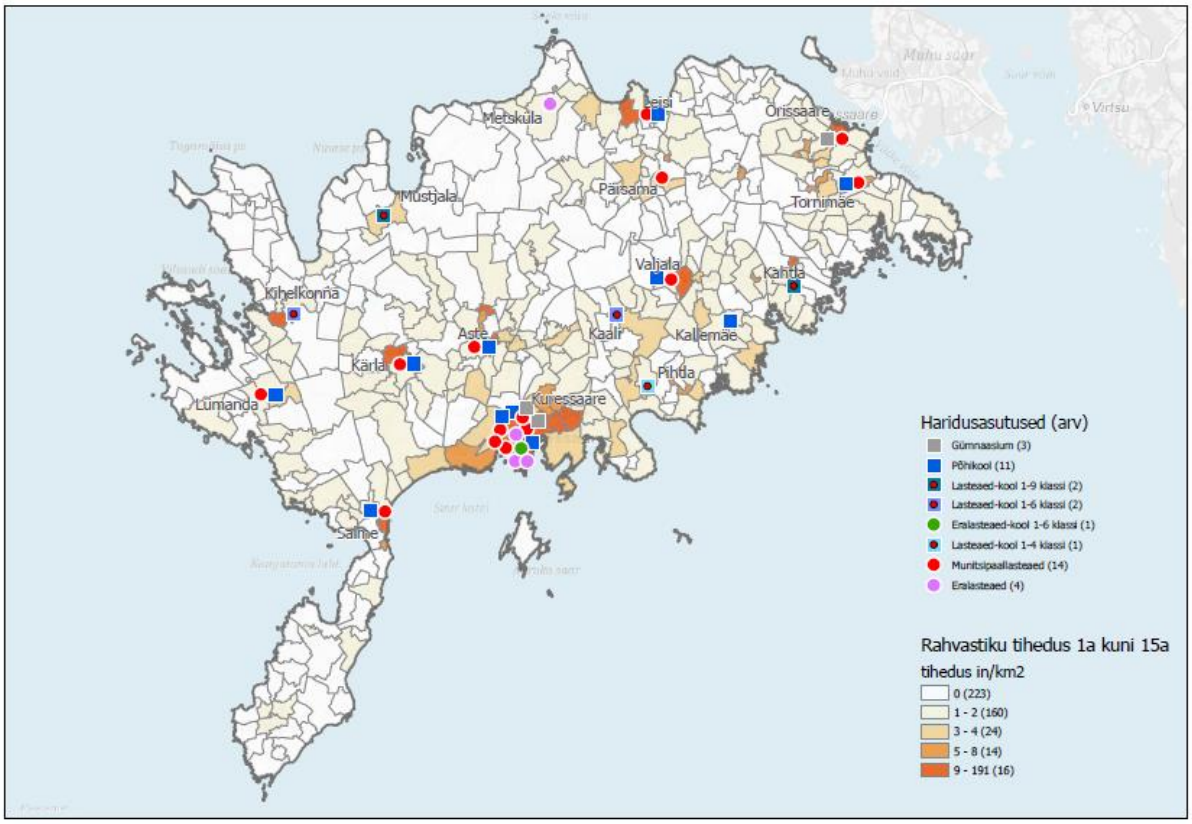

Joonis 14. Vanusegrupi 1-15 aastaste asustustihedus, last ruutkilomeetri kohta ja haridusasutuste paiknemine. Valgega tähistatud asustusüksustes kuni 15 aastaseid lapsi ei ela.

Joonisel 15 on märgitud lasteaias käivate laste elukohad rahvastikuregistri andmetel 2020/2021. õppeaastal. Lasteaialaste paiknemine näitab laste olulist koondumist Kuressaarde ja Kuressaare linna lähiümbrusesse. Mõnedes piirkondades ei vasta koolivõrk tänasele laste paiknemisele. Eelnevates peatükkides kirjeldatud laste arvu üldine vähenemine ja selle jätkumine on jätnud koolihooned tühjaks. Täna ei ole juba mitme maakooli pidamine amortiseerunud ruumides ja kahaneva laste arvu tingimustes jätkusuutlik.

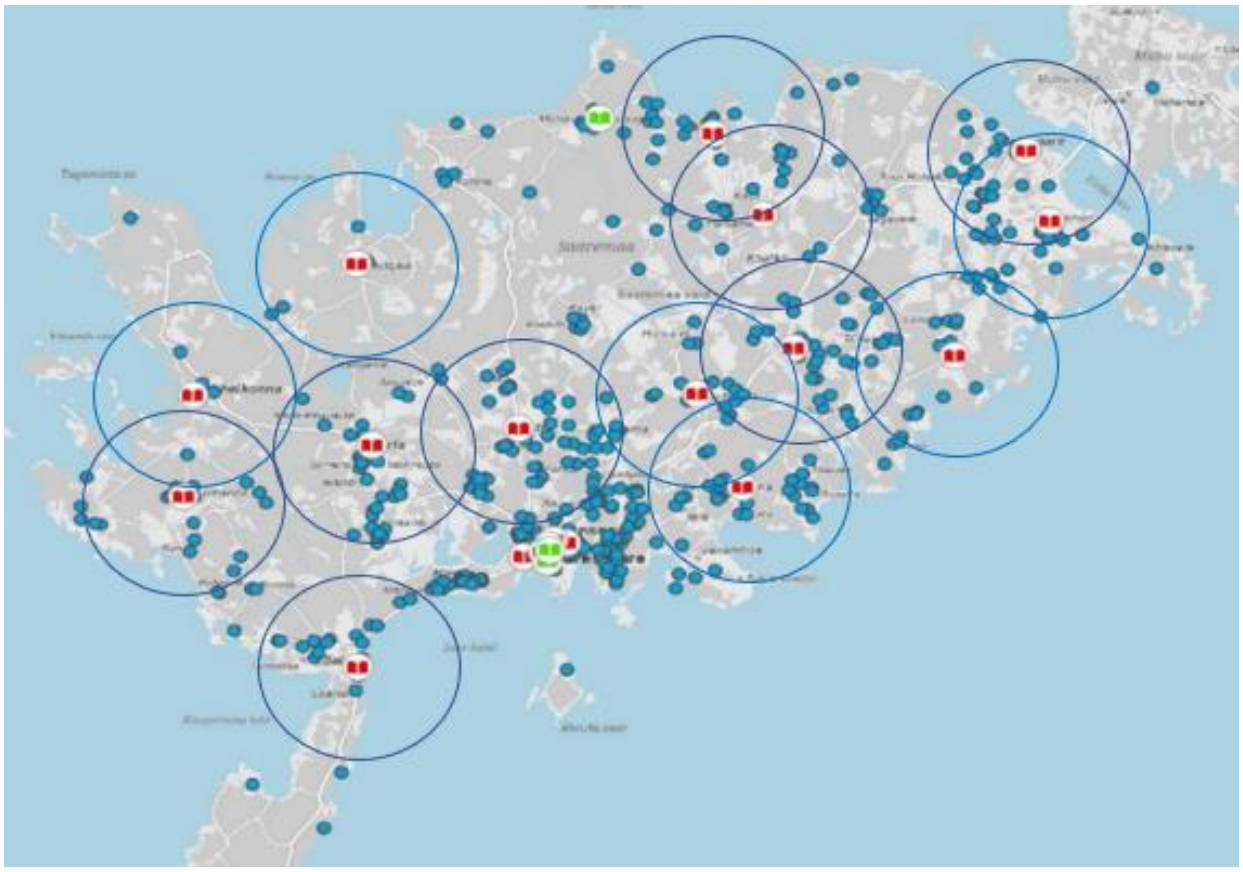

Joonis 15. Lasteaias käivate laste elukohad lapse rahvastikuregistri andmetel 2020/21. õppeaastal. Koolide ja lasteaedade asukohad.

3.2. Õppijad ja nende vajadused

Laste liikumine erinevate piirkondlike haridusasutuste vahel toimub pärast lasteaia lõpetamist esimesse klassi astumisel ja pärast põhikooli lõpetamist. Põhikooli õpingute ajal suuremahulist liikumist ei toimu.

Järgnevad tabeli 7 alatabelid kajastavad laste liikumist piirkonniti lasteaia lõpetamisel ja kooli minekul. Esimene tabel kajastab lasteaia lõpetanuid lasteaedade lõikes, teine tabel kooli minejaid ning kolmas tabel näitab kui palju lasteaia lõpetajatest valis kooliks lasteaiaga samas piirkonnas oleva kooli ja kui paljud tegid teise valiku.

Tabel 7. Piirkondades lasteaia lõpetajad ja I klassi minejad ning lasteaia lõpetamise ja I klassi minejate vahe piirkonnas

Koolieelikud	Koolieelikud-18	Koolieelikud-19	Koolieelikud-20	Koolieelikud-21
Kuressaare KOKKU	**187**	**202**	**205**	**188**
Aste Lasteaed	15	14	17	14
Kaali Kool	7	3	5	4
Kahtla Lasteaed-Põhikool	5	6	6	5
Kihelkonna Kool	3	5	2	2
Kärla Lasteaed	21	6	21	12
Lümanda Karu- Kati Lasteaed	3	7	4	8
Mustjala Lasteaed-Põhikool	8	5	2	2
Orissaare Lasteaed	13	11	14	12
Pihtla Kool	8	5	10	6
Salme Lasteaed	9	10	6	10
Tornimäe Lasteaed	3	6	10	6
Valjala Lasteaed	13	10	16	16
Pärsama Lasteaed	13	13	11	8
Metsküla		3	7	4
KOKKU	**308**	**306**	**336**	**297**

Esimeses klassis	Koolilapsed-18	Koolilapsed-19	Koolilapsed-20	Koolilapsed-21
Kuressaare KOKKU	**195**	198	200	188
Aste Põhikool	14	15	12	10
Kaali Kool	8	3	5	4
Kahtla Lasteaed-Põhikool	3	3	3	2
Kihelkonna Kool	4	3	2	1
Kärla Põhikool	19	7	16	13
Lümanda Põhikool	6	7	6	9
Mustjala Lasteaed-Põhikool	8	7	1	2
Orissaare Gümnaasium	23	17	23	18
Pihtla Kool	8	5	7	5
Salme Põhikool	7	9	7	9
Tornimäe Põhikool	3	2	3	3
Valjala Põhikool	12	8	14	14
Leisi Kool	14	21	17	15
KOKKU	**324**	**305**	**316**	**293**

Lasteaia lõpetajate ja kooliminejate vahe piirkonnas	2018	2019	2020	2021
Kuressaare KOKKU	8	-4	-5	0
Aste	-1	1	-5	-4
Kaali	1	0	0	0
Kahtla	-2	-3	-3	-3
Kihelkonna	1	-2	0	-1
Kärla	-2	1	-5	1
Lümanda	3	0	2	1
Mustjala	0	2	-1	0
Orissaare	10	6	9	6
Pihtla	0	0	-3	-1
Salme	-2	-1	1	-1
Tornimäe	0	-4	-7	-3
Valjala	-1	-2	-2	-2
Leisi	1	5	-1	3
KOKKU	15	-6	-20	-4

Tabeli 7 kolmandast alatabelist nähtub, et kooliteed ei jätkanud oma lasteaiaga samas piirkonnas olevas koolis Aste piirkonnas 9, Kahtlas 11 ja Tornimäel 14 last. Üle poolte Kihelkonna, Kahtla ja Tornimäe peredest valis peale lasteaeda lapse kooliks mingi teise piirkonna kooli. Kahtla ja Tornimäe lapsed liikusid valdavalt edasi Orissaare kooli, kuhu lisandus 31 last.

Laste rahulolu mõjutavad näitajad

Neli aastat peale põhikooli lõpetamist on keskhariduse omandanud õpilaste protsent kooliti erinev. Viieteistkümnest Saaremaa valla koolist üheksas koolis jääb see protsent alla Eesti keskmisusele (Eesti keskmine on 80%).

Tabel 8. Keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist, % (allikas: HTM ülevaade Saaremaa valla kohta)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Keskhariduse omandanute osakaal	Õpilasi keskmiselt vanuses (2019/20)
Saaremaa Ühisgümnaasium	98	90,6	86,4	86,4	85,4	83	88,3	65,7
Lümanda Põhikool	71,4	88,9	100	85,7	100	77,8	87,3	7,4
Leisi Kool	81	90	100	64,7	93,8	92,3	87,0	16,6
Kuressaare Gümnaasium	91,2	85,1	78,5	90,9	73,9	86,7	84,4	83,9
Salme Põhikool	64,3	90,9	84,2	83,3	100	78,6	83,6	9,4
Kuressaare Vanalinna Kool	81,8	87	80	84,4	78,9	83,8	82,7	43,6
Valjala Põhikool	76,5	100	45,5	73,3	75	83,3	75,6	11,4
Mustjala Lasteaed-Põhikool	75	100	60	83,3	60	75	75,6	6,4
Orissaare Gümnaasium	65,6	85,2	73,1	62,5	72,2	76,9	72,6	17,3
Kärla Põhikool	81,3	73,3	50	62,5	71,4	81,8	70,1	12,3
Kihelkonna Kool	77,8	66,7	60	50	50	100	67,4	3,0
Tornimäe Põhikool	16,7	50	40	77,8	100		56,9	4,1
Kaali Kool	42,9	40	66,7	66,7	66,7		56,6	4,2
Aste Põhikool	53,8	58,3	36,4	62,5	57,1	30,8	49,8	13,3
Kahtla Lasteaed-Põhikool	50	66,7	66,7	40	0	66,7	48,4	3,6

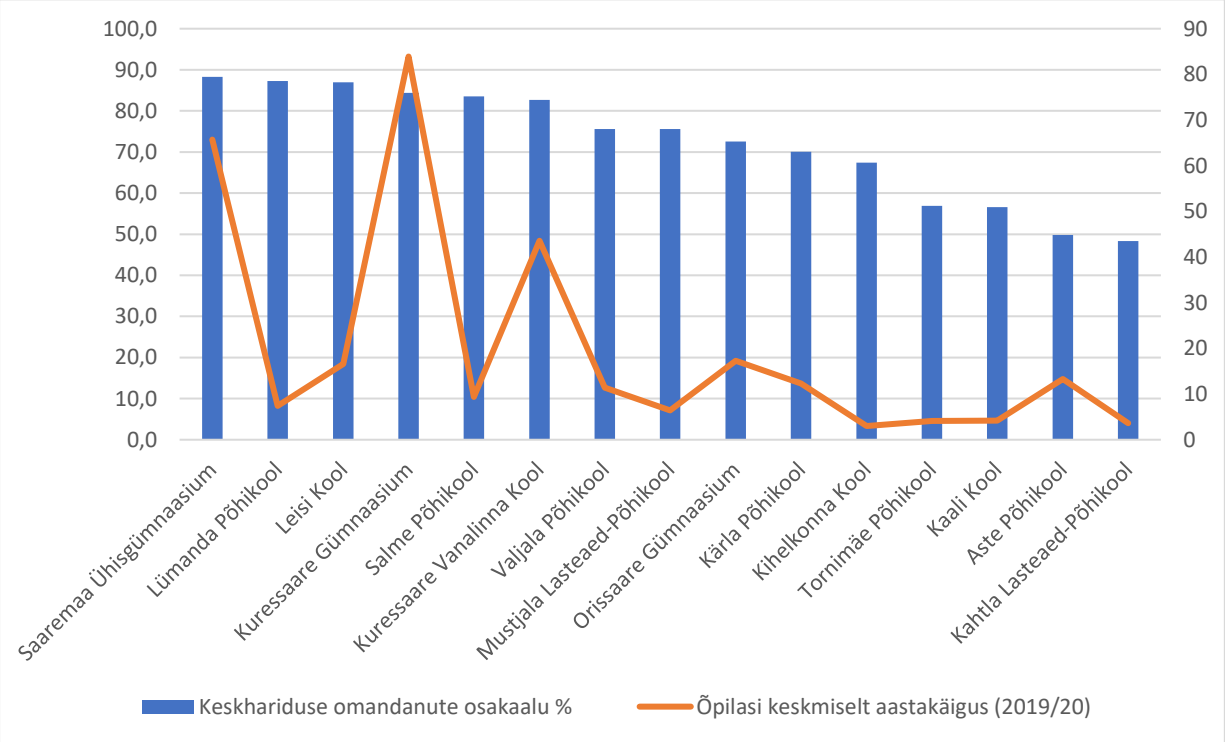

Joonis 16. Keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist, % võrdluses õpilaste arvuga ühes aastakäigus.

Tabel 8 ja joonis 16 põhjal tuleb välja selge seos kooli suuruse ja edasiõppimise vahel. Koolides, kus on klassis rohkem lapsi ja sellevõrra suurem suhtlemise, meeskonnatöö ja sotsialiseerumise tase, on õpilaste keskhariduse omandamise määr oluliselt kõrgem. Lapsevanema seab teadmine, et koolide lõikes on hilisem keskhariduse omandamise tõenäosus pea 40% erinev, raskete valikute ette. Linna koolide vahel oluline erinevus puudub. Kuigi koolid on erineva suunitlusega võib ka siin mängida olulist rolli klassi suurus ja sellest tulenev sotsialiseerumise võimalus. Saaremaa valla haridussüsteemi üks eesmärk on pakkuda ühtlaselt head ja kvaliteetset haridust, et iga kooli lõpetajal oleks sarnane võimekus elus edasi jõuda.

Tabel 9. Kõrghariduse omandamine 6 aastat pärast gümnaasiumi lõpetamist, % (allikas: HTM ülevaade Saaremaa valla kohta)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	**Keskmine**
EESTI	**47,5**	**47,2**	**45,7**	**44,3**	**43,9**	**46,1**	**45,8**
Kuressaare Gümnaasium	52,1	52,3	49,6	53,8	44,6	49,4	50,3
Saaremaa Ühisgümnaasium	78,9	65,3	65,9	57,5	67	68,1	67,1
Orissaare Gümnaasium	55,9	44,8	35	32	36,8	42,9	41,2

Lapse arengule on oluline mõju suhtlemisel, sotsialiseerumisel ja grupitegevustel, mis väikekoolides on paratamatult piiratum. Kuidas lapsed ja lapsevanemad ise suhtuvad klassi suurusesse?

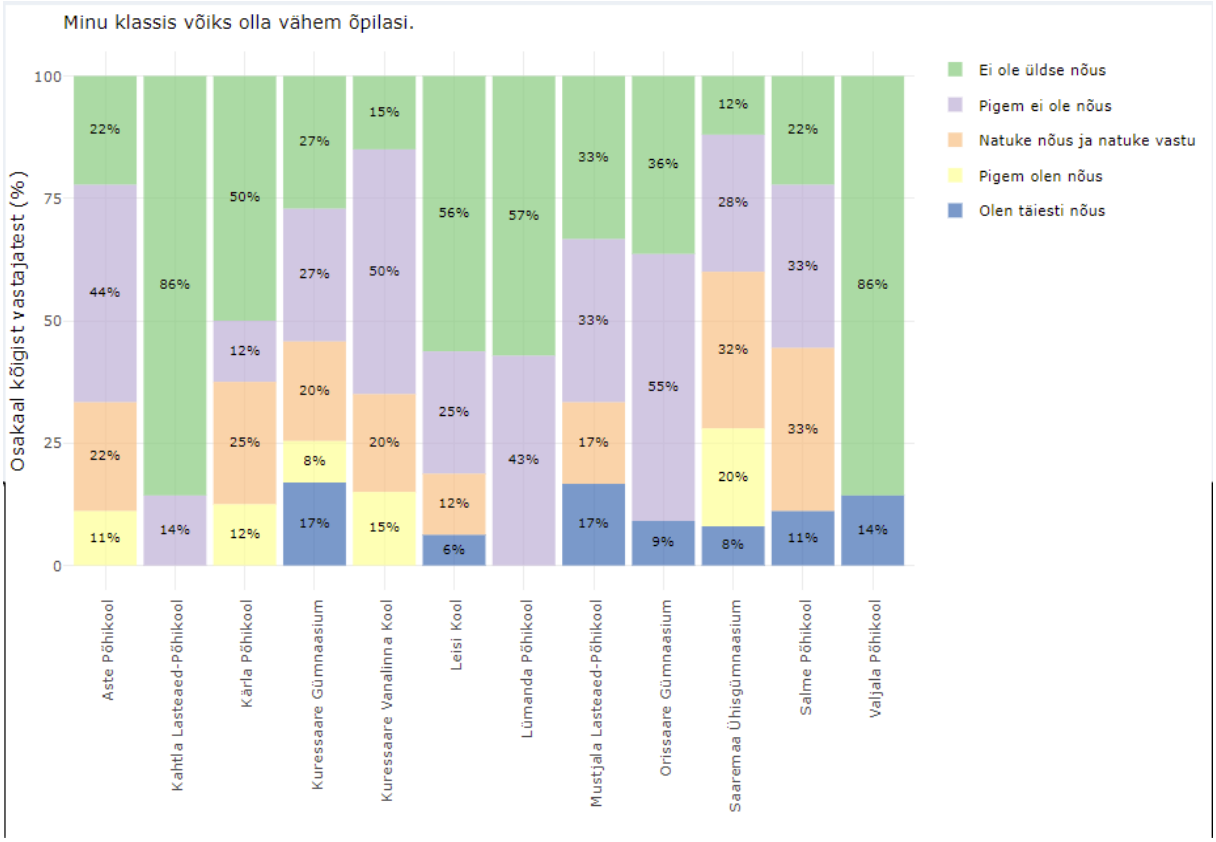

Joonis 17. Õpilaste vastused küsimusele „Minu klassis võiks olla vähem õpilasi“ (allikas: HTM Riiklike rahuloluküsitluste tulemused 2021)

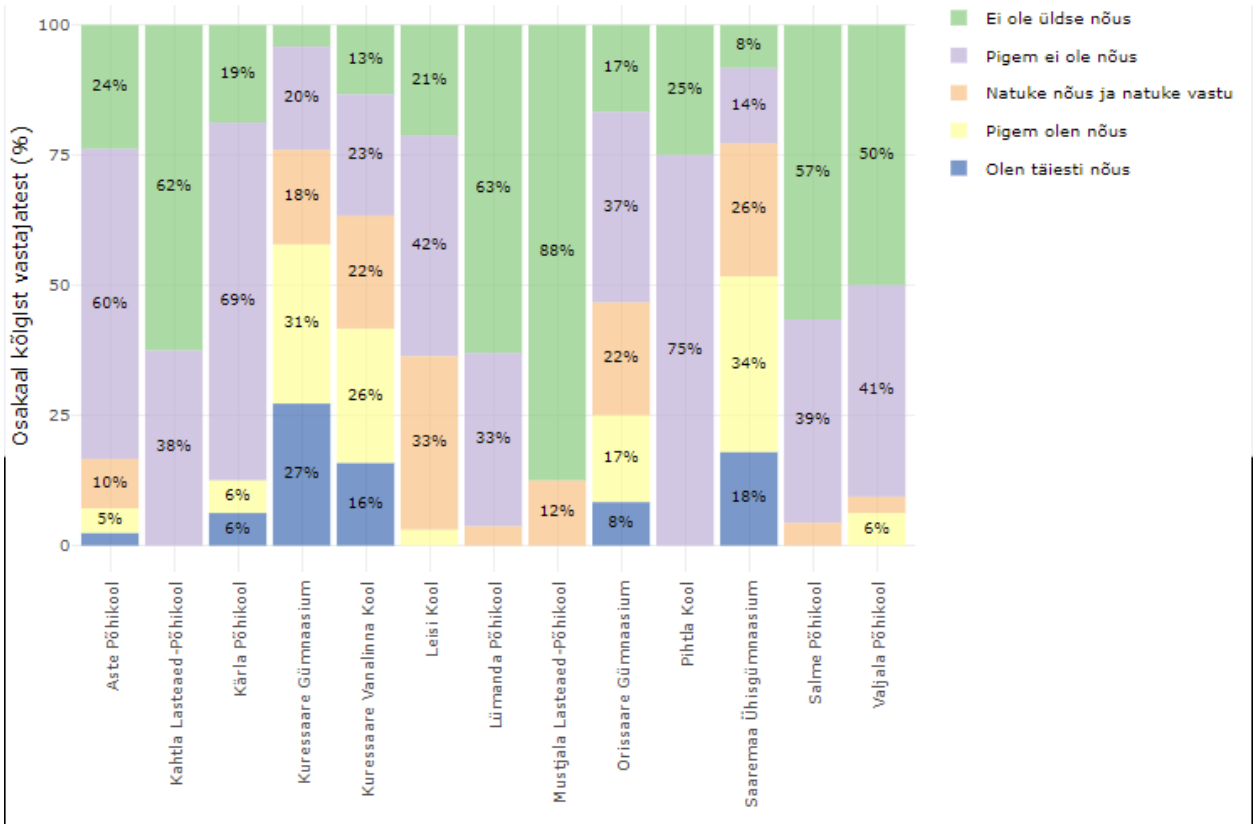

Joonis 18. Lapsevanemate vastused küsimusele „Minu klassis võiks olla vähem õpilasi“ (allikas: HTM Riiklike rahuloluküsitluste tulemused 2021)

Rahuloluküsitlused näitavad, et Saaremaa oludes soovivad maakoolide õpilased olla sotsiaalsemas keskkonnas, õpilased soovivad, et nad saaksid suhelda rohkema arvu õpilastega. Sama soovivad ka lapsevanemad. Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt 2021. aastal koolides korraldatud riiklikus rahulolu- ja koolikeskkonna küsitluses on 8. klassi õpilastel palutud vastata küsimusele „Minu klassis võiks olla vähem õpilasi“. Ligi 70% õpilastest vastas, et nad ei ole sellega üldse nõus või pigem ei ole nõus. Nõus või pigem nõus oli keskmiselt 15% õpilastest, väikekoolide õpilastest u 10%. (vt joonis 17).

3.3. Õppija arengu toetamine

3.3.1. Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine erinevat tüüpi põhikoolides

Haridus- ja Teadusministeerium tellis Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuselt RAKE uuringu „Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine erinevat tüüpi põhikoolides“. Link uuringule SIIN.
Uuringu autorid on: Helen Urmann, Marvi Remmik, Liana Roos ja Siim Espenberg.
07.jaanuaril 2022 esitletud uuring täidab kaht peamist uurimiseesmärki:
1. selgitada välja, kuidas toetatakse õppija arengut, sh üldpädevusi ja ainevaldkondlikke pädevusi erinevat tüüpi põhikoolides;
2. selgitada välja koolipidajate, haridustöötajate ja lapsevanemate arvamused seoses õppijate kooli vahetamisega üleminekul järgmisesse kooliastmesse ning eduka ülemineku toetamisega.
Uuringu tulemuste põhjal antakse soovitused koolipidajatele, millega arvestada põhikoolide võrgu korrastamisel, ning koolidele õppijate koolivahetuse toetamiseks, sh kohanemisprogrammide kujundamiseks. Samuti antakse soovitused Haridus- ja Teadusministeeriumile põhikoolide võrgu korrastamise toetamiseks.

Uuringus toodi välja olulisemad järeldused ja soovitused.

JÄRELDUSED

❖ Uuringu käigus ei saadud ühest vastust, millal **nii õppekavast kui ka vanusest ja arengust lähtudes** on mõistlik korraldada õppijate süsteemset üleminekut ühest koolist teise. Teaduskirjanduses kerkivad esile erinevad seisukohad õpilaste arengu ja vanuse, aga ka koolitüübi ja suuruse mõjust koolivahetuse kogemusele ning üheste järelduste tegemiseks oleks vaja läbi viia pikiuuringuid (vähemalt 3-aastase kestvusega uuringud). Samuti ilmnesid intervjuudest kooli esindajatega (juhtkond, õpetajad, tugispetsialistid) erinevad kogemused ja seisukohad. Sellega tuleb ka uuringu tulemuste tõlgendamisel arvestada.

- Ühest koolist teise ülemineku kasuks peale 3. klassi räägib õpilaste paindlikkus sotsiaalsete suhete loomisel. Õppekava kontekstis soodustab seda ka asjaolu, et esimene kooliaste lõpeb 3. klassiga – teise kooli 4. klassi mineku puhul toimub samaaegselt kaks muutust (koolivahetus ja liikumine ühest õppeastmest teise) ning õpilased ei pea lühikese aja jooksul muutustega „ümber harjuma“. Samas ei soodusta koolivahetust 3. klassi järel asjaolu, et enamasti vahetub klassiõpetaja aineõpetajaga pärast 4. klassi. See tähendaks, et 3. klassi lõpetamise järel kooli vahetanud õpilasi ootab ees mitu suurt muutust lühikese ajavahemiku sees (koolivahetus ning uuel õppeaastal uued õpetajad), mis raskendab õpilaste kohandumist. Samuti tunnevad mõned koolide esindajad oma kogemuse põhjal, et 3. klassi lõpetanud õpilastel pole veel piisavalt oskusi iseseisvalt toime tulekuks (sh nt vajadusel ühistranspordiga kooli-huviringi-kodu vahelt liikumiseks, kellaaegade jälgimiseks jms).
- Ühest koolist teise ülemineku kasuks peale 4. klassi on õpilaste paindlikkus sotsiaalsete suhete loomisel. Mitu koolide esindajat tõdesid, et õpilaste kohandumise seisukohast on just see õige aeg koolide vahetamiseks, kuna sõprussuhted ei kaalu veel õppimisega seotud huvisid üles. Samuti vahetub klassiõpetaja aineõpetajatega enamasti pärast 4. klassi, mistõttu kooli vahetanud õpilased harjuvad korraga mitme muutusega (ning teevad seda paralleelselt ka

nende õpilastega, kes on eelnevalt koolis juba õppinud – see vähendab õpilaste vahelisi erinevusi). Samas peavad õpetajad ja tugispetsialistid kohati ka 4. klassi lõpetanud õpilaste iseseisva toimetuleku oskust ebapiisavaks. Ka teaduskirjanduses leitakse, et nii 3. kui ka 4. klassi lõpetanud õpilaste jaoks on koolivahetus stressirohke just vanuse tõttu (pole muutusteks piisavalt küpsed).

• Ühest koolist teise ülemineku kasuks peale 6. klassi räägib asjaolu, et selles vanuses õpilastel on juba välja kujunenud iseseisva toimetuleku oskus ja vastutusvõime. Samuti tähistab 6. klassi lõpp teise kooliastme lõppu ning õpilane saab uues koolis alustada uut kooliastet (muutused toimuvad samaaegselt). Vanusest tulenevalt on koolivahetus peale 6. klassi õpilastele aga keeruline, kuna see langeb kokku puberteedieaga – muutused toimuvad juba õpilaste enda maailmamõtestamises, väga tähtsad on sõprussuhted ning vähem tähtsad õppimisega seotud tegevused. Muutunud sotsiaalsed suhted ja uue koolikultuuri ning -keskkonnaga harjumine koosmõjus teismeeas esinevate muutustega kehalises ja vaimses plaanis teevad üleminekuga toimetuleku õpilastele 6. klassi järel valulikumaks.

❖ Olenemata sellest, millal üleminek toimub, on tegemist siiski õpilase jaoks suure muutusega ning see, kuidas õpilane õppeedukuses ja sotsiaalsetes suhetes kohaneb, sõltub sellest, kuidas õpilast koolivahetuseks ette valmistatakse ning uues koolis vastu võetakse.

❖ Õpilaste pädevuste arendamine ei sõltu koolitüübist, vaid erinevusi võivad selgitada teised tegurid nagu kohaliku omavalitsuse suurus, kooli asukoht vms. Erinevat tüüpi koolide õppekavades on pädevuste arendamine ning nende arendamise toetamine kirjeldatud samalaadselt, kuna koolide õppekavad põhinevad põhikooli riiklikul õppekaval. Erinevused selles, mil moel õpilaste pädevusi arendatakse, võivad tuleneda pigem kooli (õpilaskonna) suurusest ja õpetajate erialasest ettevalmistusest (kas nt kuueklassilisse kooli on võimalik vähest koormust arvestades palgata eraldi aineõpetajaid või toimub õpetamine 6. klassi lõpuni klassiõpetajate poolt).

❖ Enamikes koolides ei rakendada süsteemseid viise õpilaste koolivahetuse toetamiseks ehk õpilasi ei valmistata teadlikult üleminekuks ette ega toetata nende vastuvõtmist. Tutvumispäevad, ühisüritused, koostöö lähte- ja siirdekooli vahel on pigem erand kui reegel.

…

❖ Koolivahetusega seoses täheldasid õpetajad ja lapsevanemad kooli vahetanud õpilaste raskusi kohanemisel; samuti esinesid lühiajalised õpiraskused või langes õppeedukus, mis on enamasti seotud uue keskkonna, õpetajate ja nende õpetamisstiilide ning klassikaalastega harjumisega. Probleemidega õpilaste puhul võib koolivahetus olla isegi pigem kasulik, kuna annab võimaluse alustada uues koolis „puhtalt lehelt“.

❖ Peamise haridusvõrguga seotud probleemina nägid koolide esindajad kvalifitseeritud õpetajate ja tugispetsialistide puudust. See oli iseäranis tundlik teema maapiirkondade väikeste koolide vaates, kus kirjeldati raskusi töötajate leidmisel osakoormusega ametikohtadele.

❖ Haridusvõrguga seotud otsused kohalikul tasandil sõltuvad poliitilisest tsüklist – haridusvõrgu muutmise otsuseid ei tehta enne valimisi; pigem aga kasutatakse koolivõrgu või teatud koolide säilitamise retoorikat valimislubadustes. Selliselt on haridusvaldkonnaga seotud otsused tugevalt sõltuvad ka poliitilistest juhtideedest, mis aga tekitab teistes osapooltes (koolid, lapsevanemad) ebakindlust tuleviku osas ja küsimusi otsuste siiruses. Ebaselge kommunikatsioon haridusvõrgu muudatuste eesmärkidest ja muutuste juhtimise protsessist panustab kogukondliku pessimismi ja usaldamatuse tekkimisse.

SOOVITUSED

❖ Koolivõrgu ümberkorraldamisel ei ole ühte universaalset mudelit – kvaliteetse hariduse kättesaadavuse tagamisel tuleb arvestada kohalike omavalitsuste eripäradega nagu kohaliku

omavalitsuse suurus, rahvastikutrendid, koolide ja õpilaste elukohtade omavaheline kaugus, kooli suurus ja õpilaste arv, transpordiühendus kodu-kooli-huvitegevuse vahel liikumiseks. Nendest teguritest moodustub igas omavalitsuses unikaalne kombinatsioon eripäradest, millest lähtuvalt tuleb ümberkorraldusi planeerida. Näiteks võttes arvesse õpilaste arengulisi muutusi ja vajadusi, õpilaste arvu, õppekava loogikat, õpetajate-tugitöötajate vähesuse probleemi või noorte perede elama suundumist linnalähedastesse asulatesse, võib üks võimalik lahendus olla kodulähedaste lasteaed-algkoolide loomine ja/või hoidmine ka väljaspool tõmbekeskuseid. Samas kui lähestikku asuvad koolid pakuvad haridust erineval kooliastmel (nt kui 10 km raadiuses on 6-klassiline kool ja 3-klassiline kool), siis võivad lapsevanemad eelistada kooli, milles on rohkem kooliastmeid.

❖ Haridusvõrgu muutmisel (sh koolide või kooliastmete sulgemisel) tuleb teemaga seotud **osapooltel** (lapsevanemad, koolid, koolipidajad) **leppida kokku põhimõtted õpilaste koolivahetuse toetamiseks.** Kui omavalitsustes toimuvad nn süsteemsed üleminekud (üleminekud, mida nõuab süsteem, nt koolist, milles on kaks esimest kooliastet, tuleb süsteemist tulenevalt üle minna kolmandasse kooliastmesse), mis puudutavad enamaid kui üksikuid õppijaid, on soovitav läbi mõelda ja kavandada üleminekukavad, mis erinevate tegevuste kaudu toetavad nii õpilasi, lapsevanemaid kui ka lähte- ja siirdekoole koolivahetuse ettevalmistamisel ja läbiviimisel ning õppijate üleminekujärgsel toetamisel. Üleminekukavad peavad eesmärgiks seadma eeskätt osapooltevahelise koostöö (nt õppematerjalide ühildamine, õppekava jätkuvuse tagamine, koolireeglite, õpetamispraktikate kohaldamine, ühisüritused, mentorlus), mis aitavad ennetada õpilaste kohanemise või õpilünkade tekkimise muresid. Kohalikes omavalitsustes, kus kooli vahetavad üksikud õpilased, tuleb koolidel kokku leppida õpilase ülemineku individuaalse toetamise põhimõtted.

❖ **Koolide omavaheline koostöö** on oluline tegur õpilaste ülemineku toetamisel. Sarnase õppevara, õpetatavate ainete (nt võõrkeelte valiku) osas koostöö tegemine, õppijat puudutava informatsiooni jagamine aitab toetada õpilase üleminekut ja tasandada erinevusi õppeedukuses kooli vahetanud ja mittevahetanud õpilaste vahel.

❖ Lastevanemate ja koolide esindajate tagasisidest peegeldub arusaam, et kool on kogukonna kese. Sealjuures seostatakse kooli tugevalt just selle füüsilise vormiga – hoone ja asukohaga. Samas võimaldavad nii lapsevanemate kaugtöövõimalused kui ka muutunud õppevormid mõelda koolivõrgu korrastamisele paindlikumalt. Sealjuures võib õpetajate ja tugitöötajate ressursi ja olemasolevaid **koolihooneid optimaalselt kasutada näiteks võrgustikutüüpi koolide arendamise kaudu,** kus ühes hoones tegutsevad erinevaid õpilasi teenindavad asutused (nt lasteaed, kool, noortekeskus, raamatukogu).

❖ Hariduslike erivajadustega õpilaste huve silmas pidades on oluline **säilitada ka õpilaste arvult väiksemaid koole või õppekohti** (nt eraldiseisvad asutused või filiaalid), mis toetavad enam nende toimetulekut. Läbiviidud intervjuud näitasid, et koolide esindajate hinnangul on väiksemate õpilaste arvuga koolides õpilaste erivajadustest tulenevaid muudatusi kergem teha, kuna õpilasi on vähem ning õpetajatel seega võimalus iga õpilasega individuaalsemalt tegeleda (õpet ja keskkonda õpilase jaoks kohandada). Samuti tuleks arvestada, et hariduslike erivajadustega laste vanemad, kes tajuvad, et nende lapse õppimist ja toimetulekut soodustab väikese õpilaste arvuga kool enam, näevad „väiksemat kooli“ last toetavamana olenemata kooliastmete arvust.

❖ Koolivõrgu muudatusi kavandades tuleb paralleelselt planeerida transpordivõrk selliselt, et õpilased jõuavad turvaliselt ning õigeaegselt ja samas võimalikult mõistliku ajakuluga kooli. Oluline on, et õpilastel säiliks koolivahetuse järgselt võimalus osaleda koolivälistes tegevustes, mistõttu peab transpordivõrk arvestama ka näiteks huvitegevuste toimumiskohtade ja -aegadega. Samas ei tohi transpordivajadus pikendada ebamõistlikul määral õppija koolipäeva pikkust. Selleks on praktikas näiteks mõned omavalitsused hajaasustusega piirkondades õpilaste koolivälist tegevust toetanud lastevanematele

suunatud transporditoetuste ja/või nõudepõhise transpordi võimaluse pakkumisega. Meetmete välja töötamise kõrval on oluline, et KOVid transpordivõimalusi ja-toetusi ka
lastevanematele näiteks kohalikes häälekandjates, aruteluringides, üleminekukavades avalikult tutvustaksid – transpordivõimaluste olemasolu ja mitmekesisus vähendavad osaliselt lastevanemate hirme koolivõrgu muudatuste suhtes.

3.3.2. Tugisüsteemid Saaremaa vallas

Lasteaialastele ja õpilastele tugiteenuste parema ja ühtlasema kättesaadavuse tagamiseks otsustati 2018. aastal moodustada Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus. Keskus alustas tööd 2019. aasta kevadel ning 2019. aasta sügisest toodi keskuse alla kokku kõik seni haridusasutuste all olevad logopeedide, sotsiaal- ja eripedagoogide ning psühholoogide ametikohad eesmärgiga tagada olemasoleva ressursi parem ja paindlikum kasutus. 2021. aastaks on tugikusekuse spetsialistide ametikohtade arv tõusnud 2019. aasta 28 ametikohalt 42 ametikohani. Valdkond on valla vaatest selgelt eelisarendatav, kuid ka see panus ei ole piisav tagamaks kõigile abivajavatele lastele teenuse kättesaadavust.

Tabel 10. Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskuse personalikulude eelarve 2019-2021

Aasta	Personalikulude eelarve
2019	233 652*
2020	799 918
2021	902 347

*osaline aasta

2020. aastal sõlmis Saaremaa vald Haridus- ja Teadusministeeriumiga kokkuleppe võtta riigilt üle Kallemäe Kooli ülalpidamine, et pakkuda Saaremaa erivajadustega lastele ja nende peredele kompaktset ühise eesmärgi nimel töötavat haridus- ja sotsiaalvaldkonna tuge. Kallemäe Kooli ülevõtmine ning valla ühtsesse koolivõrku lülitamine on andnud võimaluse vaadelda kõigi haridusliku erivajadusega laste vajadusi tervikuna ja kujundada välja otstarbekamad lahendusvariandid. Kooli vallale ülevõtmisega seoses sai asutuse uueks nimeks Saaremaa Toetava Hariduse Keskus, laienes kooli õppekavade valik ning sellest lähtuvalt ka võimalused õpilaste vastuvõtuks, koolis töötavad erispetsialistid saavad olla oma kompetentsiga toeks valla kõigile teistele koolidele ning koolist kujuneb valdkondlik oskusteabekeskus.

Kallemäe kooli ülevõtmisega on järk-järgult suurenemas ka valla panus Saaremaa Toetava Hariduse Keskuse ülalpidamisele, mis 2024. aastaks kasvab juba enamaks kui 500 000 eurot.

2021. aastal kiitis volikogu heaks tugisüsteemide arendamise järgmise etapi, mille tulemusena liidetakse jaanuarist 2022 Saaremaa Toetava Hariduse Keskusega seni iseseisvalt tegutsenud Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus ning Kuressaare Perekodu.

3.4. Õpetajad

2021. aasta märtsi seisuga töötas Saaremaa valla koolides 457 õpetajat 339 ametikohal.

Tabel 11. Õpetajate üldarv ja vastavus kvalifikatsioonile kooliti seisuga märts 2021 (allikas: EHIS)

Kool	Õpetajate üldarv	Vastavus kvalifikatsioonile	
		jah	ei
Aste Põhikool	20	17	3
Kaali Kool	7	6	1
Kahtla Lasteaed-Põhikool	11	9	2
Kihelkonna Kool	6	4	2
Kuressaare Gümnaasium	75	67	8
Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasium	19	19	
Kuressaare Vanalinna Kool	38	37	1
Kärla Põhikool	20	15	5
Leisi Kool	24	20	4
Lümanda Põhikool	21	20	1
Mustjala Lasteaed-Põhikool	13	11	2
Orissaare Gümnaasium	35	30	5
Pihtla Kool	3	3	
Saaremaa Toetava Hariduse Keskus	23	19	4
Saaremaa Ühisgümnaasium	91	76	15
Salme Põhikool	17	15	2
Tornimäe Põhikool	16	14	2
Valjala Põhikool	18	18	
Kokku	**457**	**400**	**57**

Kvalifikatsiooninõuetele vastavate põhikooli õpetajate arv on Saaremaa vallas olnud viimastel aastatel langustrendis (vt joonis 19). Kvalifikatsiooniga õpetajate puudus ja seda tingiv vähene soov õpetaja kutset omandada ning õpetajana tööle asuda on üleriiklik probleem. Mitmel koolil on õpetajatega sõlmitud tähtajalised töölepingud, kuna kvalifikatsiooninõuetele vastavat õpetajat ei ole suudetud leida.

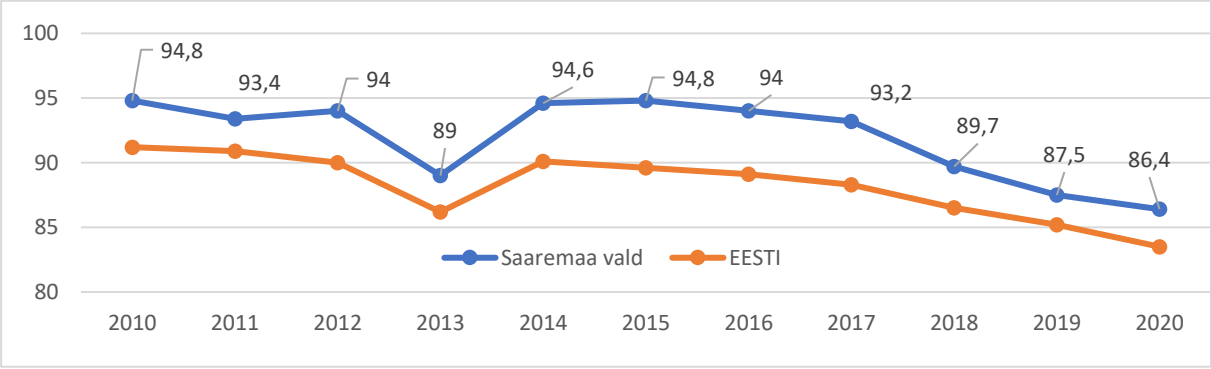

Joonis 19. Õpetajate kvalifikatsiooni muutus 2015–2020. (Allikas: Haridussilm)

Õpetajate vanuselist koosseisu ja keskmise vanuse muutust kajastavad tabel 12 ja joonis 20.

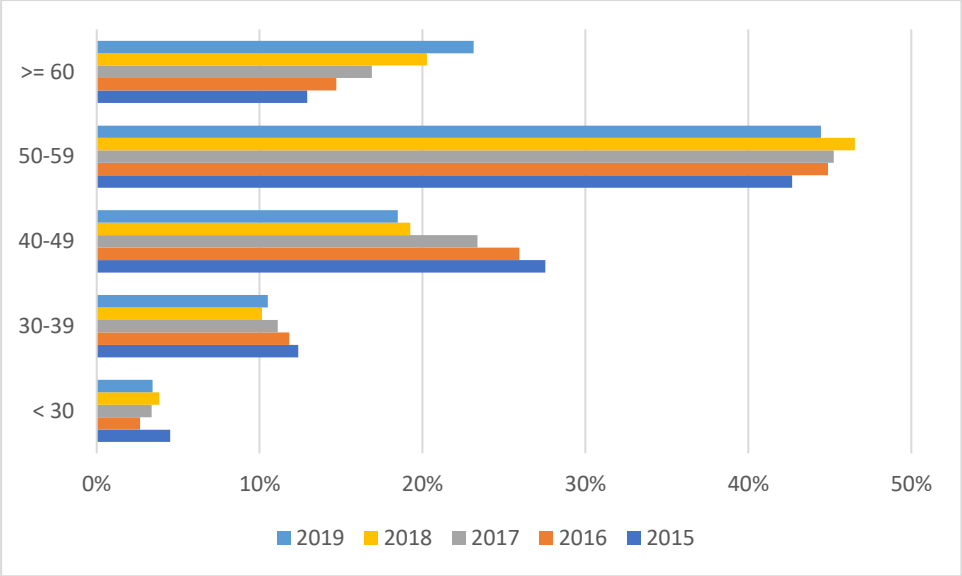

Joonis 20. Üldhariduskoolide õpetajate vanuseline koosseis Saaremaa vallas 2020 (allikas: Haridussilm)

Tabel 12. Saaremaa valla üldhariduskoolide õpetajate vanuseline koosseis ja selle dünaamika (allikas: Haridussilm)

	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
< 30	14	15	16	15	15	4%	4%	4%	4%	4%
30-39	46	45	44	46	55	12%	12%	11%	12%	13%
40-49	91	87	76	72	70	25%	23%	19%	18%	16%
50-59	161	170	181	170	176	43%	44%	45%	43%	41%
>= 60	59	68	85	95	112	16%	18%	21%	24%	26%
KOKKU	371	385	402	398	428					

Alla 30 aastaseid õpetajaid on 4% kogu õpetajaskonnast. Vanuses 30-39 aastat on õpetajate osakaal 13%, õpetajaid vanuses 40-49 aastat on 16%. Suurim osakaal on õpetajatel vanuses 50-59 aastat ehk 41%. Vanuses 60+ aastat on õpetajate osakaal 26 %. Alla 39 aastaste õpetajate arv on pigem kahanev. 40–49 aastaste õpetajate arv on tugevalt kahanev (5 aastaga 10%), samas üle 50 aastaste õpetajate arv on suurenev ja üle 60 aastaste õpetajate arv kasvab järsult (5 aastaga 10%).

Andmetest on näha, et alla 49 aastaste õpetajate juurdekasv on olnud minimaalne ja pensionieas olevate õpetajate arv suureneb 3% aastas. Järgneva viie aasta jooksul on 25% õpetajatest jõudmas pensioni ikka. Kui Saaremaa valla koolidesse ei tule juurde tänasest oluliselt rohkem noori õpetajaid, siis tõuseb järgneva kümne aasta jooksul üle 60 aasta vanuste õpetajate osakaal tänaselt 25%-lt üle 50%.

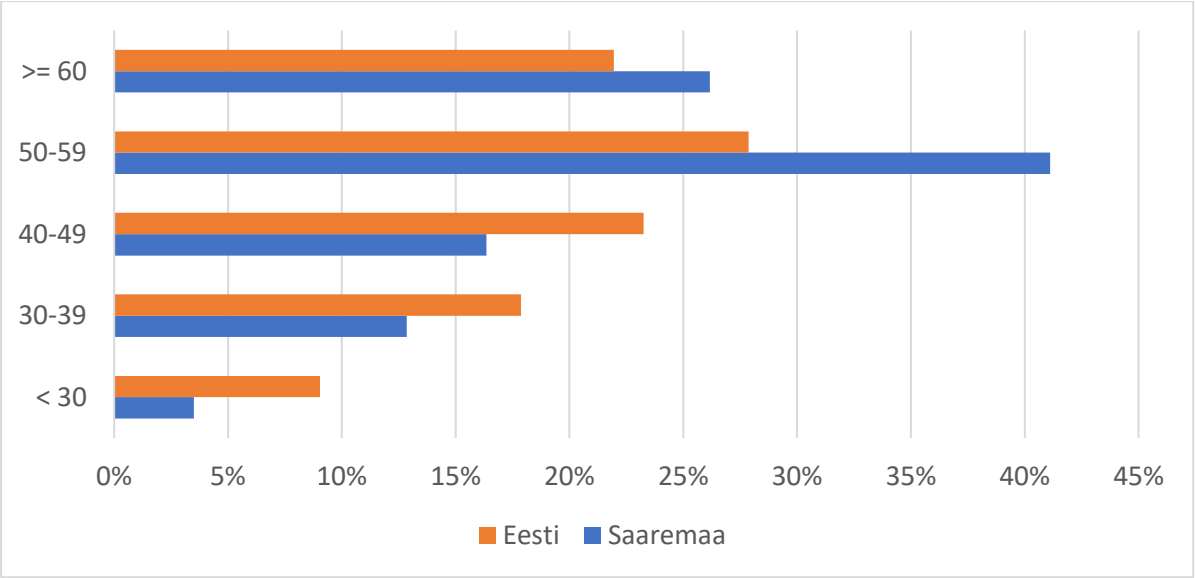

Joonis 21. Üldhariduskoolide õpetajate vanuseline koosseis Eestis ja Saaremaa vallas 2020 (allikas: Haridussilm)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et õpetajate vanuseline koosseis on Saaremaa valla koolides murettekitav. Tänane õpetajate vanuseline koosseis ei ole juba lähiaastatel enam jätkusuutlik.

Tabel 13. Õpetaja ametikohtade perspektiivne vajadus lähiaastatel (tänase koolivõrgu jätkumisel)

	Üle 60 aastased õpetajad	Iga-aastased värbamiskonkursid	Kvalifikatsiooni nõuetele mittevastavad töötajad õpetaja ametikohal	Kokku - uute õpetajate minimaalne vajadus lähiaastatel
KOKKU	ca 100	ca 40	ca 60 in	ca 200
Osakaal	20%	9%	13%	42%

Juba lähiaastatel on Saaremaa vallas vaja valla koolidesse 200 õpetajat, et asendada ka pensionile siirduvaid õpetajaid ning neid, kel puudub vajalik kvalifikatsioon. Sellises arvus uute õpetajate tööle asumine ei ole tänastes palgatingimustes reaalne. Koolivõrgu korrastamine võimaldab toime tulla vähema arvu õpetajatega ning kasutada olemasolevat ressurssi otstarbekamalt.

Tabel 14. Saaremaa valla koolide 2021. a eelarve ja õpetajate suhtarvud (allikas: HTM ja vald)

Kool	Õpilaste arv (PK)	Kinnitatud eelarve õpetajate tööjõukulu (PK)	Õpetajate ametikohad	*Suhtarv (õpilane vs õpetaja*	*Õpetaja aastane palgakulu õpilase kohta*
Kihelkonna Kool	15	85 453	3,60	*4,2*	*5 697*
Kaali Kool	24	94 902	4,80	*5,0*	*3 954*
Pihtla Kool	24	56 498	2,40	*10,0*	*2 354*
Kahtla Lasteaed-Põhikool	32	164 474	6,80	*4,7*	*5 140*
Tornimäe Põhikool	38	162 158	7,50	*5,1*	*4 267*
Mustjala Lasteaed-Põhikool	46	193 222	8,30	*5,5*	*4 200*
Lümanda Põhikool	70	301 395	11,20	*6,3*	*4 306*
Salme Põhikool	81	303 406	12,30	*6,6*	*3 746*
Valjala Põhikool	105	305 918	14,10	*7,4*	*2 914*
Aste Põhikool	119	351 157	15,20	*7,8*	*2 951*
Kärla Põhikool	121	371 161	13,50	*9,0*	*3 067*
Leisi Kool	144	379 207	15,60	*9,2*	*2 633*
Orissaare Gümnaasium	166	388 449	17,56	*9,5*	*2 340*
Kuressaare Vanalinna Kool	389	765 638	29,50	*13,2*	*1 968*
Saaremaa Ühisgümnaasium	604	1 440 710	62,58	*9,7*	*2 385*
Kuressaare Gümnaasium	756	1 375 757	50,06	*15,1*	*1 820*
STHK	38	288 743	11,20	*3,4*	*7 599*
jaotuseta reserv		86 364			
KOKKU	**2 772**	**7 114 612**	**286,20**	***9,7***	***2 567***

3.4.1. Haridustöötajate motiveerimine ja palgakorraldus

Täna puudub vallas terviklik õpetajate motivatsioonisüsteem. Haridusasutused on jõudumööda püüdnud rakendada asutuse sisest motiveerimist. Peamine takistus vallaülese motivatsioonisüsteemi rakendamisel on eelarveliste vahendite piiratus. Välja on selgitatud olulisemad vajadused: uute õpetajate stipendiumide rakendamine, mentorprogrammi käivitamine, ametikorterite võimaldamine, praktikavõimaluste pakkumine õpetajaks õppivatele tudengitele, lisatasude süsteemi rakendamine, õpetajate vahetuse süsteem ja töövarjuks olemine, tunnustussüsteemi uuendamine ja laiendamine, supervisiooni teostamine, läbipõlemise vältimiseks tugisüsteemi parandamine, valla tsentraalse koolitusprogrammi laiendamine.

Saaremaa haridussüsteemis makstavad töötasud lähtuvad paljuski endise halduskorralduse aegsetest erinevate omavalitsuste palgakorraldustest. Sellest tulenevalt on samade ametite lõikes nii palgad kui ka asutuste koosseisud väga erinevad.

Oluline mahajäämus on koolide huvijuhtide ja ringijuhtide palkades. Huvijuhtide palgatase varieerub täna vahemikus 584-1250 eurot, keskmine 900 eurot, samal ajal kui valla huvikoolide töötajate palk on 1050 eurot kuus. Eesmärk on ühtlustada huvikooli töötajate ja koolide huvijuhtide palgad tasemele 80% õpetaja palgamäärast ehk 2022. aasta õpetaja töötasu alammäära 1412 juures oleks see 1130 eurot.

Ringijuhtide palgad varieeruvad täna vahemikus 584-1050 eurot, keskmine 775 eurot. Ringijuhtide palga eesmärgiks on 65% õpetaja miinimumpalgast ehk tänase õpetaja töötasu alammäära juures 855 eurot ja kavandatava uue palgamäära puhul 918 eurot.

Ülimalt ebaühtlane on ka asutustes IT tuge pakkuvate spetsialistide palgatase, lisaks vajab kogu IT tugisüsteem korrastamist, tsentraalse toe suurendamist ja suuremat panustamist haridustehnoloogidele.

Ebaühtlane on ka haridusasutuste juhtide tasustamine. Asutuse juhtide palgad varieeruvad lasteaedades 1375-1581 euroni ning maakoolide puhul 1500-1950 euroni. Tänase palgakorralduse juures võib nii mõnelgi väikekooli juhil tekkida soov vahetada juhi amet õpetaja ameti vastu.

2020. aastal koostas haridus- ja noorsootööosakond palgasüsteemi korrastamiseks ühtse palgamaatriksi. Haridussüsteemi erinevate ametikohtade palgamäärad on suhestatud riiklikult kehtestatud üldhariduskooli õpetaja palgamääraga. Lasteaiaõpetajate palkade seotus üldhariduskooli õpetaja töötasu alammääraga on omavalitsusele riigieelarvelise lasteaiaõpetaja töötasutoetuse eeltingimuseks, kõigi teiste ametikohtade puhul on seostamine üldhariduskooli õpetajate töötasuga ja selle ulatus omavalitsuse otsustada.

Asutuste juhtide puhul on täiendavalt lisatud asutuse koefitsient, mis lähtub asutuse suurusest ja tegevusvaldkonnast.

Osakond esitas hariduse valdkonna tervikliku palgamaatriksi vallavalitsusele 2020. aastal ja tegi ettepaneku jõuda 2021. aasta eelarves üldhariduskooli õpetajatele 2019. aastal kehtinud baaspalgamäärast 1250 eurot lähtuvale palgatasemele (vt tabel 15). Maatriks on läbi arutatud ka haridusasutuse juhtide nõupidamisel ning leidnud toetust, kuid eelarveliste vahendite puudumise tõttu maatriksit rakendada võimalik ei olnud.

Tabel 15. Saaremaa valla haridusvaldkonna palgamaatriksi ettepanek aastaks 2021 baastasemelt 1250 eurot (mis oli õpetaja töötasu alammäär aastast 2019)

				Asutuse suuruskoefitsient					
	Ametikoht	**Koefitsient**	**Baaspalgamäär**	**1**	**1,1**	**1,2**	**1,3**	**1,4**	**1,5**
	koolijuht	1,2	1 500	1 500	1 650	1 800	1 950	2 100	2 250
	kooli õppejuht	1,1	1 375			1 650	1 788	1 925	2 063
	lasteaia direktor	1,1	1 375	1 375	1 513	1 650	1 788	1 925	
	lasteaia õppeajuht	0,95	1 188		1 375	1 425	1 544	1 663	
Juhtkond	huvikooli juht	1,1	1 375	1 375	1 513	1 650	1 788	1 925	
BAASTASE	**ÕPETAJA**	**1**	**1 250**						
	huvijuht koolis	0,8	1000						
	ringijuht-pikkpäev	0,65	813						
	haridustehnoloog	1	1250						
	IT juht suures koolis	1	1250						
	IT tehnik	0,8	1000						
	tugispetsialist	1							
	lasteaia õp baka	0,9							
	lasteaia õp magister	1							
Spetsialistid	huvikooli õpetaja	0,8							

Palgapoliitika suund peab tagama, et samal ajal, kui riik muudab õpetajate palga alammäära, tõuseksid ka teiste haridussüsteemis töötavate töötajate töötasud.

2022. aastast rakenduva õpetaja palga alamääraga 1412 eurot seotud maatriks on välja toodud tabelis 16. Lähtuvalt maatriksis toodud palkadest on osakond esitanud vallavalitsusele ettepaneku korrigeerida 2022. aastal valdkonna palku. Taotlus nõuaks lisavahendeid mahus, mis on esitatud tabelis 17.

Tabel 16. Saaremaa valla haridusvaldkonna palgamaatriks ettepanek aastaks 2022 baastasemele 1412 eurot (mis on õpetaja töötasu alammääraks 1. jaanuarist 2022)

				Asutuse suuruskoefitsient					
	Ametikoht	**Koefitsient**	**Baaspalgamäär**	**1**	**1,1**	**1,2**	**1,3**	**1,4**	**1,5**
	koolijuht	1,2	1 694	1 694	1 864	2 033	2 203	2 372	2 542
	kooli õppejuht	1,1	1 553			1 864	2 019	2 174	2 330
	lasteaia direktor	1,1	1 553	1 553	1 709	1 864	2 019	2 174	
	lasteaia õppeajuht	0,95	1 341		1 375	1 610	1 744	1 878	
Juhtkond	huvikooli juht	1,1	1 553	1 553	1 709	1 864	2 019	2 174	
BAASTASE	**ÕPETAJA**	**1**	**1 412**						
	huvijuht koolis	0,8	1130						
	ringijuht-pikkpäev	0,65	918						
	haridustehnoloog	1	1412						
	IT juht suures koolis	1	1412						
	IT tehnik	0,8	1130						
	tugispetsialist	1							
	lasteaia õp baka	0,9	1271						
	lasteaia õp magister	1	1412						
Spetsialistid	huvikooli õpetaja	0,8							

Tabel 17. Palkade korrigeerimisest tulenevad eelarvelised vajadused 2022. eelarveaastaks

UUENDATUD PALGAMAATRIKSI RAKENDAMINE		**Muudatus tasemel 1250**	**Muudatus tasemel 1412**
	Lasteaia direktorid	32 012	75 542
	Lasteaia õppejuhtid	22 240	59 714
Lasteaed	**Lasteaed kokku**	**54 251**	**135 256**
	Kooli direktorid	12 042	73 800
	Kooli õppejuhid	2 238	40 091
Koolid	**Kool kokku**	**14 280**	**113 890**
	Huvikooli direktorid	3 492	19 412
	Huvikooli õppejuhid	602	10 070
Huvikoolid	**Huvikoolid kokku**	**4 094**	**29 481**
	Huvijuhid koolides	24 281	42 528
Huviharidus koolides	Ringid ja pikk-päev	11 657	57 734
IKT	Kesksele IT haldusel üleminek ja haridustehnoloogilise toe tagamine koolides	47 670	93 806
Koondtulemus		**156 233**	**472 696**

Eraldi tuleb välja tuua ebakõla valla haridus- ja noorsootööosakonna palgataseme ja haridustöötajate ning haridusasutuse juhtide palkade osas. Osakonna töötajate keskmine palk jääb tugevalt alla haridustöötajale kehtestatud riiklikule töötasu alammäärale. Asutuse juhid on sellest kõrgemalt tasustatud. Osakonna nõunik, kes peab suhtlema võrdse partnerina asutuse juhtidega on oluliselt madalamalt tasustatud kui on juhtide keskmine töötasu.

Omavalitsuse hariduse valdkonna kohustused peavad saama katte valla eelarve mahu üldisest kasvust. Jätkuvalt peab jääma prioriteediks valdkonna spetsialistide palgataseme võrreldav kasv riigi poolt kehtestatud õpetaja töötasu alammääraga. Osalist katet palgatõusule võimaldab ka uuringus välja toodud neljanda ja viienda alternatiivi realiseerimine. Käesolevas uuringus näeme, et vahendid palgamaatriksi realiseerimiseks peaksid tulema valla eelarve mahu üldisest kasvust. Juhul kui

realiseeritakse uuringus esitatud neljas või viies alternatiiv, on võimalik tabelis 17 välja toodud palgataseme vajadusest katta 150 000 – 200 000 eurot.

Muudatused leiavad toetust ja neid on võimalik ellu viia, kui raskete otsustega paralleelselt saavutatakse kogu haridussüsteemis kvaliteedi tõus.

3.5. Vara haldus

3.5.1. Haridusasutuste ruumikasutus

Saaremaa valla koolide üldine netopind on 39 847 m², mis teeb ühe õpilase kohta 13 m^2. Väikseim netopind õpilase kohta on Kuressaare Vanalinna Koolis 5,5 m². Suurim netopinna hulk on Kihelkonna Koolis, üle 30 m² õpilase kohta on pinda ka Kaali ja Tornimäe koolides. Riikliku koolivõrgu korrastamise programm hindab täna otstarbekaks netopinda 9 kuni 12 m² õpilase kohta (HTM 2018).

2021. aasta seisuga on koolides keskmiselt üldpinda iga õpilase kohta 15 m^2. Linna koolides isegi alla 7 m^2 õpilase kohta, samas maakoolides oluliselt rohkem. Arvestades elanike paiknemise muutust ja elanike arvu vähenemist maapiirkondades ei saa pidada mitme maapiirkonna kooli ruumikasutust ratsionaalseks. See on üks aspekt, millest lähtuvalt peab kaaluma, kas Kahtla, Kihelkonna, Tornimäe kooli pidamine tänastes amortiseerunud ruumides ja kahaneva laste arvu juures on jätkusuutlik ja kestlik. Arvestades järgnevates peatükkides toodud investeerimisvajadusi, tuleb mitme koolihoone puhul kaaluda uue ja funktsionaalsema hoone ehitust.

Tabel 18. Üldhariduskoolide netopind, õpilaste arv ja netopind õpilase kohta

Kool	Kooli kasutuses pind va sport, õp kodu, abihooned, lasteaed	Õpilaste arv sept 2021	m^2 lapsele
Aste Põhikool	1 318	116	11,4
Kaali Kool	887	27	32,8
Kahtla Lasteaed-Põhikool	456	20	22,8
Kihelkonna Kool	1 433	11	130,3
Kuressaare Nooruse Kool	7 223	758	9,5
Kuressaare Hariduse Kool*	4 943	648	7,6
Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasium	1 448	186	7,8
Kuressaare Vanalinna Kool	2 142	392	5,5
Kärla Põhikool	1 654	122	13,6
Leisi Kool	3 776	144	26,2
Lümanda Põhikool	1 422	73	19,5
Mustjala Lasteaed-Põhikool	1 003	45	22,3
Orissaare Gümnaasium	2 883	221	13
Pihtla Kool	333	23	14,5
Saaremaa toetava Hariduse Keskus	2 613	55	47,5
Salme Põhikool	2 118	86	24,6
Tornimäe Põhikool	1 074	32	33,6
Valjala Põhikool	2 450	115	21,3
Keskmine	**39 173**	**3 074**	**12,7**

*rekonstrueerimisel

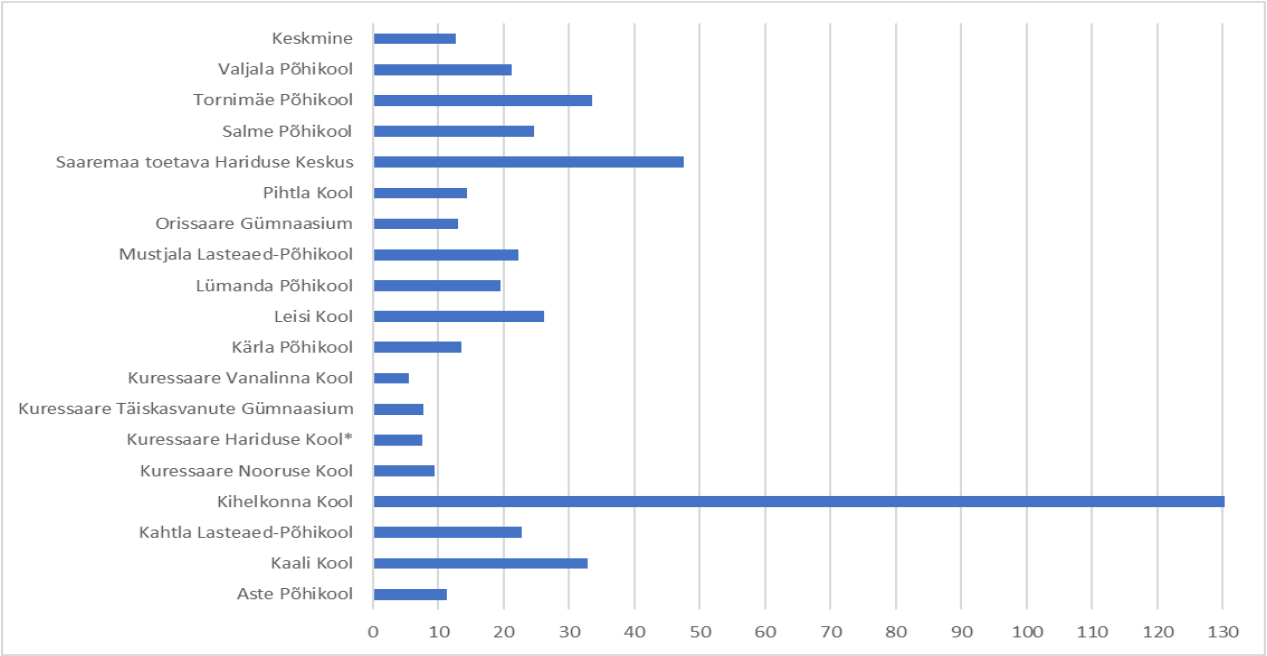

Joonis 19. Üldhariduskoolide pinnakasutus (m² õpilase kohta va sporditaristu ja lasteaia ruumid)

3.5.2. Investeerimisvajadused

Valla haridussüsteemi investeerimisvajadust on arvestatud kahe metoodika alusel, esiteks lähtuvalt amortisatsioonist ja teiseks, hetke vajadustest lähtuvalt.

1. Amortisatsioonist lähtuva metoodika alusel on amortisatsioonil põhinev investeerimisvajadus karbi osas (50% maksumusest) 50 aastat ja sisu osas (50% maksumusest) 25 aastat. Arvestades ehitusmaksumuseks 1800 eurot m^2 , oleks iga-aastane amortisatsioonist tulenev remondifondi vajadus 54 eurot m^2 (900 * 2% + 900 * 4%). Saaremaa valla koolide kasutuses olevate ruumide suletud netopind ehitusregistri alusel on umbes 85 000, mille normaalset kulumist arvestav investeerimisvajadus oleks 4 600 000 eurot iga-aastaselt. Peab arvestama, et möödunud pika perioodi arvestuses on iga-aastane investeerimisvõimekus olnud väiksem, seetõttu on investeerimisvajadus suurem arvestuslikust.

2. Hetke koguvajadusest lähtuv metoodika tugineb 50% ulatuses Ösel Consulting OÜ kasutatavast metoodikast. Valla tellimusel teostas Ösel Consulting OÜ 2020/2021. aastatel 12 objekti ehitustehnilise seisukorra (investeerimisvajaduse) auditid. Auditeeritavate objektide valikusse kuulusid hariduse ja majanduse osakondade hinnangul suuremat investeerimisvajadusega hooned. Auditeerimata hoonete puhul on hinnangu saamiseks laiendatud auditites kasutatud metoodikat mehhaaniliselt ülejäänud hoonetele – ruutmeetrid on korrutatud renoveerimismaksumusega. Kõikide objektide investeerimisvajaduste kokkuvõte on välja toodud tabelis 20.

Tabelis 19 on välja toodud 2020–2021 tellitud 12 hoone ehitustehnilise auditi lõpptulemid, mis sisaldavad a) lühiperspektiivi (3 aastat) investeerimisvajadust; b) Investeerimisvajadust kokku; c) ruutmeetri maksumust.

Tabel 19. Hoonete ehitustehnilise auditi lõpptulemid

Hoone	Kohesed vajadused (kuni 2023)	Investeeringute vajadus (km-ga)	Ruutmeetri hind (km-ga)
Kaali LAK hoone	60 000	1 740 000	1 200
Kahtla kooli hoone	276 000	978 000	1 200
Kihelkonna LAK hoone	504 000	2 632 800	1 200
Nooruse Kool va spordi korpus	804 000	7 920 000	1 320
Kärla PK hoone	138 000	1 587 840	960
Garnisoni tn 16 (KTG ja kunstikool)	250 000	2 815 200	1 440
Leisi Kooli endine ühiselamu	76 000	700 800	1 200
Pihtla LAK hoone	182 400	665 280	960
Rohu tn lasteaia hoone	175 200	2 965 440	1 440
Tornimäe PK hoone	90 000	2 324 160	1 440
Tornimäe LA hoone	168 000	310 800	1 200
Pärsama Lasteaia hoone	168 000	1 411 920	720

Detailsed auditid on Saaremaa vallavalitsuse käsutuses.

Auditite alusel võib väita, et Saaremaa valla koolide ja lasteaedade kaardistatud investeerimisvajadus kokku on 48 miljonit eurot (vt tabel 20), millest Saaremaa valla eelarve strateegiates perioodil 2021–2025 sisaldub 14 miljonit eurot. Kiireloomuline investeerimisvajadus on välja toodud tabelis 19 perioodile 2021-2023. Eraldi on välja toodud tervik investeerimisvajadus, mida on võimalik realiseerida järkjärguliselt.

Tabelis on arvestatud koolide ja lasteaedade investeerimisvajadusi. Käesolev uuring ei käsitle huvikoolide ja noorsootöökeskuste investeeringuid. Rohelisega on eraldi märgitud auditeeritud hooned.

Hoonete investeerimisvajaduste hindamisest nähtub, et mitme hoone investeerimisvajadus ületab uue, kaasaaegse ja optimaalse hoone ehitusmaksmust. Sellest tulenevalt tuleb hinnata kas uut hoonet on vaja samas asukohas, kus laste arv on oluliselt kahanenud või kaaluda uut asukohta.

Tabelis 20 on rohelisega välja toodud objektid, mille kohta on tehtud ehitustehnilised seisukorra (investeerimisvajaduse) auditid.

Tabel 20. Haridusvõrgu investeerimisvajadused

Asutus	Investeerimisvajadus
Aste Põhikool	200 000
Kaali Kool	1 740 000
Kahtla Lasteaed-Põhikool	978 000
STHK / Kallemäe Kool	
Kihelkonna Kool	2 632 800
Nooruse Kool	8 921 847
Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasium	2 815 200
Kuressaare Vanalinna Kool	4 533 120
Kärla Põhikool	1 587 840
Leisi Kool	281 729
Leisi ühiselamu	700 800
Lümanda Põhikool	100 000
Lümanda Põhikool abihoone	200 000
Mustjala Lasteaed-Põhikool	100 000
Orissaare Gümnaasium	100000
Orissaare Gümnaasium ühiselamu	
Orissaare Gümnaasium söökla - uusehitis	400 000
Pihtla Kool	665 280
Hariduse Kool	6 325 520
Hariduse Kooli Kingu/Komp keskus	600 000
Salme Põhikool	3 495 584
Tornimäe Põhikool	2 324 160
Valjala Põhikool	3 105 184
Koolide õuealad, staadionid, paviljonid…	1 000 000
Kahtla Lasteaed-Põhikool (lasteaed)	447 600
Kuressaare Rohu Lasteaed	2 965 440
Pärsama Lasteaed (lasteaia osa)	159 840
Tornimäe Lasteaed	310 800
Lasteaedade õuealad ja remondid	1 000 000
KOKKU VAJADUSED	47 690 744

3.5.3. Asutuste majandamine

Täna tegelevad Saaremaa valla hallatavate asutuste juhid lisaks pedagoogilisele juhtimisele ka asutuste majandamise korraldamisega. Just väiksemates asutustes, kus koosseisud on väiksemad, peab juht tegelema kõigi majandusküsimustega alates koristusest kuni tuleohutuse tagamiseni. Seetõttu ei jää pedagoogiline töö mitte ainult tahaplaanile, vaid sageli jääb oskusteabe puudumisel puudulikuks ka kõigi kohustuslike majandustoimingute läbiviimine ja dokumentatsiooni korrashoid. Samas on Saaremaa vallas tervikuna olemas mitmeid majandusüksusi (allasutuste majandus- ja tugipersonal, Saaremaa

Haldus, Kuressaare Linnamajandus, teenusekeskused), mis toimivad eraldiseisvana kuid ei paku terviklikku ning koordineeritut tuge hallatavatele asutustele.

2021. a septembris-oktoobris läbi viidud küsitluse käigus kaardistatud olemasolevate lepingute maht ületab 400 000 eurot. Asutuste lõikes on majandustoimingud lepingutega kaetud ebaühtlaselt ja mitte kõik tegevused ei ole kaetud püsilepingutega.

3.6. Rahaliste vajaduste kokkuvõte

Saaremaa valla hariduse valdkonna rahalised vajadused võib jaotada kolmeks:

1. Varem võetud kohustused

Kordame peatükis 1.1. välja toodud põhimõtet. Uuringu eesmärgid on realiseeritavad, kui muudatustega vabanev ressurss jääb valdkonda ja läheb uuringus eesmärgiks seatud laste haridustingimuste parandamisse. Aastatel 2019-2021 tehtud ja realiseeritud hariduspoliitilised otsused (Kallemäe kooli ülevõtmine ja riigigümnaasiumi rajamine, mis nõuavad täiendavate lisavahendite kaasamist või vähendavad valla tulubaasi) on vastu võetud kui eelarve prioriteedid, mis nõuavad ka otsustele vastavat rahastamist. Omavalitsuse haridusevaldkonna kohustused peavad saama katte valla eelarve mahu üldisest kasvust. Jätkuvalt peab jääma prioriteediks valdkonna spetsialistide palgataseme võrreldav kasv riigi poolt kehtestatud õpetaja töötasu alammääraga. Osalist katet palgatõusule võimaldab ka uuringus välja toodud neljanda ja viienda alternatiivi realiseerimine.

Muudatused leiavad toetust ja neid on võimalik ellu viia, kui raskete otsustega saavutav vabanev ressurss suunatakse käesolevas peatükis kirjeldatud hariduse kvaliteeti parandavatesse tegevustesse.

2. Hariduse kvaliteedi tõstmine

Uuringus välja toodud täiendavad vajadused hariduse kvaliteedi tõstmiseks ja taseme ühtlustamiseks on koondatult esitatud tabelis 21.

Tabel 21. Täiendavad vajadused kvaliteetse haridussüsteemi toimimiseks.

Vajadus	Summa
Õpetajate tulemuspõhise lisatasustamise juurutamine	100 000
Õiglased palgad kogu haridussüsteemis. Palgamaatriksi realiseerimine 1/3 vahendeid sh • Huvijuhtide, ringijuhtide palkade viimine huvikooli õpetajate palkadega ühtsesse süsteemi • Juhtide ja õppejuhtide palgad • IT - koolid katta haridustehnoloogiga	150 000
Tsentraalse majandamise mudeli käivitamine ja katmata majandustoimingute rahastamine (kate uue ühtse majandamismudeli rakendamisega)	100 000
Motiveerimine, sh tervisetoetus, juhifond	50 000
Motiveerimine – uute õpetajate stipendiumid, uute õpetajate sisseelamise toetamine	40 000
Andekate laste toestamise süsteemi käivitamine	10 000
Rahvusvahelise õpirände (YFU jm) motiveerimine	10 000
Asutuste IT-digitaristu soetuste suurendamine	20 000

3. Investeerimisvajadused

Investeeringute vajadus kokku on üle 48 miljoni euro (vt tabel 20). Kaetud sellest on 14 miljonit, mis sisaldub valla eelarvestrateegiates aastani 2025 (vt tabel 22).

Tabel 22. Saaremaa valla eelarvestrateegia 2022–2025 ja 2021 teostatud investeeringud

	2021	2022	2023	2024	2025
Leisi Kooli hoone ümberehitus	158 877				
Kuressaare Hariduse kooli hoone		5 341 173			
Kuressaare Hariduse kooli mööbel		600 000			
Kuressaare Nooruse kooli ujula	1 001 847				
Kuressaare Vanalinna Kooli hoone ja staadion		1 501 200	3 031 920		
Valjala Põhikool	1 123 600				
Salme põhikooli ja lasteaia hooned		350 000			
Haridusasutuste ventilatsioon				200 000	
Üldine haridus					700 000
KOKKU aastas	2 284 324	7 792 373	3 031 920	200 000	700 000
Perioodi investeeringud kokku					14 008 617

Kuressaare Hariduse kooli hoone

4. Haridusvaldkonna muudatuste põhimõtted ja arendamise alternatiivid

4.1. Ümberkorraldamise põhimõtted

Koolivõrgu kujundamisel lähtutakse samadest printsiipidest üle kogu valla. Haridusasutusi puudutavaid otsuseid käsitletakse lähtuvalt eri huvigruppide koosvaatest (kogukond, lapsevanemad, õpetajad, töötajad), seades keskmesse lastele parimate haridusvõimaluste pakkumise:

- Lastele võrdsete võimalustega ja kvaliteetne arengukeskkond eesmärgiga tagada kõigile lastele parim haridus. Lapsed tahavad enda ümber rohkem eakaaslasi ja suuremat sotsialiseerumist, teatud vanusest alates suurematesse klassidesse liikumine tagab lapse parema arengu ja võrdse edasiliikumise tänu suuremale sotsialiseerumisele.
- Lapsevanematele suurem kindlustunne, et nende laps saab võimalikult parima hariduse. Sageli lapsevanem ei teadvusta, et teatud vanusest alates ei pruugi väike kodulähedane kool olla enam lapse arengule kõige parem.
- Inimesed – kvalifitseeritud pedagoogid ja tugispetsialistid. Õpetaja töökaotus oma kodukoolis võib olla valulik, samas on kvalifitseeritud õpetajatest praegu puudus kogu Saaremaal ja vald on juba täna ühtne tööpiirkond.
- Regionaalne aspekt ja kohalik kogukond – luua eeldused, et õpilaste osakaal maal jätkuvalt ei väheneks. Elujõulise kooliga maapiirkondades õpivõimaluste kaasajastamisega väheneb surve linna haridusasutustele, kui maapiirkonnas pakutakse sarnaseid kvaliteetseid võimalusi. Kui hooned jäävad olemasolevas mahus funktsioonita, on positiivse vaate korral võimalus tegelikule õpilaste arvule vastava väiksema, kaasaegsema ja funktsionaalsema koolihoone ehituseks.
    - Ressursside regionaalne jaotus suunaga maale.
        - Tugevdada piirkondlikke hariduskeskusi – Salme, Valjala, Leisi, Orissaare, Aste, Kärla.
        - Tugevdada tõmbega väikekoole, nagu Pihtla ja Kaali koolid.
    - Ruumiprogramm:
        - Ökonoomsed ruumilahendused, asutuse põhitegevuseks mittevajalikke ruume kastutatakse kogukonnale oluliste teenuste osutamiseks.
        - Remont või uusehitised, sh uus asukoht:
            - Laste elukohtadest ja ratsionaalsest kaugusest tulenev mõistlik koolivõrk.
            - Uue nunnukool/lasteaia rakendamine kohtades, kus hoone jääb väikseks või hoone on amortiseerunud ja suurus ebamõistlik.
- Liitklassidega väikekoolides (kahes kokku liidetud klassis 5–11 (16) last) kaaluda alternatiive:
    - 1. – 6. klassiga kool – 3 liitklassi;
    - 1.– 4. klassiga kool – 2 liitklassi;
    - uus optimaalne 1.-4. klassiga lasteaed-kool: nunnukool 2 klassi ja 2 lasteaiarühmaga;
    - ühendamine lähi naabruses asuva kooliga ja iseseisva koolina tegevuse lõpetamine;
- Sujuvad ja loogilised üleminekud:
    - Kodulähedasest lasteaed-algkoolist piirkondlikesse keskustesse üleminek viiendast/seitsmendast klassist (sõltuvalt valitud alternatiivist).

    - 10% vakants piirkondlikes koolides positiivsete rahvastiku muutuste puhuks.
- Tsentraalse majandamise mudeli rakendamine väikekoolides.
- Asutuste liitmine regionaalse ja/või funktsionaalse printsiibi alusel.
- Hariduskorraldust toetavate struktuuride arendamine:
    - Erivajadusega laste tugisüsteemi arendamine;
        - Kingu maja – toetava hariduse IV etapp ja kaasaegsed klassid (sh lasteaia rühm);
    - Noorsootöö ja huvihariduse tervikmudeli rakendamine;
    - Korrastatud transpordikorraldus – turvalise ja pika päeva võimaluste tagamine.
- EL fondide maksimaalne ärakasutamine.
- Terviklahendused – investeeringute otsustamisel eelistatakse terviklahendusi.
- Ümberkorraldamise otsusteni on võimalik jõuda siis, kui on kindlus, et saavutatav kokkuhoid jääb valdkonda ja läheb laste hariduskvaliteedi parandamisse.

4.2. Ümberkorraldamise alternatiivid

Peatükis 3 esitatud seisukohtadest tulenevalt on uuringu koostajad arvamusel, et praegune Saaremaa valla haridussüsteem ei ole tänasel tasemel jätkusuutlik ega kestlik. Haridussüsteemi jätkusuutlikkuse tagamiseks näeme kolme võimalust.

1. Suurendada vallapoolset rahastamist. Samas, arvestades tänast vallaeelarve panust hariduskulude katmisele, on raske loota rahastamise osakaalu jätkuvat suurenemist.
2. Kokkuhoid olemasolevate teenuste ja võimaluste vähendamise arvelt haridusasutusute struktuuri muutmata: huviharidus, noorsootöö, õpilasüritused, transpordikorraldus, majandustoimingud.
3. Viia ellu strukturaalsed muutused hariduse valdkonna majandamise korraldamises ja haridusvõrgus.

Töö koostajad pakuvad välja erinevad alternatiivid, mille raames on võimalik realiseerida eesmärgid kas osaliselt või viienda alternatiivi puhul ka valdavalt.

I alternatiiv – Hetkeolukorra säilitamine tähendab, et midagi ei muutu ja probleemid ei leia lahendust.

II alternatiiv - Kooliastmete vähendamine 6 tähendab, et klasside arv muudetakse liitklassidega koolides 6 klassini, hallatav asutus jätkab iseseisva hallatava asutusena.

III alternatiiv - Kooliastmete vähendamine 4 tähendab, et klasside arv muudetakse liitklassidega koolides 4 klassini, hallatav asutus jätkab iseseisva hallatava asutusena.

IV alternatiiv – Kooliastmete vähendamine koos uuenduslike mudelite ja majandustoimingute tsentraalse juhtimisega tähendab, et klasside arv muudetakse liitklassidega koolides 4 klassini, suure investeerimisvajadusega ja liitklasside põhimõttel tegutsevate väikekoolide asemel ehitatakse ökonoomsed väikekoolid (Kihelkonna, Pihtla, Kaali, Tornimäe), asutuse majandamine tsentraliseeritakse.

V alternatiiv – Koondumised tähendab, et lähestikku asuvatest asutustest üks haridusasutus lõpetab iseseisva sisulise tegevuse ning olemasolevat hoonet enam ei vajata. Õpilased jätkavad lähimas või lähikonda rajatavas koolis (Kihelkonna, Kahtla, Tornimäe). Teiste liitklasside põhimõttel tegutsevate väikekoolide asemel ehitatakse ökonoomsed väikekoolid (Pihtla, Kaali), asutuse majandamine tsentraliseeritakse.

4.2.1. Alternatiiv I – hetkeolukorra säilitamine ehk *status quo*

Alternatiiv tähendab seda, et ühtegi muudatust ei kavandata ning asutus jätkub oma tegutsemist ilma muutusi läbi viimata. Säilib tänane olukord. Süsteemi muutmine ei ole võimalik. Reforme ei toimu. Süsteem töötab ebaefektiivselt. Suureneb linna tõmme, maakoolides valitseb ebakindlus. Riigi ja EL vahendite kaasamine vähetõenäoline. Investeeringuteks ja hariduse kvaliteedi parandamiseks vajaminevaid vahendeid saab vaid süsteemi väliselt valdkondade vaheliste proportsioonide muutmisel, selline võimalus on vähetõenäoline. Lõpptulemusena hariduse kvaliteet langeb ja ebaühtlus suureneb, hooned amortiseeruvad. Arengute ja arenduste süsteemne planeerimine ei ole võimalik. Kaasrahastuse saamine on vähetõenäoline, sest vallal pole haridusruumi korrastamise pikaaegset nägemust.

4.2.2. Alternatiiv II – kooliastmete vähendamine 6

Liitklassidega koolides muudetakse tegutsevate klasside arvu kuue klassini, hallatav asutus jätkab olemasoleva iseseisva hallatava juriidilise asutusena. Muutused minimaalsed. Säilib linna tõmme, maakoolides valitseb ebakindlus. Liitklassidega koolid muutuvad 6-klassiliseks. Põhihariduse andmine alates 7. klassist toimub Kuressaare linnas ja suuremates maakoolides, kus õppetöö ei toimu liitklassi põhimõttel.

Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 51% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 14%.

4.2.3. Alternatiiv III – kooliastmete vähenemine 4

Riiklik haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 näeb ette „koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse“. Käesoleva uuringuga teeme ettepaneku käsitleda suuremaid keskuseid koolidena, kus kolmandas astmes õppetöö ei toimu liitklassides ja/või ühes aastakäigus on keskmiselt rohkem kui seitse õpilast. Sellise lähenemisega me tugevdame elujõuliseid maapiirkondade koole.

Liitklassidega koolides muudetakse klasside arv nelja klassini. Kooliti kooskõlastatakse 4. klassi ainekavad, et 5. klassi ümber koondudes oleks kõikide laste teadmised võrreldavad. Kuressaare linnas asuva erakooli finantseerimine 5.–6. klassis on vajalik kuni linna koolikohtade defitsiidi lõppemiseni. Laste arvu vähenedes lõpetatakse erakoolide finantseerimine 5.–6. klassis.

Eesmärk on tugevdada piirkondlikke põhikoole ehk vastuvõtvaid koole – Salme, Kärla, Aste, Leisi, Orissaare, Valjala.

Koolidest üleminek peab toimuma kõikides koolides ühekorraga samavanustele lastele, et uues koolis õppijad oleksid läbinud ühtlustatud ainekavad ja nende keeleõppe tase oleks sama. Hiljem ei tohiks toimuda klassides enam olulisi õpilaste lisandumisi ja õpilased läbivad põhikooli 5.–9. klassi samade klassikaaslastega.

Teise kooli liikuvale lapsele luuakse eraldi sisseelamise programm, mis sisaldab õpituge, sotsialiseerumise tuge, lisatuge toetust vajavale lapsele. Koolivahetusega paranevad oluliselt lapse huvihariduse ja noorsootöö võimalused, vahetust toetab personaalne transpordilahenduse läbivaatamine.

Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 58% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 26%.

4.2.4. Alternatiiv IV – kooliastmete vähendamine koos uuenduslike mudelite ja majandustoimingute tsentraalse juhtimisega

Liitklassidega koolides vähendatakse klasside arv nelja klassini. Kooliti kooskõlastatakse 4. klassi ainekavad, et 5. klassi ümber koondudes oleks kõikide laste teadmised võrreldavad. Piirkonna lasteaed ja liitklassidega kool jätkavad või viiakse ühtse juhtimise alla. Suure investeerimisvajadusega hoonete puhul kaalutakse uue väikekooli kontseptsiooni rakendamist, selleks kaasatakse võimalusel Euroopa Liidu tugimeetmete vahendeid (liginullenergia projekt, koolivõrgu korrastamine kestliku kahanemise põhimõttel jne). Kuressaare linnas asuva erakooli finantseerimine 5.–6. klassis on vajalik seoses linna koolikohtade defitsiidiga. Kuressaare koolides laste arvu vähenedes lõpetatakse erakoolide finantseerimine 5.–6. klassis.

Põhimõttelised muudatused:

- Majandustoimingute viimine tsentraalse juhtimise alla. Asutuse juhtkond saab keskenduda pedagoogilisele põhitööle.
- Sarnaselt teiste väikese arvuga asutustele lasteaia ja kooli liitmine üheks asutuseks Tornimäel. Kaaluda lasteaia ja kooli liitmist Leisis, Valjalas (kus on tegevus samas hoones).
- Kaaluda koolide ja lasteaedade liitmist regionaalse printsiibi alusel lähestikku asuvates asumites.

Eesmärk on tugevdada piirkondlikke põhikoole ehk vastuvõtvaid koole – Salme, Kärla, Aste, Leisi, Orissaare, Valjala.

Koolidest üleminek peab toimuma kõikides koolides ühekorraga samavanustele lastele, et uues koolis õppijad oleksid läbinud ühtlustatud ainekavad ja nende keeleõppe tase oleks sama. Hiljem ei tohiks toimuda klassides enam olulisi õpilaste lisandumisi ja õpilased läbivad põhikooli 5.–9. klassi samade klassikaaslastega.

Teise kooli liikuvale lapsele luuakse eraldi sisseelamise programm, mis sisaldab õpituge, sotsialiseerumise tuge, lisatuge toetust vajavale lapsele. Koolivahetusega paranevad oluliselt lapse huvihariduse ja noorsootöö võimalused, vahetust toetab personaalne transpordilahenduse läbivaatamine.

Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 76% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 55%.

3.3.4.1. Uue väikekooli (nunnukooli) kontseptsiooni rakendamine

Koos Haridus- ja Teadusministeeriumiga on disainitud võimalik 4-klassilise väikekooli-lasteaia kaasaegne ja optimaalne ruumijaotus, mis asendaks tänaseid amortiseerunud ja laste arvu kohta liiga suuri hooneid. Nimetame sellist kontseptsiooni „Nunnukooliks“ (vt tabel 23)

- Nunnukool „Suur“: 4-klassiline kool/lasteaed, 16 õppekohta klassis (liitklassid), 3 rühma lasteaias 14 + 20 + 20 last rühmas. Kokku 32 õpilast ja 54 lasteaialast.
- Nunnukool „Väike“: 4-klassiline kool/lasteaed, 12 õppekohta klassis (liitklassid), 2 rühma lasteaias 14 + 20 last rühmas. Kokku 24 (32) õpilast ja 34 lasteaialast.

Tabel 23. Optimaalse 4-klassilise väikekool-lasteaia uusehitise „Nunnukool suur“ ruumiprogramm

4-klassiline lasteaed-algkool, 16 õppekohta klassis (liitklassid, 3 rühma lasteaias (14+20+20 last)
Kokku 32 õpilast ja 54 lasteaialast.

	Ruumid	kasutajate arv	m2/õpilase kohta	kokku pind
KASULIK PIND	koduklass/ainekabinet	32	64	64
	Lasteaed mäng 2	54	108	108
	Lapsed magamine 2	54	108	108
	Võimla, aula, raamatukogu (hoidla) koos lugemissaaliga			95
	Admin ja õpetajate tööruumid			50
	Tugispetsialistide ruum			16
	meditsiinikabinet			16
	Köök ja söökla			100
	väikeklass			30
	Kokku kasulik pind			587
ÜLDPIND	Lisanduv üldpind (garderoob, tehnilised ruumid, trepikojad, koridorid, koristusruumid, wc-d jne)			235
KOKKU	Kokku netopind (kasulik pind + üldpind)			822
	Pind ühe õppekoha kohta			10

Hoone maksumus (arvestatud ehitushinnaga 1800 €/m^2) kokku 1 479 240 eurot.

Haridusvõrgu korraldamise põhimõtted III ja IV alternatiivi puhul

- Lasteaiad-algkoolid
  - Lasteaiarühma suurus kuni 24 last aiarühmas ja kuni 16 last sõimes.
  - Laste arvu vähenedes vähendatakse maksimumsuurust kuni 20 lapseni aias ja kuni 14 lapseni sõimes.
  - Kui kogu lasteaia peale on kõikides vanustes alla 16 lapse, siis on lapsed ühes rühmas.
  - Lasteaed-algkool kuni 1.-4. klassi kodulähedastes[8] kohtades, kui investeerimisvajadused on mõistlikud ja hoone(d) ei vaja kapitaalremonti.
- Liitklassid
  - Liitklassides õppetöö korraldamine, kui kahes vanuses on:
    - kuni 16 õpilast uutes või renoveeritud hoonetes,
    - kuni 12 õpilast renoveerimata hoonetes.
  - Kui laste arv ühes aastakäigus langeb alla 7 õpilase, siis klassid liidetakse.
- Asutuste struktuur:
  - Väiksemate asutuste majandustoimingute koondamine ühtse juhtimise alla, et asutuse juhtkond saab keskenduda pedagoogilisele põhitööle.
  - Kaaluda lasteaia ja kooli liitmist kohtades, kus tegevus toimub osaliselt samas hoones.
  - Kaaluda koolide ja lasteaedade liitmist regionaalse printsiibi alusel.
- Kui jätkatakse õppetööd vähenenud laste arvudega koolides, siis tuleb leida ruumidele teisi kogukonnale olulisi funktsioone (raamatukogu, noortekeskus, jõusaal, lasteaed, sotsiaalkeskus jne).

[8] PGS § 7 lg 3 mõistes on elukohalähedane kool, kuhu jõudmiseks vähemalt 80 protsendil õpilastest ei tohi kuluda rohkem kui 60 minutit. Käesolevas uuringus on kodulähedase koolina arvestatud ajakulu maksimumi poole väiksemas mahus.

4.2.5. Alternatiiv V - koondumised

Kihelkonna Kooli (lasteaia ja kooli) ühendamine Lümanda kooli ja lasteaiaga, Kahtla ja Tornimäe kooli asemel Kagu-Saaremaa piirkonda ühe kaasaegse, optimaalse ja jätkusuutliku väikekool-lasteaia ehitamine.

Kihelkonna ja Lümanda kooli ühendamise otsustamisel peab arvestama laste arvu muutuse prognoosi. Tänase koolivõrgu säilides ja arvestades demograafilist prognoosi on suur tõenäosus, et 10 aasta pärast muutub ka Lümanda kool 4-klassiliseks liitklassidega kooliks. Samas, kui koolid liita, jääb piirkonda üks elujõuline 9-klassiline kool, mida ei ähvardaks astmete vähendamine ja liitklassidele üleminek. Valik on, kas piirkonnas on üks tugev kool või kaks pidevas sulgemishirmus ja väikese laste arvuga kooli.

Suletavates ja ümberkorraldatavates koolides kaovad küll õpetajate töökohad, kuid Saaremaa koolides tervikuna on lähiaastatel vaja üle 40% uusi õpetajaid (vt tabel 25) Seega on valla koolides tervikuna enamikule kvalifikatsiooninõuetele vastavatele õpetajatele töökoha pakkumise võimalused olemas.

Alternatiiv 5 võimaldab pakkuda õpilastele maapiirkondades senisest ühtlasemat huviharidust, tugiteenuseid ja noorsootöö võimalusi. Sellega väheneb tung linna, sest maapiirkonnas pakutakse sarnaseid võimalusi.

Eesmärk on tugevdada piirkondlikke põhikoole ehk vastuvõtvaid koole – Salme, Kärla, Aste, Leisi, Orissaare, Valjala. Lisaks muutub vastuvõtvaks kooliks ka Lümanda Põhikool.

Koolidest üleminek peab toimuma kõikides koolides ühekorraga samavanustele lastele, et uues koolis õppijad oleksid läbinud ühtlustatud ainekavad ja nende keeleõppe tase oleks sama. Hiljem ei tohiks toimuda klassides enam olulisi õpilaste lisandumisi ja õpilased läbivad põhikooli 5.–9. klassi samade klassikaaslastega.

Teise kooli liikuvale lapsele luuakse eraldi sisseelamise programm, mis sisaldab õpituge, sotsialiseerumise tuge, lisatuge toetust vajavale lapsele. Koolivahetusega paranevad oluliselt lapse huvihariduse ja noorsootöö võimalused, vahetust toetab personaalne transpordilahenduse läbivaatamine.

Kihelkonna kooli kui asutuse tegevuse lõpetamisel tekib vajadus täiendava lasteaiarühma moodustamiseks/juurdeehituseks Lümandas. Kahtla kooli tegevuse lõpetamise puhul on lasteaiale alternatiivideks kas nn nunnukool-lasteaed samas või uues asukohas või mõne olemasoleva lasteaia laiendamine. Tornimäe lasteaia laste jaoks on alternatiivseks variandiks ka Orissaare lasteaed.

Peatükis 3 toodud eesmärkidest suudetakse realiseerida investeeringute osas 88% ja hariduse kvaliteedi tõstmise tegurites 90%.

Tabelis 24. on välja toodud alternatiivi V rakendamisel olulisemad muutused hariduse haldusalas olevate hoonete osas. Koolihoonete uuendamise põhjused võib jaotada kaheks. Kihelkonna, Kahtla ja Tornimäe koolide uuendamine tuleneb suurest amortiseerumisest ja vähenevast laste hulgast. Pihtla ja Kaali kooli hoonete uuendamine tuleneb samuti suurest amortiseerumisest, aga ka piirkonnas toimuvatest positiivsetest demograafilistest sündmustest.

Tabel 24. Võimalikud muudatused Saaremaa valla haridusruumis hoonetega alternatiivi IV rakendamisel.

Hooned, mida haridussüsteem ei vaja	Võimalik asendatav või lammutatav objekt	Võimalik optimaalne uusehitis (liginullenergia vm meede)
	Kahtla koolihoone	Kagu-Saaremaa nunnukool või koondumine Orissaarde/Valjalasse
	Tornimäe koolihoone	
	Kihelkonna koolihoone	Kihelkonna nunnukool või koondumine Lümandasse/Kärlasse
	Pihtla koolihoone	Pihtla nunnukool
		Kaali kool – kaaluda nunnukooli võimalust
Orissaare kooli ühiselamu, lahendus eraturu kasutamine		Orissaare kooli toitlustamise hoone
Leisi kooli ühiselamu		
	Kingu tänava ühiselamu hoone	Toetava Hariduse keskuse hoone

Viienda alternatiivi all tuleb eraldiseisvana vaadelda valla poolse gümnaasiumihariduse andmise jätkamist. See puudutab Orissaare Gümnaasiumis gümnaasiumiastet ning Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasiumi. 2021. aasata sügisest alustas Kuressaares tegevust riigi omandis olev Saaremaa Gümnaasium. Riigi vaates on kõigile Saaremaa valla õpilastele gümnaasiumiastme õppekohad tagatud. Munitsipaalomandis gümnaasiumiastme hariduse osutamine on valla vabatahtlik otsus ja vajab valla eelarvest lisa. Samal ajal on riigieelarve strateegias välja toodud põhimõte, et koolivõrgureformi ning üldhariduse ja kutseharidusõppe parema integreerimise saavutamiseks ühendatakse täiskasvanute gümnaasiumid järk-järgult kutseõppeasutustega.

Eraldi otsustamist vajab Orissaare Gümnaasiumi gümnaasiumiastme jätkamine.

Tabel 25. Õpetaja ametikohtade perspektiivne vajadus lähiaastatel (tänase koolivõrgu jätkumisel)

	Üle 60 aastased õpetajad	Iga-aastased värbamiskonkursid	Kvalifikatsiooni nõuetele mittevastavad töötajad õpetaja ametikohal	Kokku - uute õpetajate minimaalne vajadus lähiaastatel
KOKKU	ca 100	ca 40	ca 60 in	ca 200
Osakaal	20%	9%	13%	42%

Tabel 26. Koolide vahekaugused kilomeetrites

Kaugus km	Kuressaare	Aste	Kaali	Pihtla	Valjala	Kahtla	Tornimäe	Orissaare	Leisi	Mustjala	Kihelkonna	Lümanda	Kärla	Salme
Kuressaare		12	17	16	26	36	52	53	41	33	33	30	21	19
Aste	12		19	29	31	41	56	53	38	24	29	31	15	28
Kaali	17	19		9	12	22	38	39	26	40	45	45	30	37
Pihtla	16	29	9		18	26	42	45	35	49	50	46	37	38
Valjala	26	31	12	18		15	32	29	25	52	58	54	43	46
Kahtla	36	41	22	26	15		16	20	39	62	68	64	53	56
Tornimäe	52	56	38	42	32	16		8	39	77	82	80	67	72
Orissaare	53	53	39	45	29	20	8		32	74	79	81	64	73
Leisi	41	38	26	35	25	39	39	32		38	57	66	50	61
Mustjala	33	24	40	49	52	62	77	74	38		19	29	20	46
Kihelkonna	33	29	45	50	58	68	82	79	57	19		11	15	31
Lümanda	30	31	45	46	54	64	80	81	66	29	11		19	20
Kärla	21	15	30	37	43	53	67	64	50	20	15	19		23
Salme	19	28	37	38	46	56	72	73	61	46	31	20	23	

Tabel 27. Õpilaste võimalikud liikumised tulenevalt viiendas alternatiivis esitatud muutustest

			Liikumissuunad					
Kool	2023	Kooli muutus	Kuressaare	Kärla/ Aste	Lümanda	Valjala	Orissaare	Kagu Saaremaa
Kihelkonna Kool	kooli pole	9	2	3	4			
Kaali Kool	4 klassi	9	8			1		
Kahtla Lasteaed-Põhikool	kooli pole	19	5			4		10
Tornimäe Põhikool	kooli pole	36					20	16
Mustjala Lasteaed-Põhikool	4 klassi	29	15	14				
		102	30	17	4	5	20	26

Tabelis 27 on välja toodud õpilaste võimalikud liikumised, juhul kui rakendatakse täies ulatuses viies alternatiiv. Tabel näitab ka siirdekoole, kes peavad õpilased vastu võtma.

4.3. Alternatiivide realiseerimisel teostatavad tegevused ja investeeringud

Eri alternatiivid pakuvad eri kaaluga võimalusi. Kui alternatiiv I, mille puhul muutuseid ei tule, ei paku ka uusi võimalusi investeeringute ja hariduse kvaliteedi suurendamiseks, siis iga järgneva alternatiiviga suurenevad võimalused.

Tabel 28. Alternatiivide realiseerimise käigus vabanevad vahendid

Alternatiiv	I	II	III	IV	V
		6 klassi	4 klassi	4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)	Kool lõpetab tegevuse
Vabanev püsikulu (vt lisa 1 tab 1.2. - 1.6.)	**0**	**224 589**	**410 873**	**410 874**	**864 269**
Gümnaasiumihariduse ümberkorraldamine (personal ja majutus)					95 000
Asutuste juhtimise ümberkorraldamine				65 000	65 000
Uute investeeringulahenduste korral energiasääst				100 000	100 000
Tsentraalsed hanked (hinnanguliselt 20% soodsamad)				140 000	140 000
Majanduspersonali asendamine tsentraalsete halduritega				100 000	100 000
Muud lahendused				68 000	68 000
KOKKU	**0**	**224 589**	**410 873**	**883 874**	**1 432 269**
	0%	16%	29%	62%	100%

Tabel 29. Investeerimisvõimekus eri alternatiivide puhul

		2021 haridusruum	Liitklassidega koolides 6 kl	Liitklassidega koolides 4 kl	4 kl + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)	IV + Kolimised koolides, kus vahemaa on alla 15 km
Asutus	**Võimalik (kaas) finantseering**	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**
Aste Põhikool		200 000	200 000	200 000	200 000	200 000
Kaali Kool	P	1 740 000	1 740 000	1 740 000	1 300 000	1 300 000
Kahtla Lasteaed-Põhikool	P	978 000	978 000	978 000	0	0
STHK / Kallemäe Kool						
Kihelkonna Kool	P	2 633 000	2 632 999	2 633 000	1 300 000	200 000
Nooruse Kool	P	8 921 847	8 921 847	8 921 847	8 921 847	8 921 847
Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasium	ES, ET	2 815 200	2 815 200	2 815 200	2 815 200	2 815 200
Kuressaare Vanalinna Kool	ES	4 533 120	4 533 120	4 533 120	4 533 120	4 533 120
Kärla Põhikool	ET	1 587 840	1 587 840	1 587 840	1 587 840	1 587 840
Leisi Kool		281 729	281 729	281 729	281 729	281 729
Leisi ühiselamu		0	0	0	0	0
Lümanda Põhikool		100 000	100 000	100 000	100 000	100 000
Lümanda Põhikool abihoone		200 000	200 000	200 000	200 000	200 000
Mustjala Lasteaed-Põhikool		100 000	100 000	100 000	100 000	100 000
Orissaare Gümnaasium		100 000	100 000	100 000	100 000	100 000
Orissaare Gümnaasium ühiselamu		0	0	0	0	0
Orissaare Gümnaasium söökla - uusehitis	LNE	400 000	400 000	400 000	400 000	400 000
Pihtla Kool	LNE, P	665 280	665 279	665 280	1 300 000	1 300 000
Hariduse Kool	ES	6 335 520	6 335 520	6 335 520	6 335 520	6 335 520
Hariduse Kooli Kingu remont/kompet keskus	LNE	600 000	600 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000
Salme Põhikool	ES, ET	2 673 792	2 673 792	2 673 792	2 673 792	2 673 792
Tornimäe Põhikool	LNE, P	2 324 160	2 324 160	2 324 160	1 300 000	1 300 000
Valjala Põhikool	ES, ET	2 676 192	2 676 192	2 676 192	2 676 192	2 676 192
Õuealad, staadionid, paviljonid jne		1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
KOKKU						
Lasteaiad		4 883 680	4 883 680	4 883 680	4 100 000	4 100 000
KOKKU VAJADUSED		**45 749 360**	**45 749 358**	**46 949 360**	**43 025 240**	**41 925 240**
KATTEALLIKAD						
Eelarvestrateegia 21 - 25		14 008 617	14 008 617	14 008 617	14 008 617	14 008 617
Vabanevad vahendid		0	224 589	410 873	883 874	1 432 269
Kokkuhoiust investeeringuteks			70%	70%	70%	70%
Kokkuhoiust õppetöö kvaliteedi suurendamiseks			30%	30%	30%	30%
Laenumakse võimekus e 70 % kasutamine			157 212	287 611	618 712	1 002 588
Laen		0	1 257 698	2 300 889	4 949 694	8 020 706
Nooruse PKV, THK + Rajaleidja			6 732 000	8 032 000	8 032 000	8 032 000
Liginullenergia - minikool aj P				1 123 600	3 370 800	4 494 400
Energiatõhususe projektid		576 000	1 152 000	1 728 000	2 304 000	2 304 000
Lisanduvad katteallikad		**576 000**	**9 141 698**	**13 184 489**	**18 656 494**	**22 851 106**
KOKKU KATTEALLIKAD		**14 584 617**	**23 150 315**	**27 193 106**	**32 665 111**	**36 859 723**

ES	valla eelarvestrateegia
ET	energiatõhususe projekt
LNE	liginullenergia (uusehitis ja vana hoone lammutus)
P	põhikoolivõrgu meede (sh koolivõrgu korrastamine kestliku kahanemise põhimõ

Tabel 29 näitab investeerimise vajadusi, aga ka kaasrahastamise võimalusi eri alternatiivide korral. Tervikuna investeeringute vajadus alternatiivi numbri suurenedes väheneb, sest välja on pakutud ratsionaalsemad lahendused. Samas suureneb iga alternatiiviga oluliselt investeeringute maht, sest

investeerimisvõimekus ja seega ka kaasrahastamise võimekus-võimalus suureneb. Käesolev uuring ei käsitle huvikoolide ja noorsootöökeskuste investeeringuid.

Tabel 30. Kokkuvõte I - alternatiivide realiseerimisel lisanduvad rahalised võimalused

				I	II	III	IV	V
			Investeeringute vajadused	45 749 360	45 749 358	46 949 360	43 025 240	41 925 240
		Olemasolevad vahendid (valla eelarve strateegia)		14 008 617	14 008 617	14 008 617	14 008 617	14 008 617
			Täiendav investeeringute vajadus (lisaks juba tehtud otsustele)	31 740 743	31 740 741	32 940 743	29 016 623	27 916 623
			Lisanduvad katteallikad investeeringuteks	576 000	9 141 698	13 184 489	18 656 494	22 851 106
			Investeeringute puudujääk	31 164 743	22 599 043	19 756 254	10 360 129	5 065 517
Õppetöö kvaliteedi tõstmiseks lisanduvad vahendid e 30 %					67 377	123 262	265 162	429 681

Tabel 31. Kokkuvõte II - alternatiivide realiseerimisel lisanduvad rahalised võimalused investeeringute tagamiseks ja hariduse kvaliteedi tõstmiseks.

			I	II	III	IV	V
		Lisanduvad katteallikad investeeringuteks	576 000	9 141 698	13 184 489	18 656 494	22 851 106
		Õppetöö kvaliteedi tõstmiseks lisanduvad vahendid		67 377	123 262	265 162	429 681

Tabel 32. Kokkuvõte III – võimekus realiseerida kolmandas peatükis välja toodud eesmärke

			I	II	III	IV	V
		Investeeringuteks olemasolevad vahendid	31%	31%	30%	33%	33%
	Investeeinguteks lisanduvad katteallikad		1%	20%	28%	43%	55%
	KOKKU investeerimisvajaduse kate		32%	51%	58%	76%	88%
Õppetöö kvaliteedi tõstmiseks lisanduvad vahendid			0%	14%	26%	55%	90%

Alternatiivi 5 realiseerimise korral on kõikide kaasnevate rahastamisvõimaluste kasutamisel võimalik tagada 90% peatükis 3 esitatud vajaduste katmine õppetöö kvaliteedi suurendamiseks kogusummas 430 000 eurot.

Investeeringute vajadus on suures plaanis kaetud (arvutuslikult 88%). Investeeringute kogumaht sõltub oluliselt Euroopa Liidu meetmete avanemise tähtaegadest, aga ka valla soovist ja võimekusest kaasata Euroopa Liidu meetmete (sh energiatõhususe ja liginullenergia vahendeid, kohalikke omavalitsusi koolivõrgu korrastamine kestliku kahanemise põhimõttel) koolivõrgu kaasajastamiseks. Kogu investeeringute vajadus ei ole vajalik kuni aastani 2026, vaid mitmed objektid on võimalik renoveerida või ehitada ka järgnevatel aastatel.

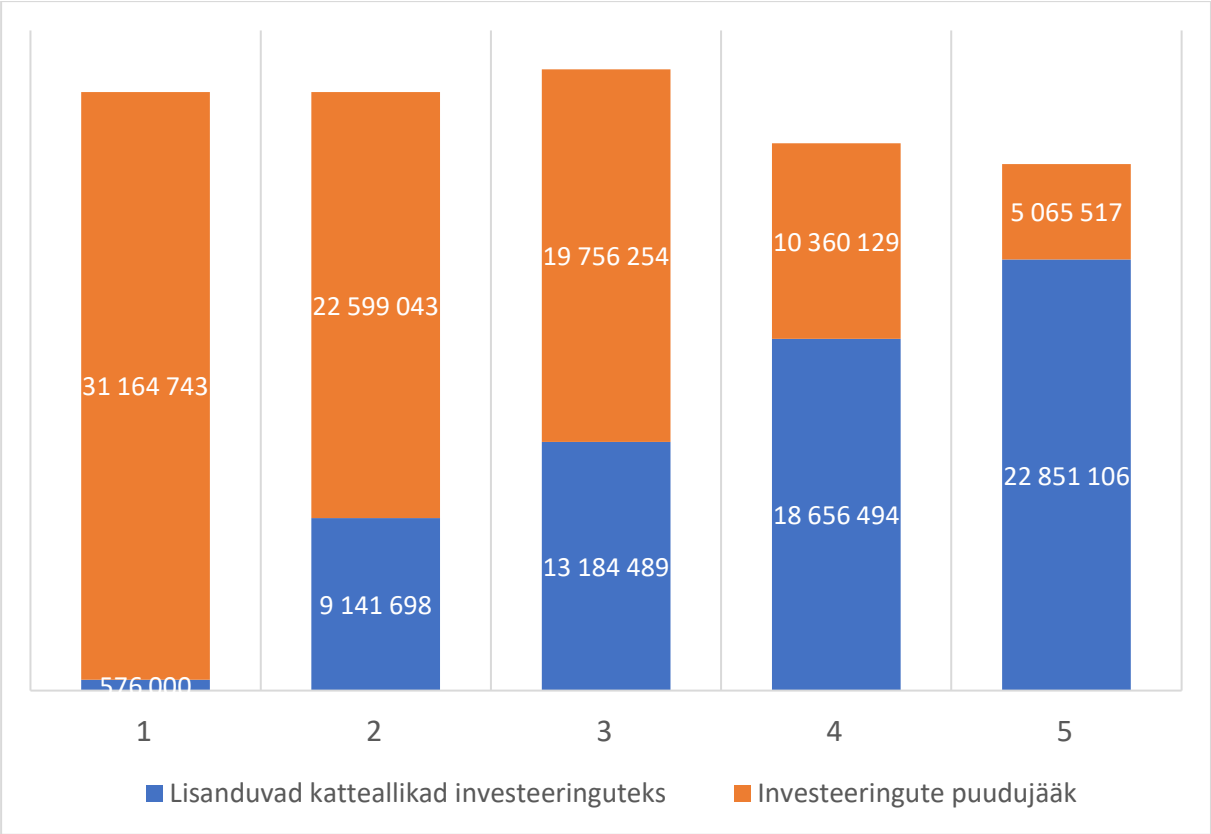

Joonis 23. Lisanduv investeerimisvõimekus eri alternatiivide puhul

4.4. Majandamise põhimõtted

2021. aasta septembris-oktoobris läbi viidud allasutuste majanduslepingute kaardistus kinnitas uuringu koostajate eelnevat arvamust, et mõistlik on rakendada majanduslepingute ja majandustoimingute tsentraalset haldamist.

Ettepanek ühendada tänased majandusküsimustega tegelevad tugiüksused ja lahendada sarnased tegevused tsentraalselt.

Haridus- ja noorsootöö osakond näeb mõistlikuna vaadelda lahus asutuste pedagoogilist tegevust ja majandamist/tugiteenuseid. Otstarbekas on esimeses etapis üle minna väikese suutlikkusega ja/või väikeste asutuste tsentraalsele majandamisele.

Eesmärk 1 – haridusasutused tegelevad ainult oma **põhieesmärkidega** (pedagoogiline tegevus)

Eesmärk 2 – vara on otstarbekalt, professionaalselt ja kvaliteetselt hallatud ja hooldatud.

Eesmärk 3 – asutuse **majandustegevused** on kvaliteetselt ja sihipäraselt korraldatud.

Eesmärk ei ole mitte niivõrd kulude kokkuhoid, vaid kvaliteetsem teenus ja täna katmata tegevuste teostamine.

Eesmärkide saavutamiseks oleks vajalik moodustada eraldiseisev üksus (võimalik lahendus Saaremaa Halduse struktuuris loodava osakonna baasil) ja koondada selle alla asutuste haldus-, hooldus-, IT ja majanduslikud tugifunktsioonid, sh toitlustamine. Sellega saavutatakse:

1) Tänaste toimingute efektiivsem teostamine – mastaabiefekt, süsteemsus, ühised hanked, vähem personali.

2) Kvaliteedi tõus. Täna katmata ja „hallide alade“ haldus- ja hooldustööde korraldamine. Sellega võib kaasneda ka kulude lisandumine.

3) Haldurite kompetentsus professionaalsus, võimaldab osaliselt asendada sisse tellitud auditeid.

4) Valitsemiskulude ülekandmine majandusüksusesse.

Struktuur – Tegevjuht, vähemalt 4 haldurit, 4 köökide haldurit, 4 remondimeest, IT + toetus valla tugiteenustest.

Haldurite kompetentsid – arendusjuht (uute seadmete käivitamine), hanked, remondispetsialist, köögid, IT tugi.

Lisa 1. Tegevuskava

2020. aastal volikogus vastu võetud Saaremaa valla hariduse arengukavas tõstatati kõige olulisema ja kiiret lahendust vajava tegevusena tervikliku, kestliku ja optimaalse haridusruumi ehk pikaaegse koolivõrgu kava koostamise vajadus. Selleks algatati 2020. aastal uuring Saaremaa valla üldhariduse valdkonna arendamiseks 2022 – 2045(2026). Uuring valmis novembriks 2021.

Edasine tegevuskava:

- 2021 november – 2022 märts - uuringu ja alternatiivide tutvustamine, avalikud arutelud
- 2022 aprill/mai – uuringu „Saaremaa valla haridusruumi arendamiseks 2022 – 2026 (2045)“ tutvustamine volikogus
- 2022 mai/juuni Saaremaa valla koolivõrgu ümberkorraldamise põhimõttelised otsused
- 2022 september – oktoober volikogu otsused
    - valla arengukava muudatused
    - hariduse arengukava
    - eelarve strateegia 2023 – 2026 (mai-juuni 2022)
- 2022 november – 2023 veebruar muudatuste ja asutuste ümberkorraldamise otsused
- 2023 märts kõik koolivõrgu ümberkorraldamise otsused on vastu võetud
- 2023 septembrist mudatuste rakendamine
- 2023 – 2026 otsuste realiseerimine

Lisa 2. Alternatiivide võrdlused koolide lõikes

Tabel 33. Kihelkonna, Kahtla, Tornimäe, Mustjala ja Kaali koolide võrdluses Saaremaa valla ja Eesti keskmiste näitajatega

	Kihelkonna	Kahtla	Tornimäe LA ja PK	Mustjala	Kaali	Saaremaa valla keskmine	Eesti keskmine klassitäituvus
Koolilapsi ühes aastakäigus keskmiselt 2021/2022	1,8	2,2	3,6	5,0	4,5	14,8	15,6
Õpilasi õpetaja ametikohale 2020 keskmiselt	4,1	4,7	5,2	5,6	5	9,6	11,4
m^2 lapse kohta	146,8	22,82	33,6	22,3	39,1	13	13,7
Õpetaja tööjõukulu lapse kohta KOOLIS	5 697	5 140	4 267	4 200	3 954	2 497	

Tabel 34. Kihelkonna Kooli finantsiline muutus alternatiivide lõikes

Alternatiivid	2	3	4	5
Kihelkonna Kool	**6 klassi**	**4 klassi**	**4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)**	**Kolimine Lümandasse**
Investeeringud	2 633 000	2 633 000	1 300 000	200 000
Vabanevad investeeringud			**1 333 000**	
Vabanevad püsikulud				
Kooli personalikulu		30 965	30 965	85 452
Lasteaia personalikulu				
Juhtimiskulu				24 084
Muu personalikulu				41 154
Kinnistu ülalpidamiskulu				35 137
KOKKU vabanev püsikulu	**0**	**30 965**	**30 965**	**185 827**

Tabel 35. Kahtla Lasteaed-Põhikooli finantsiline muutus alternatiivide lõikes

Alternatiivid	2	3	4	5
Kahtla kool	**6 klassi**	**4 klassi**	**4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)**	**Kool lõpetab tegevuse**
Investeeringud	978 000	978 000	1 300 000	
Vabanevad investeeringud				**978 000**
Vabanevad püsikulud				
Kooli personalikulu	62 733	93 698	93 698	164 473
Lasteaia personalikulu				
Juhtimiskulu				24 084
Muu personalikulu		8 718	8 718	44 058
Kinnistu ülalpidamiskulu				14 091
KOKKU vabanev püsikulu	**62 733**	**102 416**	**102 416**	**246 706**

Tabel 36. Tornimäe Põhikooli finantsiline muutus alternatiivide lõikes

Alternatiivid	2	3	4	5
Tornimäe kool	**6 klassi**	**4 klassi**	**4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)**	**Kool lõpetab tegevuse**
Investeeringud	2 324 160	2 324 160	1 300 000	
Vabanevad investeeringud				**2 324 160**
Vabanevad püsikulud				
Kooli personalikulu	67 558	99 325	99 325	150 796
Lasteaia personalikulu				
Juhtimiskulu				24 084
Muu personalikulu		8 718	8 718	77 308
Kinnistu ülalpidamiskulu				10 098
KOKKU vabanev püsikulu	**67 558**	**108 043**	**108 043**	**262 286**

Tabel 37. Mustjala Lasteaed-Põhikooli finantsiline muutus alternatiivide lõikes

Alternatiivid	2	3	4	5
Mustjala kool	**6 klassi**	**4 klassi**	**4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)**	
Investeeringud	100 000	100 000		
Vabanevad investeeringud				
Vabanevad püsikulud				
Kooli personalikulu	94 298	126 066		
Lasteaia personalikulu				
Juhtimiskulu				
Muu personalikulu		11 614		
Kinnistu ülalpidamiskulu				
KOKKU vabanev püsikulu	**94 298**	**137 680**	**0**	**0**

Tabel 38. Kaali Kooli finantsiline muutus alternatiivide lõikes

Alternatiivid	2	3	4	5
Kaali Kool	**6 klassi**	**4 klassi**	**4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)**	
Investeeringud	1 740 000	1 740 000	1 300 000	
Vabanevad investeeringud				
Vabanevad püsikulud				
Kooli personalikulu		31 768		
Lasteaia personalikulu				
Juhtimiskulu				
Muu personalikulu				
Kinnistu ülalpidamiskulu				
KOKKU vabanev püsikulu	**0**	**31 768**	**0**	**0**

Tabel 39. Vabanevad vahendi kokku alternatiivide lõikes Lisas 1 esitatud lahendite lõikes (tabelid 34 - 38)

	6 klassi	**4 klassi**	**4 klassi + uued lahendused (juhtimine, majandamine, nunnukool)**	**Kool lõpetab tegevuse**
Vabanev püsikulu	**224 589**	**410 873**	**410 874**	**864 269**

Lisa 3. Kooliastmete uuring: õppijate arengu toetamine erinevat tüüpi põhikoolides ja koolipersonali kogemused õppijate koolivahetuse toetamisega

Haridus- ja Teadusministeerium tellis Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuselt RAKE uuringu „Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine erinevat tüüpi põhikoolides“. Link uuringule SIIN.

Lisa 4. Tabel 40. Õpilaste arv Saaremaa valla koolides 1993–2021 (allikas: haridus- ja noorsootööosakond)

1.-4. klassi | 1.-6. klassi | 1.-9. klassi | 1.-12. klassi

KOOL	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
SÜG/Hariduse	916	876	821	845	835	813	813	851	877	887	861	847	843	812	804	779	746	729	715	677	661	654	669	694	773	765	785	790	611
KG/Nooruse	1119	1161	1215	1071	1091	1123	1167	1198	1241	1234	1280	1255	1262	1203	1116	1019	938	869	919	887	915	965	1009	1048	1010	1024	1050	1051	758
VK	242	302	360	379	427	481	480	481	483	484	464	452	432	433	441	414	385	373	360	376	362	357	361	372	364	376	391	389	392
VK_vene	67	43	43	40	29	5																							
VK-eriõpe			15	23	22	38	38	38	42	45	39	36																	
PK	509	514	502	517	565	544	518	484	454	438	410	450	383	318	269	235	198	135											
I-N				193	221	226	210	162	144	132	82																		
Luce																									9	19	28	36	44
SG																													470
Abruka	5	5	9	5																									
Anseküla	6	6	7	5	7	7																							
Eikla	33	31	35	36	35	40	23																						
Metsküla	21	35	33	34	30	38	39	32	37	26	24																		
Nasva	14	19	17	17	17	18	12	11																					
Pamma	13	16	18	21	18	14	15	11																					
Pihtla	31	36	42	47	42	42	39	39	32	20	14	10	5	4	6	9	9	11	14	15	19	19	17	19	17	23	20	24	23
Pärsama	85	74	75	77	76	80	75	69	42	28	15																		
Randvere	19	22	21	21	22	20	23	20	19	20	18																		
Taritu	9	14	18	20	25	25	21	17	9																				
Tagavere	27	28	32	32	29	20	21	19	19	19	17	17	15	13	10														
Vaivere	29	34	24	30	30	31	23																						
Võhma	12	11	10	10	13																								
Vätta		4	10	16	16	15	17	15																					
Aste	177	183	173	157	153	152	146	156	162	149	148	153	136	126	114	104	92	89	77	89	95	101	113	114	111	114	121	119	116
Kaali	129	121	114	104	110	107	100	106	106	98	103	96	84	77	60	47	47	40	38	49	39	35	17	14	16	23	25	24	27
Kaarma	105	114	120	117	109	111	128	157	150	145	127	117	104	93	89	71	65	59	55										
Kahtla	121	121	123	133	133	138	138	136	124	107	102	93	69	61	50	47	43	37	36	35	38	37	34	31	31	29	32	32	20
Kihelkonna	130	136	125	129	127	132	128	128	120	120	115	101	87	79	65	54	48	40	37	39	28	23	12	9	13	18	18	15	11
Kärla	170	184	199	205	207	212	211	208	209	201	194	180	161	145	130	124	118	119	106	109	114	123	115	115	114	121	111	121	122
Lümanda	90	94	102	111	106	115	125	126	119	124	112	100	91	83	80	71	64	59	57	53	58	57	71	69	70	70	67	70	73
Muhu	163	168	169	172	184	201	211	230	234	243	244	207	193	169	146	133	114	104	95	87	96	91	87	91	102	98	102	110	116
Mustjala	102	102	104	111	105	108	107	105	107	98	83	76	60	51	50	48	49	49	51	53	53	54	46	47	50	50	56	46	45
Ruhnu	7	8	7	7	10	10	11	10	11	12	12	13	12	13	10	7	7	6	5	6	7	11	11	10	10	9	9	12	9
Salme	168	170	170	171	163	168	183	186	182	171	163	164	153	140	138	130	123	117	119	118	111	95	95	88	86	85	85	81	86
Torgu	62	68	66	64	62	62	57	58	61	61	51	47	41	39															
Tornimäe	124	109	110	101	100	99	92	93	100	100	101	89	88	73	63	56	57	59	56	54	53	51	50	48	44	44	39	38	32
Valjala	225	234	248	256	252	250	234	216	204	198	183	168	141	135	126	121	120	111	105	100	97	99	94	101	103	104	103	105	115
Leisi	318	324	332	324	308	290	300	311	327	331	334	333	304	283	257	252	231	214	191	175	174	175	159	166	153	143	149	144	144
Orissaare	527	535	536	521	521	495	496	494	508	460	429	411	397	366	334	305	272	241	233	218	197	192	179	189	193	204	201	203	221
Linn	2853	2896	2956	3068	3190	3230	3226	3214	3241	3220	3136	3040	2920	2766	2630	2447	2267	2106	1994	1940	1938	1976	2039	2114	2156	2184	2254	2266	2275
Maal	2922	3006	3049	3054	3010	3000	2975	2953	2882	2731	2589	2375	2141	1950	1728	1579	1459	1355	1275	1200	1179	1163	1100	1111	1113	1135	1138	1144	1160
Osakaal linnas	*49,4*	*49,1*	*49,2*	*50,1*	*51,5*	*51,8*	*52,0*	*52,1*	*52,9*	*54,1*	*54,8*	*56,1*	*57,7*	*58,7*	*60,3*	*60,8*	*60,8*	*60,8*	*61,0*	*61,8*	*62,2*	*62,9*	*65,0*	*65,6*	*66,0*	*65,8*	*66,5*	*66,5*	*66,2*
Kokku	5775	5902	6005	6122	6200	6230	6201	6167	6123	5951	5725	5415	5061	4716	4358	4026	3726	3461	3269	3140	3117	3139	3139	3225	3269	3319	3392	3410	3435

Lisa 5. Tabel 41. Uuendatud andmed oktoober 2022 seisuga (allikas: haridus- ja noorsootööosakond)

													Alternatiiv I		Alternatiiv II	
	õpilaste arv	Personalikulu kokku	Juhtimine	PK õpetajad	PK-HEV	Haridust toetavad tegevused	KOV -HH	KOV -IT	KOV-Abipersonal	KOV-LA	Erisused	Söökla	Kokkuhoid 4 kuud	Kokkuhoid aasta	Kokkuhoid 4 kuud	Kokkuhoid aasta
Kahtla - 9 klassi-täna	**19**	**21 955**	**1 835**	**12 593**	**1 099**	**175**	**964**	**148**	**725**	**3 576**	**0**	**840**				
Kahtla - 4 klassi	6	**13 560**	1 835	4 198	1 099	175	964	148	725	3 576	0	840			44 930	134 790
Kahtla - ainult lasteaed		**4 416**								3 576	0	840	93 870	281 611		
Tornimäe - 9 klassi-täna	**36**	**18 211**	**1 835**	**11 019**	**1 374**	**175**	**1 446**	**148**	**870**		**504**	**840**				
Tornimäe - 6 klassi	21	**14 538**	1 835	7 346	1 374	175	1 446	148	870		504	840			19 658	58 974
Tornimäe - 4 klassi	17	**11 914**	1 835	4 722	1 374	175	1 446	148	870		504	840	33 702	101 105		
Mustjala - 9 klassi-täna	**37**	**23 809**	**1 925**	**13 467**	**275**	**175**	**1 687**	**445**	**1 450**	**2 285**	**840**	**1 260**				
Mustjala - 6 klassi	**18**	**17 688**	1 925	7 346	275	175	1 687	445	1 450	2 285	840	1 260			32 760	98 279
Mustjala - 4 klassi	**6**	**14 540**	1 925	4 198	275	175	1 687	445	1 450	2 285	840	1 260	49 608	148 823		
Kihelkonna - 6 klassi-täna	**13**	**18 927**	**1 835**	**6 996**	**1 099**	**175**	**964**	**0**	**1 015**	**5 583**	**0**	**1 260**				
Kihelkonna - 4 klassi	**14**	**16 653**	1 835	4 722	1 099	175	964	0	1 015	5 583	0	1 260	12 170	36 511		
KOKKU													**189 350**	**568 050**	**97 348**	**292 043**

Arvestused õpetaja 2023. a palgamääras 1749

Kalkulatsioon juhul kui on muutused lõpule viidud - arvestus 2023. a palgamäärade tasandil

Lisa 6. Tabel 42. Õpilaste arvud lähiaastateks ja etapilise ülemineku võimalused. Uuendatud andmed oktoober 2022 seisuga (allikas: haridus- ja noorsootööosakond)

Kahtla	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1.-9. kl	1.-4. kl		
22/23	2	1	1	3	1	4	1	3	3	**19**			
23/24	2	2	1	1	3	1	4	1	3	**18**	6		
24/25	3	2	2	1	1	3	1	4	1	**18**	8		
25/26	5	3	2	2	1	1	3	1	4	**22**	12		
26/27	2	5	3	2	2	1	1	3	1	**20**	12		
27/28	4	2	5	3	2	2	1	1	3	**23**	14		

Tornimäe	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1.-9. kl		1.-6. kl	1.-9. kl
22/23	3	3	6		4	6	4	5	5	36			36
23/24	5	3	3	6		4	6	4	5	36			36
24/25	5	5	3	3	6		4	6	4	36			36
25/26	6	5	5	3	3	6		4	6	38		28	
26/27	5	6	5	5	3	3	6		4	37		27	
27/28	6	5	6	5	5	3	3	6		39		30	

Orissaare	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1.-9. kl
22/23	14	18	23	19	25	26	23	12	16	176
23/24	19	14	18	23	19	25	26	23	12	179
24/25	11	19	14	18	23	19	25	26	23	178
25/26	16	11	19	14	18	23	19	25	26	171
26/27	9	16	11	19	14	18	23	19	25	154
27/28	15	9	16	11	19	14	18	23	19	144

	Kahtla-Orissaare			võimalused-Tornimäe, Valjala, Kuressaare, Kallemäe						
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1.-9. kl
22/23	14	18	23	19	25	26	23	12	16	**176**
23/24	21	16	19	24	22	26	30	24	15	**197**
24/25	14	21	16	19	24	22	26	30	24	**196**
25/26	21	14	21	16	19	24	22	26	30	**193**
26/27	11	21	14	21	16	19	24	22	26	**174**
27/28	19	11	21	14	21	16	19	24	22	**167**

	Kahtla-Orissaare-Tornimäe									
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1.-9. kl
22/23	14	18	23	19	25	26	23	12	16	**176**
23/24	26	19	22	30	22	30	36	28	20	**233**
24/25	19	26	19	22	30	22	30	36	28	**232**
25/26	27	19	26	19	22	30	22	30	36	**231**
26/27	16	27	19	26	19	22	30	22	30	**211**
27/28	25	16	27	19	26	19	22	30	22	**206**

Mustjala	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	1.-9. kl	1.-4. kl	1.-6. kl	1.-9. kl
22/23	2	1	2	5	7	6	2	6	6	37			37
23/24	1	2	1	2	5	7	6	2	6	32			32
24/25	3	1	2	1	2	5	7	6	2	29		14	
25/26	3	3	1	2	1	2	5	7	6	30		12	
26/27	4	3	3	1	2	1	2	5	7	28		14	
27/28	1	4	3	3	1	2	1	2	5	22		14	

	prognoositavad koolilapsed
	lõpetavad senises koolis
	peale ümberkorraldamist liiguvad siirdekooli

Tabelid on koostatud eeldusel, et kõik lapsed jätkavad õpinguid samas koolis.